کوردستان

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بڵاوی دەکاتەوە

www.kurdistanmedia.com

ژمارە ٩١٧ ■ دووشەممە، ٣١ی خاکەلێوەی ١٤٠٥ _ ٢٠ی ئاپریلی ٢٠٢٦

دابینکردنی مافە نەتەوایەتییەکانی گەلی کورد لە چوارچێوەی ئێرانێکی دێموکراتیکی فێدراڵدا

کاتێک سیستەمی سیاسیدا مەرجەعییەتی دینی ببێتە ئاراستەدەر و ڕێنمای سیاسەتی دەرەوە، ئەمە دەبێتە هۆی پشتبەستن بە پێوەرە مەزهەبییەکان لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکاندا. لە کاتێکدا یاسای نێودەوڵەتی لەسەر بنەمای یەکسانیی سەروەریی نێوان دەوڵەتان دامەزراوە لە دەرەوەی هەر جۆرە مەرجەعییەتێکی ئایینی یان ئایدیۆلۆژی، بۆیە هێنانە ناوەوەی ئامرازە دینییەکان وەک پێوەری سەرەکی بۆ سیاسەتی دەرەوە، دەتوانێ دژایەتی دروست بکا لەگەڵ یاساکانی نێودەوڵەتی، کە لەسەر بێلایەنی و یەکسانیی یاسایی نێوان دەوڵەتان دامەزراون.

لاپەڕە ٥

حیزبەکان پێویستە لە چوارچێوەی بەرپرسیاریەتیی کۆمەڵایەتی و نەتەوەییدا خوێندنەوە بۆ ئەو هاوپەیمانەتییە بکەن. واتە هێزە سیاسییەکان دەبێ لە لۆژیکی تەواو حیزبی دوور بکەونەوە. مێژووی سیاسیی کورد نیشانی داوە کە کێبڕکێی حیزبی لە نێوان حیزبەکاندا توانایی ئەوەی هەیە ببێتە دوژمنایەتی و هەموو هەوڵێکی لێکنزیکبوونەوە و کاری درێژ ماوە تێک بدات. لەم دۆخەدا، هەر حیزبێک لە بەردەم دوو هەلبژاردن دایە: هاوپەیمانی وەک ئامرازێکی تاکتیکی بۆ بەهێزکردنی خۆی ببینێت، یان وەک بەشێک لە بەرپرسیاریەتییەکی گەورەتر بەرامبەر بە کۆمەڵگەی کوردی.

لاپەڕە ٨

مستەفا هیجری لە پاڕلمانی ئورووپا:

بزووتنەوەی کورد سەربەخۆیە و پاڵپشت بە خەڵکی کوردستان دەڕواتە پێشێ

هەوڵە دیپلۆماسییەکانی سکرتێری گشتیی حیزب لە بڕووکسێل و بارسێلۆنا

لە ماوەی حەوتووی ڕابردوودا سکرتێری گشتیی حیزب بۆ چەند دیدار و کۆبوونەوەیەکی سیاسی گەیشتە بڕووکسێل، پێتەختی بیلژیک و هەروەها بارسێلۆنا لە وڵاتی ئیسپانیا.

کاک مستەفا هیجری لە دیدارە دیپلۆماسییەکانیدا لە بروکسێل، لەگەڵ بەرپرسانی باڵای پارتە سۆسیالیستەکانی ئورووپا کۆ بۆوە و لە پارلەمانی ئورووپا وتاری پێشکێش کرد. دیدار لەگەڵ خاتوو ئایراکسا گارسیا، سەرۆکی گرووپی سۆسیال دێموکراتەکان؛ دیدار لەگەڵ دانیەل ئەتارد، جێگری نێردەی پارلەمانی ئورووپا بۆ کاروباری ئێران؛ چاوپێکەوتن لەگەڵ میشێل گیهلێر، ئەندامی کۆمیسیۆنی دەرەوەی پارلەمانی یەکیەتیی ئورووپا؛ دیدار لەگەڵ پۆل مەنییێت، سەرۆکی حیزبی سۆسیالیستی بێلژیک و کۆبوونەوە لەگەڵ ئەڤین ئینجە، ئەندامی پارلەمانی ئورووپا بەشێک لە دیدارە سیاسی و دیپلۆماسییەکانی سکرتێری گشتیی حیزب بۆ بڕووکسێل و پاڕلمانی ئورووپا بوو. ئەو سەردانە لە ڕۆژانی ٢٥ هەتا ٢٧ی خاکەلێوەی ١٤٠٥ کرا.

سکرتێری گشتیی حیزب دواتر سەردانی ئیسپانیای کرد و لە کۆبوونەوەی جیهانیی سۆسیالیستەکانی ئورووپادا بەشداری کرد. لەم کۆڕبەندە جیهانییەدا کە بە بەشداریی نوێنەرانی ٧٠ وڵات بەڕێوە چوو، کاک مستەفا هیجری وتارێکی لەسەر دۆخی سیاسیی ئێران و کوردستان پێشکێش کرد. سکرتێری گشتیی حیزب هەروەها لەگەڵ ژمارەیەک لە کەسایەتییە سیاسییە پایەبەرزەکانی ئورووپا دیدار و چاوپێکەوتنی کرد، وەک ستیفان لۆڤێن سەرۆکی پارتی سۆسیالیستەکانی ئورووپا، ئەڤین ئینجیر و ئاندریاس شیدەر، دوو پاڕلمانتاری ئورووپا؛ و هەروەها جیاکۆمۆ فێلیبێک، سکرتێری گشتیی پارتی سۆسیالیستەکانی ئورووپا.

هەر لە پەراوێزی کۆبوونەوەی لوتکەدا، سکرتێری گشتیی حیزب لەگەڵ چەندین کەسایەتی و ڕێبەریی سیاسیی وڵاتان دیداری کرد، وەک محەممەد شتایە، سەرۆکوەزیرانی پێشووتری فەلەستین؛ کۆنەر ڕۆسۆ، سەرۆکی پارتی "بەرەوپێشەوە"ی بێلژیک؛ تولای حاتیمۆغۆلاری، هاوسەرۆکی دەم پارتی و سردیان میلیڤۆیەڤیچ؛ سەرۆکی حیزبی دێموکراتی سێربستان. هاوکات لەگەڵ ئەم دیدارە سیاسییانە بەڕێز مستەفا هیجری لەگەڵ میدیا جیهانییەکانی وەک Europa، TVe Press و La Sexta وتووێژی و چاوپێکەوتنی هەبوو.

شەڕی کۆماری ئیسلامی دژ بە کورد هەروا بەردەوامە

لە کاتێکدا کۆماری ئیسلامیی ئێران بۆ ماوەی دوو حەوتوو شەڕ لەگەڵ ئەمریکا و ئیسرائیل، دوژمنە دەرەکییەکانی خۆی ڕاگرتووە؛ بەڵام شەڕ دژی خەڵکی ئێران بەتایبەت کوردەکان لە هیچ کام لە بەرەکاندا نەوەستاندووە. کۆماری ئیسلامیی ئێران دوای ڕاگەیاندنی ئاگربەس لەگەڵ ئەمریکا و ئیسرائیل بە بەردەوامی بنکە مەدەنییەکانی حیزبی دێموکرات لە هەرێمی کوردستان و مەقەڕی پێشمەرگەکانی حیزبی بە مووشەک و درۆن بەئامانج گرتووە. ئەم هێرشانە کە ژمارەیان لە دەسپێکی شەڕەوە هەتا ئێستا زیاتر لە ١٠٧ جار بووە، شەهیدبوونی سێ پێشمەرگە، برینداربوونی کۆمەڵێک پێشمەرگەی دیکە و کاولکارییەکی زۆری بەدواوە بووە.

هەروەک لە بەیاننامەی ناوەندی هێزی پێشمەرگەدا هاتووە، کۆماری ئیسلامی وەک خووی هەمیشەیی دەیهەوێ تۆڵەی شکستی نیزامی، سیاسی و ئەمنییەتیی خۆی لە نێوخۆ و دەرەوەی وڵات لە خەڵکی کوردستان و بزووتنەوە ڕەواکەی بە هێرشکردنە سەر کەمپ و بنکەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بکاتەوە. بەردەوامیی دەسبەسەرکردنی چالاکانی سیاسی و مەدەنیی کورد و پەروەندە دروستکردن بۆیان و میلیتاریزەکردن و سەپاندنی کەشی ترس و تۆقاندن لە کوردستان زیاتر لە هەر شوێنێکی ئێران بەرچاو دەکەوێ. کۆماری ئیسلامی لە ماوەی یەک مانگی ڕابردوودا ١٤ زیندانیی سیاسیی ئێعدام کردووە و زیاتر لە سێ هەزار هەڵسووڕی سیاسیی لە ئاستی ئێراندا دەسبەسەر کردووە؛ هاوکات لە سیاسەتی داگیرکاری و دەستبەسەرداگرتنی سامان و دارایی دژبەرانی نیزام بەردەوام بووە. پچڕاندنی ئینترنێت کە نەک هەر پێشێلکردنی مافێکی سەرەکیی خەڵکە، بەڵکوو زیانی چەند میلیارد دۆلارییشی لە ئابووریی وڵات داوە؛ بەرەیەکی دیکەی شەڕی کۆماری ئیسلامی لەدژی خەڵکی ئێرانە کە هەروا درێژەی هەیە.

شەڕی بەبێ ئاگربەسی کۆماری ئیسلامیی ئێران لەدژی خەڵکی ئێران، بەتایبەت کورد ماوەی ٤٧ ساڵە بەردەوامە.

وانەکانی قاسملوو لە سەردەمی شەڕ و ئاگربەسدا
د. ئاسۆ حەسەن‌زادە
٤

نەخشەی نوێی ژیۆپۆلیتیکی و بووژانەوەی ئابووریی جیهان
شاڕوخ حەسەن‌زادە
٥

دیپلۆماسیی ئێرانی؛ بیانوویەک بۆ کوشتنی کات
ئازاد مستۆفی
٧

هاوپەیمانیی کوردی لە ڕوانگەی بەرپرسیارەتیی کۆمەڵایەتییەوە
د. ئازاد محەممەدیانی
٨

ستراتیژیی ئێمە؟!
سۆران عەلیپوور
١٠

حیزبی دێموکرات:

بەرگریی ڕەوا بە مافی خۆمان دەزانین

خەڵکی کوردستان و ڕای گشتیی نێودەوڵەتی ئاگادار دەکەینەوە دوانیوەڕۆی ئەمڕۆ ٢٨ی خاکەلێوە، جارێکی دیکە ڕێژیمی مرۆڤکوژی کۆماری ئیسلامی کە بەهۆی شەڕی ئەو ماوەیە کەوتووەتە ئەوپەڕ لەوپەڕی لاوازیی خۆی، لە ئەنجامی ترس و فۆبیای هەمیشەیی لە هێز و ڕەوایەتی خەباتی ڕزگاریخوازانەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، سەرووەریی خاکی هەرێمی کوردستانی لە ماوی ئاگربەستی دوو حەوتوویی خۆیدا لەگەڵ ئیسرائیل و ئامریکا بەزاندەوە.

ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی کە لە ماوەی یەک مانگ و نیوی ڕابردوودا زیاتر لە ١٠٧ جار بە مووشەک و درۆن هێرشی کردووەتە سەر کەمپەکانی حیزبی دێموکرات، لە بەردەوامیی دەستدرێژییەکانیدا جارێکی دیکەش هێرشی کردەوە سەر کەمپی پەنابەرانی مەدەنیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە جێژنیکان هەڵکەوتوو لە نزیک شاری هەولێر و هەروەها پۆلێک لە پێشمەرگەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانی بەئامانج گرتەوە. بەهۆی ئەو هێرشانەوە بەداخەوە دوو پێشمەرگەی کچ بە ناوەکانی نەدا میری و سەمیرا ئەڵڵایاری و ڕۆڵەی نیشتمان شاهین ئازەربەرزین (کوڕی بنەماڵەی پێشمەرگە) شەهید بوون و دوو پێشمەرگەی دیکەش بریندار بوون.

کۆماری ئیسلامی وەک خووی هەمیشەیی دەیهەوێ تۆڵەی شکستی نیزامی، سیاسی و ئەمنییەتیی خۆی لە نێوخۆ و دەرەوەی وڵات لە خەڵکی کوردستان و بزووتنەوە ڕەواکەی بە هێرشکردنە سەر کەمپ و بنکەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بکاتەوە. بە دڵنیاییەوە ئەو ڕێژیمە بە هەیکەلێکی وێران و دارماوەوە زیاتر لە هەموو کاتێک لە ئاست ئیرادەی گەلی کورد لە کوردستانی ئێران تووشی شڵەژان و سەرلێشێواوی هاتووە. ئەو حکوومەتە کە هیچ کاتێک دەروەستی بنەماکانی مافی مرۆڤ و پەیماننامە نێودەوڵەتییەکان نەبووە، چاوەڕوانی ئەوەشی لێ ناکرێت لە سەرەمەرگی خۆیدا دەست لە خەڵکی مەدەنی و ئەو کەمپانە بپارێزێ کە خەڵکی مەدەنیی تێیدا دەژین.

حیزبی دێموکرات لەگەڵ ئەوەدا بە شانازییەوە لە ئاست هێرشی بێبەزەییانەی ڕێژیم بۆ سەر خەڵکی کوردستان خەباتی پێشمەرگانەی کردووە و بەرگریی لە مان و ناسنامەی نەتەوەکەی کردووە، بەڵام هەمیشە لایەنگری چارەسەری ئاشتییانە و سیاسیانەی پرسی کورد بووە و بۆ دروستبوونی دەرفەتێکی ئاواش تێچووی گەورەی داوە، بەڵام ئەو ڕێژیمە وڵامی هەموو ئەو هەوڵانەی بە موشەکباران کردن، تێرۆر، ئێعدام و سەرکوتکردن داوەتەوە.

ئێمە وێڕای مەحکومکردنی ئەو هێرشانە ڕادەگەیەنین کە کۆماری ئیسلامیی ئێران لە ماوەی ڕابردوودا بە بەردەوامی ڕێککەوتننامەی ئەمنییەتیی خۆی لەگەڵ عێراق پێشێل کردووە و بەمجۆرە ئێمەش بەرگریی ڕەوا بە مافی خۆمان دەزانین. هاوکات داوا لە کۆڕ و کۆمەڵە نێودەوڵەتییەکان، وڵاتانی دێموکرات و دۆستانمان لە نێوخۆ و دەرەوەی کوردستان دەکەین لە نێو پرسی بازاڕی نەوت و چەکی ئەتۆمیدا، پرسی نەتەوە جیاوازەکانی ئێران و لە سەرووی هەموویان پرسی کورد و خەباتە دێموکراسیخوازییەکەی ون نەکەن و لێپرسینەوە لەو هێرشانە بکەن کە دەکرێنە سەر کەمپەکانی کوردەکانی ڕۆژهەڵات، قوتابخانە و نەخۆشخانەکان، گۆڕستانەکان و بنکە مەدەنییەکان. ئێوە دەتوانن ئەو کردەوانە وەک تاوانی جەنگ بناسێنن و کۆدەنگیی نێودەوڵەتی بۆ پاراستنی خەڵکی مەدەنی پێک بهێنن و گەمارۆ و تێچوو بخەنە سەر کردەوەکانی ڕێژیم و دەرفەتی بەکارهێنانی مووشەک، درۆن و کردەی تێرۆریستیی لێ بستێنن.

ئێمە وێڕای سەرخۆشی لە بنەماڵە و کەسوکاری تازەترین شەهیدانمان، هاوسەنگەرانیان و هەموو خەڵکی کوردستان دڵنیا دەکەینەوە کە هێرشی ترسنۆکانە کۆماری ئیسلامی لە گەیشتن بە ئامەنجەکانی خەڵکی کوردستان بەردەوامترمان دەکەن و هەروەک جاران دڵگەرم بە ئیرادەی تێکۆشەرانی دێموکرات و پشتیوانی لەبنەهاتووی خەڵکی کوردستان لە خەباتی شێلگیرانەمان بۆ ئامانجەکانمان بەردەوام دەبین و ڕێبازی هەموو شەهیدانی گەلەکەمان درێژە پێ دەدەین.

ناوەندی هێزی پێشمەرگەی کوردستان
٢٨ی خاکەلێوەی ١٤٠٥ی هەتاوی

مستەفا هیجری لە پاڕلمانی ئوروپا:

بایەخەکانی "ژن، ژیان، ئازادی" لای ئێمە پرەنسیپ و عەقڵییەتێکی بنیاتنەرن نەک دروشم

سڵاوتان لێ بێ بەڕێزان، ئامادەبووانی هێژا، بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان!

سەرەتا دەمەوێ سوپاستان بکەم بۆ ئەم دەرفەتە کە بانگێشتنی ئێمە، لانی کەمی ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانیتان کرد تاوەکوو لێرەوە بیروبۆچوونی خۆیان سەبارەت بە ئەمڕۆ و سبەی ئێران بخەنە ڕوو. هیوادارم ئەوە هەنگاوێکی یەکەم بێ و لە کۆبوونەوەکانی دیکەدا ئێمە شاهیدی ئەوە بین کە ژمارەیەکی زیاتر لە هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی بۆ باسکردن لە بیروبۆچوونی خۆیان لێرەدا کۆ ببنەوە.

ئەوەی کە ویستم بە زمانی کوردی قسەتان لەگەڵ بکەم، لەو ڕاستییەوە سەرچاوە دەگرێ کە زمانی ئێمە زیاتر لە ١٠٠ ساڵە لە ئێران ئینکار کراوە و بە فەرمی نەناسراوە. واتە منداڵانی ئێمە ئیجازەی ئەوەیان نەبووە کە بە زمانی دایکیی خۆیان بخوێنن و بنووسن، بەڵام ئەمڕۆ من لێرە بەو زمانە قسە دەکەم تاکوو بەشێکی بچووکم هەبێ لە خەبات بۆ بەفەرمیناسینی زمانی دایکیی خۆم.

بەڕێزان!

ئەمە سێیەم جارە ئێرانییەکان بۆ بنیاتنانی دیموکراسی تێدەکۆشن؛ بەو مانایەی کە خەڵکی نێو چوارچێوەی جوگرافیای سیاسی ئێران لە هەوڵێکی بەردەوامدان بۆ گەیشتن بە ئازادی و ڕزگاری، بەڵام بەداخەوە تاکوو ئێستا سەرکەوتوو نەبوون. لە ڕوانگەی کوردستان و بەتایبەت حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانەوە -کە من نوێنەرایەتیی دەکەم- کێشەیەکی بنیادی لە ئێران هەیە، ئەویش دەوڵەتێکی نامەدەنی و پاوانخوازە کە ڕێگای هەر چەشنە ئازادییەکی بەربەست کردووە.

لە ئێراندا دوو جار دەوڵەت لە ئاراستەی مەدەنی دەرچووە: جارێک پاش شۆڕشی مەشرووتە، کە لەوێدا نیزامی پاشایەتی، دەوڵەتی کردە سیستمێکی پاوانخواز و جاری دووەمیش لە ساڵی ١٩٧٩ بەولاوە، نیزامی ئایینی، دەوڵەتی کردە کەرەستەی پاوانخوازی و بەڕێوەبردنی ئایدۆلۆژیای خۆی.

لە سەردەمی پاشایەتیدا، ناسنامەی فارسی دەوڵەتی بەکار هێنا تاکوو هەموو فرەییەکان بسڕێتەوە و تەنیا ناسنامەیەک، تەنیا زمانێک، تەنیا مێژوویەک و تەنیا کولتوورێک بەسەر ئەوانیتردا بسەپێنێت و ئاسیمیلەیان بکات؛ لە کاتێکدا ئێران وڵاتێکی فرەزمان، فرەناسنامە، فرەکولتوور و فرەمێژووییە.

لە ساڵی ١٩٧٩ جارێکی تر ئێرانییەکان بە هیوای بنیاتنانی سیستمێکی دێموکراتیک ڕاپەڕین، بەڵام ئەمجارە دەوڵەت لەلایەن ئایینی شیعەی وەلایەتی فەقیهـ کۆنترۆڵ کرا و ئەویش هەوڵەکانی بۆ سڕینەوەی ئازادی و فرەییەکانی نێو ئێران خستە گەڕ. ئەمڕۆ دەبینین کە دەوڵەتی ئێران تەنیا مەترسییەک نییە بۆ ئێرانییەکان، بەڵکوو مەترسییەکە بۆ هەموو جیهان.

مۆدێلی ئێمەی کوردستانی، بەر لە هەموو شتێک کۆنترۆڵکردنی پاوانخوازیی ئەو دەوڵەتەیە. بەدیاریکراوی ئێمە دەمانەوێت دەوڵەت ژێردەستی هاووڵاتی بێ، نەک هاووڵاتی ژێردەستی دەوڵەت. میکانیزمی ئێمە بۆ ئەو شێوە لە حکوومەتە، نیزامێکی دێموکراتیک، فیدراڵ و سێکۆلارە. لێرەدا هێز لە ناوەندێکدا کۆ نابێتەوە و دەتوانێ پاوانخوازیی دەوڵەت کۆنترۆڵ بکات.

ئێمە ئەوە بە تەنیا چارە دەبینین بۆ بنیاتنانی ئێرانێکی دێموکراتیک، ئازاد و سێکۆلار کە لەوێدا ئێران ببێتە موڵکی هەموو دانیشتووانەکەی، نەک موڵکی گرووپێک.

لە بەرامبەر ئەم داخوازییەدا، ڕێژیمەکانی پاشایەتی و دوای ئەو کۆماری ئیسلامی بۆ پاراستنی تۆتالیتاریزم و پاوانخوازیی خۆیان، ئەم داخوازییە دێموکراتیک و پێشکەوتنخوازانەیان وەک سەربەخۆییخوازیی ئەو نەتەوانە لەقەڵەم داوە و بەو تاوانە سەدان هەزار کەسیان ئێعدام و زیندانی کردووە، یان ناچاریان کردوون لەژێر گوشاری سەرکوتدا وڵاتی خۆیان بەجێ بێڵن و پەڕیوەی هەندەران بن. ئەوە لە حاڵێکدایە کە ئەزموونی دنیای پێشکەوتوو نیشانی داوە کە ڕێزگرتن بۆ جیاوازییەکان و بەڕەسمیناسینیان، نەک هەر نەبووەتە هۆی دابەشبوونی وڵات، بەڵکوو ڕاست بەپێچەوانەوە، بەهێزترین ئامرازی یەکگرتوویی ئارەزوومەندانە و پاراستنی وڵات و نیشتمانن. یەکگرتوویی خاک و نیشتمان ئەوکاتە دێتە دی کە هەموو پێکهاتە جیاوازەکان لە بەڕێوەبردنی ئیدارەی وڵات و ناوچەکانی خۆیاندا بەشدار بن و بەو شێوەیە وڵات ببەنە پێشەوە، نەک گرووپێک لەژێر سەرکوت و زەبروزەنگ هەموو وڵات بۆ خۆی داگیر بکات و ئەوانیدی دیکە پەراوێز بخات.

بزووتنەوەی ئێمە پشتی بەو بەها مرۆڤانە بەستووە و دەیەوێ بەپێچەوانەی دوو ڕێژیمی پەهلەوی و کۆماری ئیسلامی، سەرانسەری ئێران بە کوردستانیشەوە ببێتە مەکۆی سەقامگیری و پەیوەستبوون بە جیهانی ئازادەوە.

لەبیرتان نەچێ کە کوردستان لانکەی بزووتنەوەی "ژن، ژیان، ئازادی"یە. ئەم بەهایانە لای ئێمە پرەنسیپ و عەقڵییەتێکی بنیاتنەرن نەک دروشم. بزووتنەوەکەشمان لە خانەی ئەو بەهایانەوە خۆی پێناسە کردووە، هەربۆیە ئێمە بیر لە چەوسانەوە، ناسەقامگیری و نەمانی ئاسایش ناکەینەوە، بەڵکوو بۆ بەدیهێنانی هەوڵ دەدەین؛ مەگەر ئەوەی جارێکی دیکە هەوڵی لەنێوبردنمان بدەن.

لە کۆتاییدا، بە ناوی هاوپەیمانی و بەتایبەتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانەوە سوپاستان دەکەم بۆ ئەم دەرفەتە و لە دواییدا ئەگەر کات هەبێ، دەکرێ دووبارە باسەکانمان درێژە پێ بدەین.

سوپاس بۆ هەموو لایەک.

یان دەبێ لە پشت خەڵکی ئێران بوەستن، یان دەرفەت بە ڕێژیمێک دەدەن کە تێرۆری کردووەتە سیاسەتی فەرمیی خۆی

بەیاننامە لەسەر دانوستانەکانی ئەمریکا و کۆماری ئیسلامی لە ئیسلامئاباد

دانوستانەکانی نێوان ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و کۆماری ئیسلامیی ئێران لە ئیسلامئابادی پاکستان دەستیان پێ کردووە. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بە هەستیارییەوە چاودێریی ڕەوتی ئەم دانوستانانە دەکات؛ دانوستانگەلێک کە نەک هەر نیشانەی ئاشتی نین، بەڵکوو فیڵێکی سیاسی لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی دووبارە بەرهەم دەهێننەوە.

پێکهاتەی شاندە نێردراوەکەی کۆماری ئیسلامی هیچ گومانێک لەسەر ماهییەتی ڕاستەقینەی ئەم ڕێژیمە ناهێڵێتەوە: پێکهاتەیەکی ئەمنییەتی–نیزامی کە دیپلۆماسیی تەنیا وەک ئامرازێک بۆ پێشخستنی ئامانجە سەرکوتکارانە و دەستێوەردەرەکانی خۆی بەکار دێنێت. سەرپەرشتیی ئەم شاندە لە ئەستۆی محەممەدباقر قالیبافە، کە وەک یەکێک لە فەرماندە باڵاکانی سپای پاسداران و کەسایەتییە سەرەکییەکانی دەزگای سەرکوت و پەرەپێدانی نیزامی لەوانەش پڕۆژە ناوکی و مووشەکییەکانی کۆماری ئیسلامی دەناسرێت؛ ئەو بە هێمای ئاوێتەبوونی ئاشکرای دەسەڵاتی نیزامی و سیاسەت لەم سیستمەدا دادەنرێت. هەروەها بەشدارکردنی محەممەد جەعفەریی سەحراروودی کە ناوی ئەو بە پەروەندەی تێرۆری دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملووەوە گرێ دراوە و فەرمانی گرتنی یاسایی لە ئاستی نێودەوڵەتیدا لەسەرە، تەنیا بە «ڕێکەوت» داناندرێت؛ بەڵکوو ئەمە دکتۆرینی فەرمیی ئەم ڕێژیمە دەردەخات کە تێیدا تێرۆر وەک ئامرازی سیاسەتی دەرەوە و پارێزبەندی (مصونیت) وەک بنەمای سەرەکیی حاکم بەسەر پێکهاتەی دەسەڵاتدا دەبینرێت. دانیشتنی ئەم جۆرە کەسانە لەسەر مێزی دانوستانێکی نێودەوڵەتی، سووکایەتییەکی ئاشکرا بە شاندی نێردراوی ئەمریکا، پاشان بە دادپەروەری، قوربانیانی تیرۆر و کەمترین بنەما ئەخلاقی و یاساییەکانی پێوەندییە نێودەوڵەتییەکان دەگەیەنێت.

ئەم شاندە، شاندێکی دیپلۆماتیک نییە؛ بەڵکوو درێژکراوەی تۆڕێکی ڕێکخراوی تێرۆر و کوشتار، فێڵ و ئۆپەراسیۆنی نیزامی لە دەرەوەی سنوورەکانە. دانوستان لەگەڵ پێکهاتەیەکی ئاوادا، نەک هەر نابێتە هۆی ئاشتی، بەڵکوو بە واتای شەرعییەتدان بە سیاسەتی تێرۆر، بارمتەگرتن و پێشێلکردنی سیستماتیکی مافەکانی مرۆڤ دێت؛ لەم ڕووەوە ئەمریکا کە خۆی سپای پاسدارانی وەک ڕێکخراوێکی تیرۆریستی ناساندووە، ڕووبەڕووی ڕەخنەیەکی جیدی دەبێتەوە. ئەزموونی چوار دەیەی ڕابردووش بە ڕوونی ئەوەی سەلماندووە کە کۆماری ئیسلامی دانوستان نەک بۆ چارەسەری قەیران، بەڵکوو بۆ کاتکڕین، نۆژەنکردنەوەی تواناکانی و بەردەوامبوون لە هەمان سیاسەتە وێرانکەرەکانی خۆی بەکار دێنێت.

ئێمە بە ڕاشکاوی ڕادەگەیەنین: هەر جۆرە ساتوسەودایەک لەگەڵ ئەم ڕێژیمەدا، بەبێ ڕەچاوکردنی بنەمای لێپرسینەوە و بەفەرمیناسینی مافی قوربانیان، بە بەشداری لە بەردەوامیی نادادپەروەری دادەنرێت. کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی و دەوڵەتە دێموکراتیکەکان لەبەردەم هەڵبژاردنێکی ڕووندان: یان دەبێ لە تەنیشت و لە پشت خەڵکی ئێران و کوردستان و قوربانیانی تێرۆر و سەرکوت بوەستن، یان لە تەنیشت ڕێژیمێک جێگیر بن کە تێرۆری کردووەتە سیاسەتی فەرمیی خۆی.

ئێمە داواکارین لە دانوستان و مامەڵە لەگەڵ کۆماری ئیسلامیدا، ڕاوەدوونانی یاسایی بکەرانی تێرۆری دەوڵەتی، سەپاندنی گوشاری سیاسیی کاریگەر و پشتگیریکردنی خەباتی خەڵک بۆ ئازادی و دادپەروەری بکرێتە بنەما. هەروەها ئاشتیی ڕاستەقینە لە ناوچەکەدا نەک لەسەر مێزی دانوستان لەگەڵ بکەرانی تێرۆر، بەڵکوو لە ڕێگەی کۆتاییهێنان بە پارێزبەندیی ئەوان، چەسپاندنی دادپەروەری و ڕووخانی کۆماری ئیسلامییەوە دێتە دی.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
دەستەی کارگێڕی
٢٢ی خاکەلێوەی ١٤٠٥ (١١ی ئاوریلی ٢٠٢٦)

مستەفا هیجری لە کۆبوونەوەی (Progressive Alliance) لە ئیسپانیا:

دیپلۆماسیی بێدەنگ لەگەڵ ئەم ڕێژیمەدا مەکەن، چونکە شەرعییەتی دەداتێ

ئاماژە: کاک مستەفا هیجری، سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە درێژەی سەردانە دیپلۆماسییەکەی بۆ ئوورووپادا چووە ئیسپانیا و لە کۆبوونەوەی «هاوپەیمانیی پێشکەوتنخواز» (Progressive Alliance) لە بارسیلۆنا بەشدار بوو. لەم کۆبوونەوەیەدا کە بە بەشداریی دەیان سەرۆکوەزیری وڵاتانی ئوورووپایی، سەرۆکی حیزبە ئوورووپاییەکان، سۆسیال دێموکراتەکانی ئوورووپا، چالاکانی سیاسی و مەدەنی نوێنەرانی سەندیکاکان، ڕۆژنامەنووسان و توێژەران و نووسەران و نوێنەرانی حیزبە سیاسییەکان لە گۆشە و کەناری جیهان پێکهاتبوو، سکرتێری گشتیی حیزب وتارێکی پێشکێش کرد.

دەقی وتاری سکرتێری گشتیی حیزبە لەم کۆبوونەوەیەدا:

دۆستانی ئازیز، هەڤاڵانی خۆشەویست!

سوپاس بۆ ئەم دەرفەتە. جێگەی شانازییە کە لە بەردەم کۆبوونەوەیەکی پێشکەوتنخوازانەدا وەستاوم کە دەزانن خەبات بۆ دێموکراسی لە وڵاتێکدا، خەباتە بۆ دێموکراسی لە هەموو شوێنێک.

من سڵاوی کوردانی ئێرانم بۆ هێناون. نەتەوەیەک کە نزیکەی نیو سەدەیە بەرەنگاری دیکتاتۆری بووەتەوە و لە پێشەنگی خەبات بۆ دێموکراسی لە ئێراندا بووە.

هاوڕێیان!

جیهان بە زمانی دۆسیە ئەتۆمییەکان و نرخی نەوت باسی ئێران دەکات. بە دەگمەن باس لە کورد، بەلووچ، عەرەبەکانی ئەهواز، ژنانی زیندانی ئێڤین، ئەو کرێکارانەی مانگرتنەکانیان تێکدەشکێندرێت، ئەشکەنجە، لەسێدارەدان، یان کۆمەڵکوژیی خۆپیشاندەرانی ئاشتیخواز دەکات.

ئێران بۆ هاووڵاتیانی خۆی زیندانێکی پڕ لە ئەشکەنجەیە، ئاشتی و سەقامگیری لە ناوچەکە و جیهان بەبێ دێموکراسی لە ئێرانی داهاتوودا مەحاڵە. ناسینی ئەم ڕاستییە دەبێت لە پێشەوەی کارەکانی هێزە پێشکەوتنخوازەکانی جیهاندا بێت.

لە کاتێکدا کە شەڕی نێوان ئێران و ئەمریکا خەریکە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست سەرلەنوێ دادەڕێژێتەوە، مەترسی بۆ سەر حیزبەکەمان، حیزبی دێموکرات و گەلی کورد هەرگیز هێندەی ئێستا نەبووە. ئێمە نەک هەر لەلایەن ڕێژیمی ئێرانەوە، بەڵکوو لەلایەن گرووپە پرۆکسییەکانی ئێرانیشەوە بەرەوڕووی هەڕەشە دەبینەوە و مەترسیی گەورەیان لەسەر دروست کردووین.

لە کۆتایی مانگی فێورییەوە، ئێران زیاتر لە ١٠٠ جار بە مووشەکی بالیستیک و درۆن هێرشی کردووەتە سەر حیزبەکەمان. هێرشەکان بۆ سەر کەمپەکانی حیزبەکەمان نەخۆشخانە، قوتابخانە، ماڵی مەدەنی و سەرچاوەکانی ئاو و کارەبایان کردووەتە ئامانج. لە گەڵ هەموو ئەمانەشدا، ئامانجی ئێمە ئەوەیە کە داهاتووی هەموو نەتەوە جیاوازەکانی ئێران بخەینە چەق و ناوەندی گفتوگۆ نێودەوڵەتییەکانەوە، پێش ئەوەی ئەوانی تر بەبێ ئێمە بڕیار لەسەر چارەنووسمان بدەن.

بۆ ئەنجامدانی ئەمەش، دەبێت جێگرەوەیەک بۆ ڕێژیم پێشکەش بکەین. لە مانگی فێورییەوە لەگەڵ لایەنە سیاسییەکانی تری کورد، «هاوپەیمانیی حیزبە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران»مان دامەزراند. هەروەها خەریکی گفتوگۆین لەگەڵ گرووپە سیاسییەکانی تری ئۆپۆزسیۆنی ئێران بە گشتی. ئەمە بە هیوای بونیادنانی جێگرەوەیەکی دیموکراسی که شایستەی قوربانیدانی هەموو ئەو خەڵکەی ئێران بێت کە لەلایەن ئەم ڕێژیمەوە کوژراون، زیندانی کراون و ئەشکەنجە دراون. ئەمە گرنگترین ئەرکی ئێمەیە و ئێوەش هەمووتان دەتوانن ڕۆڵێکی گرنگ لەم پرۆسەیەدا بگێڕن.

ئێمە نەهاتووین داوای خێر بکەین. ئێمە داوای هاوپشتی دەکەین، لەو جۆرەی کە ڕۆژێک پێشکەوتنخوازەکان پێشکەشی «کۆنگرەی نیشتمانیی ئەفریقا" (ANC)یان کرد لە باشووری ئەفریقا، بە ئەنجامدانی ئەم سێ کارە بە شێوەیەکی کۆنکرێت:

یەکەم، ناساندنی سیاسی: دەنگی ئێمە لە پەرلەمانەکانتان، لە پەرلەمانی ئوورووپا و لە نەتەوە یەکگرتووەکان بەرز بکەنەوە. بپرسن: ئەی کوردەکان چییان لێ هات؟ ئەی زیندانیانی سیاسی؟ ئەی لەسێدارەدانەکان؟ دیپلۆماسیی بێدەنگ لەگەڵ ئەم ڕێژیمەدا مەکەن، چونکە ئەمە تەنها خزمەت بە ڕێژیم دەکات و شەرعییەتی پێ دەبەخشێت.

دووەم: داوای لێپرسینەوە بکەن لەو هێرشانەی دەکرێنە سەر پەنابەرانی سیاسیی کورد لە کوردستانی عێراق. ئەمانە تاوانی جەنگن دژی ئەو کەسانەی لەژێر پاراستنی نێودەوڵەتیدان. پارتەکانی ئێوە دەتوانن پڕۆژەبڕیار بجوڵێنن.حکومەتەکانتان دەتوانن باجی قورس بخەنە سەر ڕێژیم.

سێیەم، هاوبەشی: بانگهێشتمان بکەن بۆ نێو کارە سیاسییەکانتان سەبارەت بە ئێران، ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و گواستنەوە دیموکراسییەکان. شارەزایی و ئەزموونەکانتان لەگەڵ حیزبەکەمان و ئەندامە گەنجەکانماندا بەش بکەن. بانگهێشتی شارەزایانی ئێمە بکەن لە بابەتە پەیوەندیدارەکان بە ئێران. میوانداریی چالاکوانەکانمان بکەن. دەنگی ئێمە وەربگێڕن. مامەڵە لەگەڵ (PDKI) مەکەن وەک دۆزێکی دوورەدەست، بەڵکوو وەک ئەوەی کە هەین ببینن: حیزبی دەستەخوشکتان، حیزبێکی سۆسیال دێموکرات بە مێژوویەکی هەشتا ساڵەوەیە، کە هەمان ئەو خەباتە دەکات کە ئێوە دەیکەن، تەنها لەسەر زەوییەکی سەختتر.

کۆماری ئیسلامی هەر دەڕووخێت. تەنها پرسیارەکە ئەوەیە کەی دەڕووخێت و چی لە شوێنی دادەمەزرێت. یارمەتیمان بدەن دڵنیابین لەوەی ئەوەی دادەمەزرێ دێموکراسی، فیدراڵ و پلۆرالیست بێت؛ نەک تەنها بۆ کورد، بەڵکوو بۆ هەموو ئێرانییەکان و بۆ ناوچەکەش.

سوپاس!

ژن، ژیان، ئازادی.

مستەفا هیجری:

نابێ یارمەتیدەری دروستبوونەوەی دەوڵەتێکی ناوەندگەرا بن لە ئێراندا

ئاماژە:

کاک مستەفا هیجری، سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە کۆبوونەوەیەکدا کە لە یەکێک لە ساڵۆنەکانی پاڕلمانی ئوورووپا بەڕێوە چوو؛ دۆخی سیاسیی ئێران و ڕۆژهەڵاتی کوردستان و ئامانجی خەبات و تێکۆشانی حیزبی دێموکراتی شی کردەوە.

ئەم کۆبوونەوەیە ڕۆژی چوارشەممە، ٢٦ی خاکەلێوە بە بەشداریی دانییێل ئەتارد، جێگری نێردەی دەرەوەی پاڕلەمانی یەکیەتیی ئوورووپا بۆ کاروباری ئێران؛ خاتوو ئەوین ئینجە، ئەندام پاڕلمانی یەکیەتیی ئوورووپا و هەروەها کۆمەڵێک لە پارلمانتارەکانی حیزبە سۆسیالیستەکانی یەکیەتیی ئوورووپا و سۆسیال دێموکراتەکانی یەکیەتیی ئوورووپا بەڕێوە چوو. لەو کۆبوونەوەیەدا نوێنەرانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران، حیزبی تەزامنی دێموکراتیکی ئەهواز و حیزبی خەڵکی بەلووچستان وتاریان پێشکێش کرد.

***

دەقی قسەکانی کاک مستەفا هیجری، سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکرات لەو کۆبوونەوەیەدا:

بەڕێزان!

ئەندامانی پارلمان و بەشداربووانی هێژا!

سەرەتا سپاس و پێزانینمان دەردەبڕین بۆ ڕێکخەرانی ئەم کۆبوونەوەیە کە دەرفەتێکی گرنگیان بۆ نوێنەرانی نەتەوە جیاوازەکانی ئێران ڕەخساندووە. ئەوانەی هێندێک جار بە "کەمینە" ناویان دەبەن.

بەڵام لە ڕاستیدا لەسەر زێد و هەرێمی خۆیان زۆرینەن و خاوەنی ڕاستەقینەی ئەو ناوچانەن. ئێران تەنیا یەک نەتەوە نییە؛ بەڵکوو کۆیەکە لە چەندین نەتەوە و ناسنامەی جیاواز کە پێکەوە لە چوارچێوەی جوغرافیای سیاسیی ئێراندا جێگایان گرتووە .ئەمڕۆ لێرەدا نوێنەرانی ئەم نەتەوانە ئامادەن تا بیر و بۆچوونی خۆیان سەبارەت بە پەڕینەوە بۆ ئێرانێکی دیمۆکراتیک، فیدراڵ و سێکۆلار بخەنە ڕوو .

بەرێزان!

تەنها چاوێک بە بەشداربوواندا بخشێنن: دەردەکەوێت ئێران وڵاتێک نییە کە تەنیا یەکزمان، یەک کولتوور، یەک مێژو و و یەک ناسنامەی هەبێت. بەڵام لە سەرەتای دامەزراندنی دەوڵەتی نوێی ئێرانەوە، ئەم ناسنامانە چەوساونەتەوە و لەژێر سێبەری پاوانخوازییەکی تاکەنەتەوەییدا ماوەتەوە .

لە ڕوانگەی ئێمەی کوردستانی و بە تایبەتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانەوە، پەڕینەوە بۆ دێموکراسی لە ئێراندا هەرگیز بە تەواوی نایەتە دی تا ئەوکاتەی هەموو ئەو ناسنامانە بەفەرمی نەناسرێن. ئەم فرەییە ناتوانرێت تەنها بە "مافی کەمینە" یان "مافی هاوڵاتیبوون" جێبەجێ بکرێت. دەبێت ناسنامەی نەتەوەییی هەموو نەتەوەکان بە فەرمی بناسرێت .

نەتەوە بندەستەکان لە خەباتی خۆیان بەردەوامن، بەڵام ئەم خەباتە پێویستی بە تێگەیشتن و یارمەتیی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی هەیە. کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی نابێت جارێکی تر یارمەتیدەری دروستبوونەوەی دەوڵەتێکی پاوانخواز و ناوەندی بێت لە ئێران .

ئێمە لە کوردستان، لە چوارچێوەی "هاوپەیمانیی هێزەکانی ئۆپۆزیسیونی کوردستانی ئێراندا" خۆما ن ڕێکخستووە و بەردەوام دەبین لە خەبات بۆ بەدەسهێنانی مافە نەتەوەییەکانمان . لە ساڵی ٢٠٠٣ ەوەش کۆنگرەی نەتەوەکانی ئێرانی فیدراڵمان پێک هێناوە بۆ ئەوەی سیمایەکی ڕاستەقینە و جیاواز لە ئێران پیشان بدەین. سیمایەک کە فرەنەتەوەیی و فرەکولتووریی ئەم وڵاتە دەخاتە بەرچاو .

بەڵام لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیدا هێشتا سیمای ساختەی "ئێرانی یەک نەتەوە و یەک زمان" زاڵە، کە تەنیا پەرە بە هەڵاواردن و فەرق و جیاوازی دەدات. بۆیە هیچ گۆڕانکارییەکی ڕاستەقینە بەدی نایەت ئەگەر ئەم پاوانخوازییە کۆتایی پێ نەیەت .لەنێو هێندێک لایەنی ئۆپۆزیسیونی ئێرانیشدا هەوڵێک هەیە بۆ دووبارەکردنەوەی جۆرێکی دیکە لەم پاوانخوازییە لە دوای کۆماری ئیسلامی. ئێمە وەک حیزبی دێموکرات، بۆ ماوەی هەشتا ساڵ و بەتایبەتی دوای بزووتنەوەی "ژن، ژیان، ئازادی" بەرەنگاری ئەم هەوڵە نوێیە بووینەتەوە .

گۆڕان لە ئێران پێویستی بە بەرەیەکی هەمەڕەنگ هەیە کە هەموو ناسنامەکان خۆیانی تێدا ببیننەوە. ئەگینا، دیسانەوە دەسەڵاتێکی دیکە وەک کۆماری ئیسلامی سەرهەڵدەدات و دەبێتە سەرچاوەی کێشە بۆ هەموو جیهان .سەرچاوەی سەرەکیی زۆریەک لە کێشەکانی ئێران پاوانخوازیی کۆنترۆڵنەکراوە. ئەم پاوانخوازییەش کۆنترۆڵ ناکرێت ئەگەر ناسنامە جیاوازەکان بە فەرمی نەناسرێن و دەسەڵات نەگەڕێتەوە بۆ دەستی دەوڵەتێکی مەدەنی کە دەوڵەتی نەتەوەیەک نەبێ، بەڵکوو ڕێکخەری پێوەندییەکانی ئەو نەتەوانە بێت .

لە کۆتاییدا، ئەم جۆرە کۆبوونەوانە دەتوانن سەرەتایەک بن بۆ بینینی ڕاستیی ئێران وەک وڵاتێکی فرەنەتەوە و فرەناسنامە. سپاستان دەکەین.

هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران:

سازان لەگەڵ تاران ڕێخۆشکردنە بۆ پەرەسەندنی تێرۆر و ناسەقامگیری

بۆ ڕای گشتی و ناوەندە نێودەوڵەتییەکان!

ڕوو لە نوێنەرایەتیی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان لە عێراق و هەرێمی کوردستان!

ڕوو لە حکوومەتی فیدراڵی عێراق!

ڕێژیمی تێرۆریستیی کۆماری ئیسلامیی ئێران بە مەبەستی پەردەپۆشکردنی شکستە سیاسی و نیزامی و ستراتیژییە ئایدۆلۆژییەکانی لە ماوەی شەڕی ٣٩ ڕۆژەی لەگەڵ ئەمریکا و ئیسرائیلدا، بە بەردەوامی هێرشی کردووەتە سەر بنکە و بارەگاکانی حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و کەمپی نیشتەجێبوونی بنەماڵەکانی خاوخێزانی کادر و پێشمەرگەکانیان لە هەرێمی کوردستان و تەنانەت لە ماوەی ئاگربەسی ئێستاشدا ئەو هێرشانە هەر درێژەیان بووە. لە نوێترینی ئەو هێرشانەشدا کە ڕۆژی ڕابردوو ٢٨ی خاکەلێوەی ١٤٠٥ (٢٠٢٦/٤/١٧) بە مووشەک و دڕۆن کرایە سەر کەمپە مەدەنییەکان و بارەگاکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران؛ مخابن سێ پێشمەرگە و تێکۆشەری ڕێگای ئازادیی ئەم حیزبە بە ناوەکانی شاهین ئازەربەرزین، نەدا میری و سەمیرا ئەڵلایاری شەهید بوون و دوو پێشمەرگەیەکی دیکەش بریندارن.

کۆماری ئیسلامیی ئێران پێشتریش جگە لە بنکە و بارەگای حیزبە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و شوێنی نیشتەجێبوونی بنەماڵەکانیان، بە بەردەوامی هێرشی کردووەتە سەر هەرێمی کوردستان کە بەداخەوە ئەو هێرشانەش ١١ شەهید و قوربانیی لێ کەوتبۆوە.

هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران، وێڕای مەحکوومکردنەوەی توندی ئەم تاوانە و سەرجەم هێرشە تێرۆریستیەکانی کۆماری ئیسلامی بۆسەر تێکۆشەرانی ڕۆژهەڵات و شەهیدکرانی ١٠ ڕۆڵەی تێکۆشەری حیزبەکانی ئەندامی هاوپەیمانیی ڕایدەگەیەنیت:

١. ڕوو لە حکوومەتی عێراق ڕایدەگەیەنین پێویستە هەڵوێست و کاردانەوەکانی جدییان هەبێ و هەنگاوی بەکردەوە، یاسایی و ڕاشکاوانە بنێن بۆ پاراستنی گیانی پەنابەرانی سیاسی و ڕێگریکردن لە دووبارەبوونەوەی ئەم تاوانانە. پاراستنی سەروەریی خاک و گیانی نیشتەجێبووانی هەرێم، ئەرکێکی دەستوورییە، بەتایبەت کە ئەوە کۆماری ئیسلامیی ئێرانە ڕێککەوتننامەی ئەمنییەتیی نێوان دوو وڵاتی پێشێل کردووە.

٢. ڕەخنەی توند لە نوێنەرایەتیی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان لە عێراق و هەرێمی کوردستان دەگرین و پێمان‌وایە بێدەنگی و پاسیڤبوونی ئەوان لە بەرامبەر ئەم جینایەتە جەنگییانە و پشتگوێخستنی ئەرکە مرۆییەکانیان، دەستی ڕێژیمی تارانی بۆ دەستدرێژی و تێرۆری زیاتر ئاوەڵاتر کردوە. داوا دەکەین و پێویستیشە ئەم هێرشانە وەک تاوانی جەنگ و تێرۆری نێودەوڵەتی لەقاو بدرێن، تۆمار بکرێن و هەڵوێستیان لە سەر بگیرێ.

٣. بە توندی ڕەخنە لە سیاسەتی ساتوسەودای وڵاتان لەگەڵ کۆماری ئیسلامی دەگرین و پێ لەسەر ئەو ڕاستییە دادەگرینەوە کە ئەم ڕێژیمە دیکتاتۆرە ئەمنییەت و سەقامگیریی هەموو جیهانی بە بارمتە گرتووە و هەموو کاتێک دانوستان و سازان لەگەڵ کۆمەڵگەی جیهانیی بۆ کڕینی کات و بردنەپێشێی ئامانجەکانی قۆستۆتەوە. بۆیە کاتی ئەوە هاتووە شوڕای ئەمنییەتی نەتەوە یەکگرتووەکان کاردانەوەی خێرای هەبێ و کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بە سازان لەگەڵ تاران چیدی دەستی ڕێژیم بۆ بەردەوامیی تێرۆر و کوشتار ئاوەڵاتر نەکات.

٤. داوا لە هەموو کوردانی دانیشتووی دەرەوەی وڵات دەکەین بە پلان و بەرنامەی تۆکمە، بە ڕێکخستنی ئاکسیۆن و ڕێپێوانی هێمنانە و بەشێوەی بەردەوام بێنە سەر شەقامەکان و بە کۆبوونەوە لە بەردەم باڵوێزخانە و کۆنسوولگەرییەکانی ڕێژیم و ناوەندەکانی بیڕیار دەنگی بێزاری نەتەوەکەمان بەرز بکەنەوە.

لە کۆتاییدا هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران جارێکی دیکە دۆست و دوژمن دڵنیا دەکاتەوە ئەم هێرشانە و گیانبەختکردن و قوربانیدانی هێزەکانمان نەک هەر ئیرادەمان نالەرزێنێت، بەڵکوو باوەڕمان بە ڕەوایی خەبات بۆ ڕزگاریی کوردستان و ڕووخانی ئەم ڕێژیمە و سووربوونمان لەسەر بەردەوامیی خەباتەکەمان قایمتر دەکات.

نەمری بۆ شەهیدان و سەرکەوتن بۆ ڕێگای ئازادی.

هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران

٢٨ی خاکەلێوەی ١٤٠٥ (٢٠٢٦/٠٤/١٧)

کوردستان
• ژمارە ٩١٧
٣١ی خاکەلێوەی ١٤٠٥ _ ٢٠ ئاپریلی ٢٠٢٦

چەند دیدارێکی سیاسی و دیپلۆماتیکی سکرتێری گشتیی حیزب لە پاڕلمانی ئوورووپا

سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران کە بۆ چەند ئەرکێکی حیزبی سەردانی دەرەوەی وڵاتی کردووە، لە برووکسێل، پێتەختی بێلژیک چەند دیدار و چاوپێکەوتنێکی سیاسیی گرینگی هەبوو.

کاک مستەفا هیجری لە دیدارە دیپلۆماسییەکانی لە بروکسێل، لەگەڵ بەرپرسانی باڵای پارتی سۆسیالیست کۆ بۆوە و لە پارلەمانی ئوورووپا وتاری پێشکێش کرد. باس لە سیاسەتەکانی حیزبی دێموکرات سەبارەت بە داهاتووی ئێران و داوای پشتیوانیی زیاتری نێودەوڵەتی بۆ خواستە ڕەواکانی گەلی کورد دوو تەوەری سەرەکیی باس و ئاخاوتنەکانی بەڕێز سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکرات بوون.

کاک مستەفا هیجری ڕۆژی سێشەممە ٢٥ی خاکەلێوە، لەگەڵ یێنیک پۆلێت، جێگری سکرتێری پارتی سۆسیالیستەکانی ئوورووپا کۆ بووەوە. بەڕێزیان لەو دیدارەدا باسێکی لەسەر مێژووی خەباتی کورد و سەرکوتی خوێناویی نەتەوەکانی ئێران لەلایەن ڕێژیمی ئێرانەوە کرد. هاوکات پۆلێت وێڕای پشتیوانی لە داوا ڕەواکانی گەلی کورد لە هەموو بەشەکان، جەختی لەسەر پاڵپشتی خواستە مەدەنییەکانی خەڵکی ئێران و بەردەوامیی پەیوەندییەکانی نێوان حیزبی دێموکرات و سۆسیالیستەکانی ئوورووپا کردەوە.

کاک مستەفا هیجری، لە درێژەی دیدارەکانیدا، لەگەڵ خاتوو ئایراکسا گارسیا، سەرۆکی گرووپی سۆسیال دێموکراتەکان کۆ بووەوە و لەگەڵ بەڕێزیان باسی لە یەکگرتوویی نەتەوەی کورد و ئامادەیی بۆ گۆڕانکارییە سیاسییەکان کرد. هەروەها جەختی لەسەر گرنگیی لێکنزیکبوونەوەی هێزە دێموکراتەکانی ئێران بۆ ئەم قۆناغە هەستیارە کردەوە. لەو دیدارەدا خاتوو گارسیا وێڕای دەربڕینی هەڵوێستی توند دژی کۆماری ئیسلامی، ئاماژەی بە بەها هاوبەشەکانی نێوانیان و پشتیوانی لە ئۆپۆزیسیۆنی دێموکراتیک کرد؛ ئەم دیدارە بەهۆی پێگەی بەهێزی ئەم گرووپە لە پارلەماندا گرینگ و دەنگدانەوەی زۆری هەبوو.

سکرتێری گشتی حیزبی دێموکرات لە کۆبوونەوەیەکی دیکەدا لەگەڵ دانیەل ئەتارد، جێگری نێردەی پارلەمانی ئوورووپا بۆ کاروباری ئێران و ئەڤین ئینجە، ئەندامی پارلەمان کۆ بۆوە و جەختی کردەوە کە خەباتی حیزبی دێموکرات بەستراوە بە ململانێیەکانی ئێران لەگەڵ وڵاتان و کۆمەڵگەی جیهانی نییە، بەڵکوو حیزبی دێموکرات سەرکردایەتیی بزووتنەوەی مافخواز دەکا کە ئامانجەکەی بەدیهێنانی مافی نەتەوەیی کورد لە چوارچێوەی ئێرانێکی دێموکرات، سێکولار و فێدراڵە. لەو دیدارەدا ئەتارد و ئینجە وەک لایەنی ئوورووپایی پشتیوانیی خۆیان بۆ گۆڕانکاریی سیاسی لە ئێران دەربڕی.

ڕۆژی چوارشەممە ٢٦ی خاکەلێوەش، لە پارلەمانی یەکیەتیی ئوورووپا لە بروکسێل، میشێل گیهلێر Michael Gahler ئەندامی کۆمیسیۆنی دەرەوەی پارلەمانی یەکیەتیی ئوورووپا، پێشوازیی لە سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، بەڕێز مستەفا هیجری کرد.

میشێل گیهلێر لەو دیدارەدا پیوەندیدار بە پرسی ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی تێبینییەکانی خۆی باس کرد و ڕایگەیاند لەم بارودۆخەدا پێکهێنانی هاوپەیمانییەکی گشتگیر لە لایەنە جۆراوجۆرەکانی ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی گرینگی تایبەتی خۆی هەیە. کاک مستەفا هیجرییش لەو دیدارەدا باسی پێگە و ڕۆڵی ژنان لە خەباتی کوردستان و هەروەها کاریگەرییەکانی شۆڕشی ژینا لە کوردستان و ئێران کرد و ڕایگەیاندن بزووتنەوەی دێموکراسیخوازیی کورد لە ئێران لەمەڕ هەست بە بەرپرسیاریەتیی لەم دۆخەدا شەش حیزبی کوردستان، هاوپەیمانییەکیان ڕاگەیاندووە و خەباتی ئێمە بۆ وەدیهاتنی ئازادیی و دیموکراسی و فیدرالییە.

دوانیوەڕۆی ڕۆژی پێجشەممە ٢٧ی خاکەلێوەش کاک مستەفا لە بینای پارلەمانی بێلژیک لەلایەن بەڕێز پۆل مەنییێت Paul Magnette سەرۆکی حیزبی سۆسیالیستی بێلژیک پێشوازیی لێ کرا. لەو دیدارەدا سکرتێری گشتیی حیزب دۆخی سیاسیی ئێران و کوردستان و دۆخی ئەمنییەتی بنکە مەدەنییەکانی حیزبی دێموکرات لە هەرێمی کوردستانی شی کردەوە و باسی کە ئێمە لەم هەلومەرجەدا چاوەڕوانیمان لە وڵاتانی ئوورووپایی و بەتایبەت حیزبە پێشکەوتوویەکانیان ئەوەیە پشتیوانی حیزبەکانی کوردستان بن. کاک مستەفا پێی لەسەر ئەوە داگرت ئێران ئەگەر بە لاوازییش بمێنێتەوە درێژەدەری تێرۆریزم لە دەرەوەی وڵات دەبێ، چونکە بناغەی دەسەڵاتدارییەکەی لەسەر ئیدئۆلۆژی توندڕەوی و خولقاندنی قەیران دامەزراوە، بۆیە ڕێگەی چارەسەری ئارامیی بۆ ئێران و ناوچەکە ئەوەیە ئوورووپا بۆ ڕووخاندنی ئەم ڕێژیمە کە خواستی زۆربەی خەڵکە پشتیوانمان بێت.

بەڕێز پۆل مەنییێت سەرۆکی حیزبی سۆسیالیستی بێلژیکیش ئاماژەی بە هەوڵەکانی حیزبەکەی دا بۆ ئەوەی بتوانن لە دروستکردنی هاودەنگیی بۆ ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی هاوکاریی پێویستیان هەبێت.

وانەکانی قاسملوو لە سەردەمی شەڕ و ئاگربەسدا

زیاتر لە هەموو شتێک ئەوەی میراتی قاسملوو بۆ ئەمڕۆ بە ئێمەی دەڵێ دەوری سەرەکیی عاملییەتی نێوخۆییە پێش ئەوەی دینامیکە دەرەکییەکان جارێکی تر کوردانی ئێران بەرەو پەراوێز ببەنەوە

د. ئاسۆ حەسەنزادە

لە بارودۆخێکدا کە شەڕی ئەمریکا و ئێران دەتوانێ دوورەدیمەنی جێگە و پێگەی ئێران و کوردستان سەرلەنوێ پێناسە بکاتەوە، پێویستیی هزر و ڕوانگەکانی د. عەبدولڕەحمان قاسملوو لەبارەی دێموکراسی، بەکاراکتەربوونی کورد و سیاسەتی ڕوون لە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ ناسەقامگیرییە ژێئۆپۆلیتیکی و گۆڕانکارییە سیاسییەکاندا زیاتر لە هەر کاتێکی دیکە خۆی دەردەخا. بەڵام میراتی قاسملوو بەدیاریکراوی چییە و بۆچی هێشتا و لە ئەمڕۆشدا گرنگە؟

بە شێوەیەکی پارادۆکسیکاڵ، دڵنیاییەک بەدی ناکرێ کە ڕاوەستانی شەڕەکەی ئەم دواییە ئارامی بۆ ئێرانییەکان بەدیاری بێنێت. بۆ زۆر کەس، بەتایبەتی لە نێو کوردانی ئێراندا، نیگەرانییەک هەیە کە سازانێکی نوێی نێودەوڵەتی لەگەڵ ئێران لە کۆتاییدا ببێتە هۆی درێژکردنەوەی تەمەنی کۆماری ئیسلامی، بەبێ ئەوەی ئەو ڕێژیمە ناچار بێ ئیمتیازێکی مانادار بەتایبەتی لە کایە نێوخۆییەکانی وڵات لە بەرژەوەندیی خەڵکدا بدات.

ئەم نیگەرانییە پاشخانی مێژوویی هەیە و پێشتر ئەزموون کراوە. قۆناغەکانی دوای شەڕەکان یان گرژییە نێودەوڵەتییەکان لەگەڵ ئێران بە دەگمەن بوونەتە هۆی کرانەوەی سیاسی لە ئاستی نێوخۆییدا. بەپێچەوانەوە، زۆربەی کات بوونەتە هۆی توندوتیژی و سەرکوتی زیاتر. بۆ نموونە ڕێککەوتنی بەرجام (٢٠١٥) کە پێچەوانەی چاوەڕوانییەکان بۆ میانەڕەوی و کرانەوەی سیاسی، پەرەئەستاندنی سەرکوت و چەقبەستوویی سیاسیی لە ئێراندا بەدوادا هات.

نموونەیەکی کۆنتر و دراماتیکیتر، کۆتاییهاتنی شەڕی ئێران و عێراقە لە ساڵی ١٩٨٨دا. بەدوای ڕێککەوتنی ئێران و عێراق لەسەر کۆتاییهێنان بە شەڕی نێوانیان هەزاران زیندانیی سیاسی لە ئێران لەسێدارە دران و ڕێژیم هەڵمەتێکی بەردەوامی تیرۆرکردنی نەیارانی خۆی لە دەرەوەی وڵات دەست پێ کرد. یەکێک لە یەکەمین و دیارترین قوربانییەکانی ئەم هەڵمەتە، د. عەبدولڕەحمان قاسملوو، سکرتێری گشتیی حزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران بوو، کە لە ساڵی ١٩٨٩ لە شاری ڤییەن و لە کاتی دانوستان لەگەڵ نوێنەرانی کۆماری ئیسلامیدا تیرۆر کرا.

ئەمڕۆ، ترسێک هەیە کە ڕەوتێکی هاوشێوە جارێکی تر دووبارە بێتەوە. هاوکات لەگەڵ بڵاوبوونەوەی هەواڵی لەسێدارەدانەکان لە نێوخۆی وڵات، بەرپرسانی ئێران هەڕەشەکانی خۆیان دژی لایەنە سیاسییەکانی ئۆپۆزسیۆنی کوردی جێگیر لە هەرێمی کوردستانی عێراق دەست پێ کردووەتەوە و بەئاشکرا داوای دەرکردنیان دەکەن. ئەم حیزب و لایەنە سیاسییانە لە کاتی شەڕی چل ڕۆژەی دواییدا کرابوونە ئامانجی هێرشی موشەکی و درۆنیی کۆماری ئیسلامی و ئێستا بارودۆخیان ناسکتر و هەستیارتریشە.

لە بارودۆخێکی وادا، مەسەلەی کورد چیتر بابەتێکی پەراوێزی یان تاکتیکی نییە، بەڵکوو جارێکی تر دەبێتە شوێنی بەرجەستەبوونی درز و کەلێنێکی سیاسیی گەورە؛ درزێک کە جارێکی تر گرنگیی وریاکردنەوەکان و ڕێباز و ڕوانگەکانی د. قاسملوو دەخاتەوە بەرچاو. ڕێک لەو کاتانەدایە کە نەبوونی ئەو بەئاشکرا هەست پێ دەکرێ؛ نەک هەر لەبەر ڕەتکردنەوەی شێلگیرانە و لێبڕاوانەی پاشەکشە لە بەردەم بارودۆخە سەختەکان و ئامادەیی بۆ قبووڵکردنی ریسکی دەسپێشخەرییەکان لەلایەن قاسملووەوە، بەڵکوو هەروەها لەبەر هەبوونی دووربینی و ڕوانگەیەکی سیاسیی بەهێز لەلای ناوبراو.

هیچ کەسایەتییەکی سیاسیی کورد نەیتوانیوە بەو ڕوونییە پڕۆژەیەکی سیاسی دابڕێژێت کە داخوازییەکانی کورد بە بیرێکی فراوان و گشتیگیر بخاتە ڕوو. بیر و کردەوەی قاسملوو لە سەردەمی ئێستادا تەنیا بایەخێکی مێژوویی نیە، بەڵکوو گرینگییەکەی بۆئیعتباری ئەو چوارچێوەیە دەگەڕێتەوە کە ئەو بۆ ئاراستەکردنی پێکگەیشتنی نێوان مافەکانی کورد، خەبات بۆ دێموکراسی لە ئێران و سیاسەتی نێودەوڵەتی دایڕشتبوو.

د. قاسملوو بە شێوەیەکی هاوکات لە دوو بەرەی پێکەوەبەستراودا -کوردی و ئێرانی- هەڵدەسووڕا. لە ئاستی ئێراندا، ئەو بۆ بنیاتنانی جێگرەوەیەکی جێ متمانە لەبری کۆماری ئیسلامی تێدەکۆشا. بەڵام لە ڕوانگەی ئەوەوە، جێگرەوەیەکی ئاوا نەدەبوو لەسەر دروشمی ناڕوون یان هاوپەیمانیی هەلپەرستانە دابمەزرابێت، بەڵکوو پێویستی بە بناغەیەکی سیاسیی ڕوون و پتەو هەبوو. بۆ وی پێوەرێکی ئەم بناغەیە بەڕەسمی ناسینی فرەنەتەوایەتی لە ئێراند وەک مەرجێکی پێویست بۆ هەر هاوپەیمانییەکی پایەدار بوو. هەر ئەم هەڵوێستە بووە هۆی ئەوەی ئەو هاوپەیمانی نەک تەنیا لەگەڵ ڕەوتە پاشایەتیخوازەکان، بەڵکوو بەگشتی لەگەڵ هەر هێزێک کە دێموکراتی ڕاستەقینە نەبوو، ڕەت بکاتەوە.

لە ئاستی کوردیدا، ئەندێشەی ئەو تێکەڵەیەک بوو لە واقیعبینی و پلانی درێژخایەنی نەتەوەیی. ئەو دابەشبوونی کوردستانی لە نێوان چەند دەوڵەتدا وەک واقیعیەتێکی عەینی دەدیت و جەختی دەکردەوە کە پێویستە بزوتنەوەی کورد لە هەرکام لە بەشەکانی کوردستان خەباتەکەی لە چوارچێوەی نەتەوەیی تایبەت بە خۆیدا بەرەو پێش ببات. لەگەڵ ئەوەشدا، ئەمەی بە واتای دابڕان و ترازانی نێوان کورد نەبوو. بەپێچەوانەوە، ئەو چالاکانە بۆ بەهێزکردنی هاوپشتیی نێوان پارچە جیاوازەکانی کوردستانی گەورە هەوڵی دەدا و پێی وابوو ئەم خەباتانە، هەرچەندە لێک جیاوازن، بەڵام بە قووڵی پێکەوە بەستراونەتەوە. هەروەها جەختی دەکردەوە کە نابێ پەیوەندییە ناوچەییەکانی بزوتنەوەی کورد لەگەڵ ئەو دەوڵەتانەی تێیدا چالاکن لەسەر حیسابی بەرژەوەندییەکانی کورد لە پارچەکانی دیکەی کوردستان بێت. ئەم ڕوانگە گشتگیرە یەکگرتووییەکی بە پڕۆژە سیاسییەکەی قاسملوو بەخشیبوو کە ئەمڕۆ تا ڕادەیەکی زۆر کاڵ و وونە.

زۆرێک لە لایەنەکانی ئۆپۆزیسیۆن هێشتا باس لە گۆڕینی ڕێژیم دەکەن بەبێ ئەوەی ئاوڕ لە فرەیی و هەمەجۆریی نێوخۆیی ئێران بدەنەوە. لە هەمان کاتدا، لەنێوان هەندێک گرووپی کوردیشدا، داخوازییە سیاسییەکان هەندێک جار بێ ئەوەی بخرێنە نێو چوارچێوەیەکی بەرفراوانتری ئێرانییەوە، دەخرێنە ڕوو. قاسملوو بەتەواوی بەدوای دروستکردنی پرد بوو لە نێوان ئەم دوو ڕەهەندەدا. چ ئەم واقیعە قبووڵ بکەین و چ نا، و هەرچەند ڕەنگە دڵخوازیش نەبێت، ئەو بە باشی تێگەیشتبوو کە داهاتووی ئێران و چارەسەری مەسەلەی کورد دوو بابەتی لێک دانەبڕاون.

بۆ ئەو، تەنیا دەربڕینی ئامانجە سیاسییەکان بەس نەبوو؛ بەڵکوو دەبوایە بە هەمان ڕادە بایەخ بە شێوازەکانی تێکۆشانیش بدرێت. ئەندێشە سیاسییەکەی ئەو جیا نەبوو لە پابەندییەکی ئەخلاقیی بەهێزیش. قاسملوو بەردەوام جەختی دەکردەوە شێوازەکانی خەبات دەبێت ڕەنگدانەوەی ئەو بایەخانە بن کە بەرگرییان لێ دەکرێت. ئەو ئارگیومێنتی ئەوەی دەهێناوە کە خەبات لەگەڵ ڕژێمێک کە سەرەتاییترین پێوەرە مرۆییەکان پشتگوێ دەخات، نابێت ببێتە هۆی وەلانانی بنەما ئەخلاقییەکان. ئەو پێشمەرگەکانی خۆی ڕاسپاردبوو لە شێوازە تیرۆریستییەکان دوور بکەونەوە، بە شێوەیەکی مرۆیی لەگەڵ دیلەکاندا بجوڵێنەوە و ئازادیان بکەن، تەنانەت ئەگەر ئەم کارە ببێتە هۆی ئەوەی لە ئاستی نێودەوڵەتیشدا کەمتر ببینرێن و کەمتر فۆکووسیان بخرێتەسەر.

ئەم یەکانگیرییە ئەخلاقییە بۆ کایەی نێودەوڵەتیش درێژ دەبۆوە. سەرەڕای ئەوەی قاسملوو لە جیهانێکدا ژیابوو و خوێندبووی کە بەهۆی دابەشکارییەکانی شەڕی ساردەوە دروست ببوو، ئەو بە ڕاشکاوی دەستێوەردانی سۆڤیەتی لە پراگ لە ساڵی ١٩٦٨ و هەروەها بەبارمتەگرتنی باڵیۆزخانەی ئەمریکا لە تاران لە ساڵی ١٩٧٩ی مەحکووم کرد. لە کاتێکدا هەڵوێستی ئاوا ئەوەندەش ئاسان نەبوو. ئەو دواتر، لە دەیەی ١٩٨٠دا، "سۆسیالیزمی دیموکراتیک"ی هێنایە نێو بەرنامەی حیزبەکەیەوە و لە مۆدێلە سۆسیالیستییە دیکتاتۆرەکان دوور کەوتەوە، ئەمەش وەک ڕێگایەک بۆ ئەوەی دەرفەت بۆ پێوەندی و کارلێکی لەگەڵ لایەنە ڕۆژئاواییەکانیشی بۆ بڕەخسێ.

قاسملوو بە تێگەیشتنێکی ورد لە بەرتەسکی و سنووردار‌بوونی پشتگیریی نێودەوڵەتی، پەیوەندیی لەگەڵ سۆسیال دێموکراتەکانی ئەورووپا گرێ دا و هەوڵی ئەوە بوو پەیوەندییەکانی لەگەڵ ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکاش پەرە پێ بدات. کەمێک پێش تیرۆرکردنی، چاوەڕوان دەکرا سەردانی واشینگتن بکات. لەگەڵ ئەوەشدا، هەمیشە دژی پاشکۆیەتی و بەستراوەبوون بوو و جەختی لەسەر سەربەخۆیی سیاسیی حیزبەکەی دەکردەوە.

ئەو جەختی دەکردەوە پشتگیریی دەرەکی هەرگیز نابێت لەسەر حیسابی وەلانانی سەربەخۆیی سیاسی یان ڕێگری لە ئازادیی کردەوەی سەربەستانە بێت. بە بڕوای ئەو، چارەنووسی کورد نە لە واشینگتن، نە لە لەندەن و نە لە پاریس، بەڵکوو لە خودی کوردستان دیاری دەکرێت. ئەم ڕوانگەیە، ڕەتکردنەوەی دیپلۆماسی نەبوو، بەڵکوو بانگهێشتێک بوو بۆ خۆبەڕێوەبەریی سیاسی و خۆڕاگریی نێوخۆیی. ئەم وریابوونەش ڕەگی لە ئەزموونی مێژوویيدا هەبوو. ئەو لە ساڵی ١٩٨٨ و لە کۆتایی شەڕی ئێران و عێراقدا وانەی ساڵی ١٩٧٥ی بە بیر سەرکردایەتی و هێزەکانی پێشمەرگەی حیزبەکەی هێنایەوە؛ کاتێک کە دوای ڕێککەوتنامەی جەزائیر لە نێوان ئێران و عێراقدا، هێزە کوردییەکانی عێراق لەناکاو لەلایەن هاوپەیمانە دەرەکییەکانیانەوە تەنیا مانەوە. لە ڕوانگەی قاسملووەوە، ئەم ڕووداوە نیشاندەری ناسەقامگیریی هاوپەیمانییە نێودەوڵەتییەکان و پێویستیی پشتبەستن بە خۆ بوو.

شەڕی ئێستا و دەرهاویشتە نادیارەکانی، تەنیا گرنگیی ئەم بابەتە زیاتر دەکەن. لە کاتێکدا ئەکتەرە دەرەکییەکان خەریکی پێداچوونەوەن بە ستراتیژییەکانی خۆیان بەرامبەر بە ئێران، مەترسیی هەمیشەییی پشتگوێخرانی دینامیکە نێوخۆییەکان -لەوانە داخوازییەکانی کورد- بوونی هەیە. لە سەردەمی ئێستادا زۆر جار فاکتەری کورد دێتە ئاراوە، بەڵام زۆربەی کات بە شێوەیەکی ئامرازی و دابڕاو لە هەر ئەندێشەیەکی سیاسیی مانادار.

نزیکەی چوار دەیە دوای سەردەمی قاسملوو، ئۆپۆزسیۆنی ئێران هێشتا پەرشوبڵاوە و ڕوون نییە کە ئایا سەرنجدانەوەی نێودەوڵەتیی بۆ مەسەلەی کورد لە ئێران بە شێوەیەکی کاریگەر بەکار دەهێنرێت یان نا. پرسیار دەربارەی چۆنیەتی تێکەڵکردنی داخوازییە نەتەوەییەکان لەنێو جێگرەوەیەکی سیاسیی یەکگرتوودا، و ئەوە کە ئایا کوردەکان دەتوانن دەسپێشخەرییەکە جارێکی تر بگرنەوە دەست یان نا، هێشتا بێ وەڵام ماوەتەوە. لەم بوارەدا، ڕوانگەی قاسملوو کەمتر وەک سەرچاوەیەکی مێژوویی و زیاتر وەک دەرفەتێکی لەدەستچوو دێتە بەرچاو.

خوێندنەوەی دووبارەی میراتی قاسملوو بە واتای سەیرکردنی ڕابردوو نییە، بەڵکوو ڕووبەڕووبوونەوەیە لەگەڵ ئەو پرسیارانەی هێشتا بێ وەڵام ماونەتەوە.ساتەوەختی ئێستا ئەم مەسەلانەی جارێکی تر بە چەشنێک هێناوەتەوە گۆڕ کە بیرکردنەوە لە گرینگیی تێکەڵکردنی واقیعبینیی سیاسی لەگەڵ پابەندییەکی قایم بە ئامانجە ستراتیژییەکانی دۆزی کورد و بنیاتنانی خەبات لەسەر بنەمایەکی ڕوون و توانای چالاکی لە چەندین بەرە و لە ژینگەیەکدا کە تا دێت ئاڵۆزتر دەبێت دەکاتە پێویستییەکی بێئەملاوئەولا. زیاتر لە هەموو شتێک ئەوەی میراتی قاسملوو بۆ ئەمڕۆ بە ئێمەی دەڵێ دەوری سەرەکیی عاملییەتی نێوخۆییە پێش ئەوەی دینامیکە دەرەکییەکان جارێکی تر کوردانی ئێران بەرەو پەراوێز ببەنەوە.

***

وەرگێڕانی لە ئینگلیسییەوە: ڕۆژنامەی "کوردستان"
(سەرچاوە: www.theamargi.com)

کوردستان
• ژمارە: ٩١٧
٣١ی خاکەلێوەی ١٤٠٥ _ ٢٠ ئاپریلی ٢٠٢٦

ڕۆڵی دیپلۆماسی لە چارەسەرکردنی کێشەکانی ئێران لەژێر ڕۆشنایی ئایدیۆلۆژی و یاسای بنەڕەتیدا

د. ئارەزوو نستانی

کێشەی ئێران و ئەمریکا یان بە واتایەکی دروستتر کێشەی ئێران لەگەڵ کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی و نەزمی جیهانیی ئاراییدا، کە بەرهەمی ناکارایی ئەنجومەنی ئاسایشە وەک گرینگترین دامەزراوەی بڕیاردەری نێودەوڵەتی، لانیکەم دوو دەیەیە لە ڕێگەی دیپلۆماسی هەوڵی چارەسەرکردنی دەدرێ. دەسپێکی هەوڵە دیپلۆماسییەکان بە شێوەیەکی چڕ و ئاشکرا دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی ١٣٨٣ کە هەوڵەکانی ئێران بۆ پەرەپێدانی بەرنامە ئەتۆمییەکەی بەشێوەی نـاڕوون ئـاشـکـرا بـوو. سـەرنـەکـەوتـنـی هـەوڵـە دیپلۆماسییەکان و ملنەدانی ئێران بۆ چارەسەری ئاشتیانەی ئەو پرسە و سەرەنجام سزادانی کۆماری ئیسلامی لەلایەن کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بە مەبەستی پاشەکشەپێکردنی لە سیاسەتە ئاژاوەگێڕانەکانی چ لـە ڕێـگـەی ئابلۆقەی ئـابـووری و تـەنـانـەت لە ڕێگەی بەکارهێنانی هێز، نەک نەیتوانی ببێتە هۆی گۆڕینی هەڵسوکەوتی ئەو ڕێژیمە و پابەندکردنی بە جێبەجێکردنی بنەماکانی یاسای نێودەوڵەتی و ڕێزگرتن لە نەزمی ئارایی جیهانی، بەڵکوو ڕێژیمی ئێرانی بـەرەو گرتنەبەری کۆمەڵێک پێشێلکاریی دیکەی وەک پەرەپێدان بە بەرنامە موشەکییەکانی و ڕێکخستن و پڕچەککردنی گروپە نیابەتییەکانی و لە ئێستاشدا مەترسی خستنە سەر ئازادیی بازرگانیی جیهانی لە گەرووی هۆرمز هان دا.

ئەوەی جێگای پرسیارە ئەوەیە کە ئایا چەندە بنەما باوەڕییەکانی کۆماری ئیسلامی، کە چوارچێوەی ڕوانین و سیاسەتی دەرەوەی ئێران دیاری دەکەن و تەنها وەک تێزی 'ویلایەتی فەقیە' لە ئاستی تیۆریدا سنووردار نەماونەتەوە و کراونەتە بەشێکی سەرەکی لەنێو دەقەکانی یاسای بنەڕەتیی کۆماری ئیسلامیی ئێراندا، هاوئاهەنگن لەگەڵ بنەما گشتییەکانی یاسای نێودەوڵەتی. تا چەند ئەو بنەمایانە کە بەپێی پەیماننامەی نەتەوە یەکگرتووەکان و ڕێککەوتننامە نێودەوڵەتییە پەیوەندیدارەکان، جێبەجێکردنیان بواری سەرکەوتنی چارەسەری ململانێیەکان بە ڕێگای دیپلۆماسی دەستەبەر دەکەن جێگیر کراون؟ ئایا ڕێژیمی ئێران لە بوونی ئەو دوانە ناتەبایانەدا چۆن دەتوانێ هاوئاهەنگی دروست بکا لەنێوان ئەم بنەما دەستورییانە کە هەڵقوڵاوی بنەما باوەڕییەکانی ویلایەتی فەقیهن، لەگەڵ بنەماکانی یاسای گشتیی نێودەوڵەتی، تا بتوانێ مل بدا بە دیپلۆماسی بۆ چارەسەرکردنی کۆی پرسە هەڵواسراوەکانی و وەلانانی شەڕەنگێزییەکانی؟

پەیوەندییە دیپلۆماسییەکان بە یەکێک لە گرنگترین ئامرازەکانی ڕێکخستنی پەیوەندی و هەماهەنگی نێوان دەوڵەتان دادەنرێن کە مەبەست لێی پاراستنی ئاسایش و ئاشتیی نێودەوڵەتی و هەروەها بەهێزکردنی چوارچێوەکانی هاوکاریکردنی نێودەوڵەتی و پاراستنی بەرژەوەندییە نیشتمانییەکانە لە سەردەمی نوێدا. ئەم پەیوەندییانە گەشەیەکی بەرچاویان بەخۆوە بینیوە بەهۆی گۆڕانکارییە خێرا سیاسی، ئابووری و تەکنەلۆژییەکان کە سیستەمی نێودەوڵەتی پێیاندا تێدەپەڕێت. لەم چوارچێوەیەدا، وەدیهێنانی شایستەیی لە کارکردی دیپلۆماسیدا، پێویستی بە کۆمەڵێک لێهاتوویی پێشکەوتوو هەیە کە پێویستی بە زانیاریی قووڵ لەسەر یاساکانی نێودەوڵەتی و توانای بەڕێوەبردنی قەیرانەکان و هەروەها لێهاتوویی لە سەرکردایەتی کردنی گفتوگۆ و وتووێژە ئاڵۆزەکان هەیە. دیپلۆماسی و یاسای نێودەوڵەتی پەیوەندییەکی تەواو دوولایەنە و تەواوکەریان پێکەوە هەیە، چونکە یاسا چوارچێوەی هەڵسوکەوتی دیپلۆماسی دیاری دەکا و دیپلۆماسیش ئامرازە بۆ جێبەجێکردنی بنەما یاساییەکان. بەم پێیە، دەتوانین بڵێین کە بنەماکانی یاسای نێودەوڵەتیی گشتی نەک تەنها چوارچێوەی یاسایی دیپلۆماسی پێکدەهێنن، بەڵکو ڕۆڵێکی ستراتیژی دەگێڕن لە ڕێکخستنی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان، بەهێزکردنی هـاوکـاریـی نـێـوان دەوڵـەتـان، کـەمـکـردنـەوەی ململانێیەکان، و دامەزراندنی سیستەمێکی نێودەوڵەتی لەسەر بنەمای یاسا و ئاشتیخوازی.

ئاستی سەرکەوتنی دیپلۆماسی دەتوانرێ وەک پێوەرێکی ڕاستەقینە و بـابـەتـی بـەکـار بهێنرێ بۆ هەڵسەنگاندنی ئاستی سەرکەوتن یان شکستی سیاسەتی دەرەوەی هـەر دەوڵـەتـێـک، چونکە دیپلۆماسی وەک ئاوێنەیەکی ڕەنگدانەوە کار دەکا و ئاراستە و ناوەڕۆکی سیاسەتی دەرەوە لە چوارچێوەی ژینگەی گشتیی نێودەوڵەتیدا نیشان دەدا. بۆ سەرکەوتنی دیپلۆماسی، پێویستە سیاسەتێکی دەرەوەی ڕوون و دیاریکراو لە ڕووی تایبەتمەندی و ئامانجەکانەوە پەیڕەو بکرێ کە لە هەر جۆرە دژبەیەکبوون و ناهاوسەنگییەک بەدوور بێ.

ڕوانگەی کۆماری ئیسلامیی ئێران بۆ جیهانی دەرەوە، ڕەگی لە شۆڕشی ساڵی ١٩٧٩ داکوتاوە، کە بووە بە بنچینەی سەرەکیی دروستبوونی تایبەتمەندییە بنەڕەتییەکانی سیاسەتی دەرەوەی ئێران. ئەم سیاسەتە لە بنەڕەتدا پشتی بە تێکەڵکردنی ئایدیۆلۆژیای مەزهەبی (شیعی) و بنەمای شۆڕشگێڕانە و هاوکات هەوڵدان بۆ هاوسەنگکردنی ڕەهەندی پراگماتیکی لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکاندا بەستووە، کە ئەمەش بۆتە هۆکاری دروستبوونی جەدەل و ناکۆکی لە ئاستی ناوچەیی و جیهانیدا.

لە چوارچێوەی فراوانکردنی هەژمۆنیی دەرەکی، ڕێژیمی ئێران هەوڵی داوە هاوپەیمانیی نوێ لە ئاستی ناوچەیی و نێودەوڵەتی لە ڕێگەی پرۆژەیەکی سیاسی - ئایدیۆلۆژیی فراوانخوازانە پێکبێنێ، کە ئامانجی دیاریکردنی ڕۆڵی ئێران لە ناوچەکە و پاراستنی بەرژەوەندییە ستراتیژییەکانیەتی. لەنێو ئەم چوارچێوەیەدا، میکانیزمی پەیوەستکردنی شیعەکانی جیهان بە ئێران و هەناردەکردنی بنەماکانی شۆڕشی ئیسلامی و بڵاوکردنەوەی شیعیەت وەک بەشێک لە ئەرکی ئەخلاقی و سیاسی، بە شێوەیەکی دیار لە سیاسەتی دەرەوەی کۆماری ئیسلامیی ئێراندا بەدی دەکرێ.

ئەم بیروباوەڕە مەزهەبی و شۆڕشگێڕییە و قەتیس مانەوە لە سنووری بیرکردنەوەی پیاوانی ئایینی کە دەستیان بەسەر دەسەڵات لە ئێراندا گرتووە، ئاراستەی سەرەکیی سیاسەتی دەرەوەی ئێران دیاری دەکا. بەجۆرێک کە ئەم بنەما و بیرۆکانە کراونەتە بەشێکی سەرەکی لەنێو دەقە سەرەکییەکانی یاسای بنەڕەتیی کۆماری ئیسلامیی ئێراندا.

یاسای بنەڕەتیی کۆماری ئیسلامیی ئێران (١٩٧٩) بۆتـە سـەرچـاوەیـەکـی بـنـەڕەتـی بـۆ دیـاریـکـردنـی ئاراستەکانی سیاسەتی دەرەوەی ئێران؛ لەوانەش: ڕەتکردنەوەی هەموو جۆرەکانی ستەم و زاڵبوون، پشتگیری لە "مستەضعفان" لە جیهاندا، ڕەتکردنەوەی وابەستەبوون بە هێزە گەورەکان، بەرگری لە کێشەکانی ئوممەتی ئیسلامی.

ئەم چوارچێوە بنەڕەتییە ئاماژەیە بۆ تێکەڵبوونێک لە نێوان ڕەهەندی ئایدیۆلۆژی کە لە شۆڕشەوە سەرچاوە دەگرێت و هەروەها ئامانجە ڕاستەوخۆ و واقیعییەکانی سیاسەتی دەرەوە. ئـەم ئاوێتەییە لـە نـێوان بنەما ئایدیۆلۆژییەکان و پابەندییە نێودەوڵەتییە کۆنەکان ئاڵەنگارییەک دروست دەکا لەنێوان هاوسەنگیی سیاسەتی دەرەوەی ئێران لەگەڵ یاساکانی گشتیی نێودەوڵەتی؛ چونکە لە پێشەکیی یاسای بنەڕەتیدا جەخت کراوەتەوە کە شۆڕشی ئێران بزووتنەوەیەکە بۆ پشتگیری لـە هـەمـوو "مستەضعفان" (هـەژار و چەوساوەکان)ی جیهان دژی ستەمکاران و زەمینە دەڕەخسێنێ بۆ پەرەپێدانی هاوپشتی لەگەڵ گەلان و وڵاتانی ئیسلامی و فراوانکردنی بازنەی ئوممەتی یەکگرتوو بە مەبەستی بەردەوامبوونی شۆڕش لە ناوخۆ و دەرەوەی وڵات،.

ئەم ئاراستەیە تایبەتمەندیی ئایدیۆلۆژیی سیاسەتی دەرەوەی ئێران دەردەخـا، چونکە ڕێژیمی ئێران بەزۆری شەرعییەتی هەڵوێستە نێودەوڵەتییەکانی لە بیرۆکەی "هەناردەکردنی شۆڕش" و بەرەنگاربوونەوەی "ئیستکباری جیهانی" وەردەگـرێ، نـەک لـە بنەما کلاسیکییەکانی یاسای نێودەوڵەتی. ئەم تێکەڵبوونە لە نێوان سەرچاوە دینی-شۆڕشگێڕییەکان و یاسای بنەڕەتی، بۆتە هۆی ئەوەی سیاسەتی دەرەوەی ئێران تایبەتمەندییەکی سەرووسنووری (فرامرزی) هەبێت لە داڕشتنی بەرژەوەندییەکان، کە ئەمەش دەتوانێ ببێتە هۆی دروستبوونی دۆخی ئاڵۆزی بەردەوام لـەگـەڵ بنەماکانی سـەروەری و دەسـتـوەرنـەدان لەکاروباری ناوخۆی دەوڵەتان.

لە گرینگترین ئەو بنەمایانەی یاسای بنەڕەتیی ئێران کە ناتەبان لەگەڵ بنەماکانی یاسای نێودەوڵەتی:

١ - بنەمای پاراستنی "مستەضعفان" و بنەمای دەستوەرنەدان لە کاروباری ناوخۆیی دەوڵەتان

ئەم بنەمایە یەکێکە لە سەرچاوە بڕوایی و سیاسییە سەرەکییەکانی سیاسەتی دەرەوەی ئێران دوای شۆڕشی ١٩٧٩. ئەم بنەمایە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو بڕوا دینی و فکرییانەی کە دواجار لە یاسای بنەڕەتیشدا جێکراوەتەوە و بنچینەکەی بریتییە لە پشتگیری کـردن لـەو گـەلانـەی کـە لـە ژێـر داگیـرکـاری یان دەسەڵاتداریی نادادپەروەر دان، وەک درێژکراوەی بیری «یارمەتیدانی زوڵملێکراو» کە ڕەگی دینی هەیە لە فکری شیعیدا.

لە مـاددەی ١٥٤ی یاسای بنەڕەتی دا هاتووە: "کۆماری ئیسلامیی ئێران پشتگیری لە خەباتی ڕەوای "مستضعفان" دژی زۆرداران لـە هـەر شوێنێکی جیهاندا دەکا و لە هەمان کاتدا خۆی لە دەستوەردان لە کاروباری ناوخۆی گەلانی تر دەپارێزێ."

ئەم بنەمایە ناتەبایە لەگەڵ بنەمای دەستوەرنەدان لە کاروباری ناوخۆی دەوڵەتانی تر وەک بنەمایەکی جێگیر و بـەهـێـزی عـورفـی. لـە مـــاددەی (٧/٢) لە پەیماننامەی نـەتـەوە یەکگرتووەکان جەخت کـراوەتـەوە، نە نەتەوە یەکگرتووەکان و نە هیچ دەوڵەتێک مافی دەستێوەردانی نییە کە کاروباری ناوخۆی دەوڵەتانیتر.

لـەلایـەکـی دیـکـەوە کـۆمـەڵـەی گشتیی نـەتـەوە یەکگرتووەکان لە بڕیاری (٢١٣١/خولی ٢٠، ساڵی ١٩٦٥) لـە ڕاگـەیـانـدنـی قـەدەغـەی دەسـتـێـوەردان لـە کـاروبـاری نـاوخـۆی دەوڵـەتـان و پاراستنی سەربەخۆیی و سەروەریی دەوڵەتان، ئەم بنەمایەی پشتڕاست کردۆتەوە.

لە داڕشتنی ماددەی (١٥٤) لە یاسای بنەڕەتیی ئێراندا هەوڵ دراوە بۆ گونجاندنی پابەندبوونی ئێران بەبنەمای دەستوەرنەدان، بەڵام پراکتیکی سیاسەتی دەرەوەی ئێران وێنایەکی تەواو جیاوازمان دەداتێ. بۆ نموونە ئێران دانـی نـاوە بـەوەی کە یارمەتیی تەکنەلۆژی بۆ یەمەنییەکان دابین کردووە، کە ئەم کـرداره دەتـوانـێ ئێران بخاتە دۆخـی پێشێلکاری بڕیارەکانی ئەنجومەنی ئاسایش. هـەروەهـا، تیمی پسپۆڕانی تایبەت بە یەمەن لە نامەیەک بۆ سەرۆکی ئەنجومەنی ئاسایش، ئاماژەی بە بوونی بەڵگەگەلێک داوە کە پیشان دەدا تاکەکان یان دامەزراوەکان لە ناو ئێران، چەک و کەلوپەلی سەربازی دەنێرن بۆ حوسییەکان، کە پێشێلکاریی بڕیاری (٢٢١٦) ساڵی ٢٠١٥ی ئەنجومەنی ئاسایشە.

کەواتە بنەمای پاراستنی "مستەضعفان" لە دەقی یاسای بنەڕەتیی ئێراندا، هەوڵ دەدا پابەندبوون بە پشتگیریی 'مستەضعفان' و خۆپاراستن لە پێشێل نەکردنی بنەمای دەستوەرنەدان بەیەکەوە کۆ بکاتەوە، بەڵام پراکتیکی ڕاستەقینە ئەم بنەمایە دەخاتە ناو بازنەیەک کە تێیدا لەگەڵ بنەمای دەستوەرنەدان و قەدەغەی بەکارهێنانی هێز دژایەتی دروست دەکا.

٢- بنەمای هـەنـاردەکـردنـی شـۆڕش و بنەمای سەروەری لە یاسای نێودەوڵەتیدا

یاسای بنەڕەتیی ئێران بنەمای هەناردەکردنی شۆڕش وەک پابەندییەک بەرامبەر بە ئوممەتی

ئیسلامی پێناسە دەکـا، بۆ نموونە لە مـاددەی (١٥٤)دا لە بواری دروستکردن و ئامادەکردنی هێزە چەکدارەکانی وڵات، سەرنج خراوەتە سەر ئەوەی.....

درێژە بۆ لاپەڕەی ١٠

نەخشەی نوێی ژیۆپۆلیتیکی و بووژانەوەی ئابووریی جیهان؛

شەڕی ئێران و پرسی کورد

✍شاڕوخ حەسەنزادە

لە لێکۆڵینەوە نوێیەکانی ژیۆپۆلیتیک و ئابووریی سیاسیدا، قەیرانە گەورەکان زۆرجار وەک خاڵە وەرچەرخانە مێژووییەکان پێناسە دەکرێن؛ ئەو خاڵانەی توانای تێکشکاندنی نەزمە کۆن و داڕزیوەکانیان هەیە و بەستێن بۆ جێگیرکردنی سیستمگەلێکی سەقامگیرتر خۆش دەکەن. ئەوەی ئەمڕۆ لە بەرەوڕووبوونەوەی ستراتیژیدا دەگەڵ ناوەندی دەستەڵات لە ئێران دەبینرێت، هەر گۆڕینی ڕێژیم نییە کە بە ئاشکرا باسی ناکرێ، بەڵکوو بەشێکە لە ڕێسایەکی گەورە بۆ دووبارە نووسینەوەی یاساکانی کایەی سیاسی لە سـەدەی بیست ویەکەمدا. ستراتیژیی ناسراو بە "داتەپین لە نێوەوە و لێدان لە سـەر"، کە بە ئیفلیجکردنی سیستەمی دەمار و سڕینەوەی فیزیکیی مۆرە سەرەکییەکان دەستی پێکرد، لە ڕاستیدا جێبەجێکردنی دۆکتۆرینی سڕینەوەی فەرماندەیی بوو، تاوەکو هەرجۆرە کاردانەوەیەکی سیستماتیک لە هێزە نیابەتییەکان زەوت بکرێت یان هەر نەبێ فرە کەم بکرێتەوە. ئەم پرۆسەیە کە دەگەڵ دۆخی سەکتەی ئابووری و گۆشەگیریی دیپلۆماسی و گەمارۆکان هاوتەریب بوو، پێکهاتەی دەستەڵاتی خستووەتە نێو قۆناغی "ئەنترۆپیی سیاسی"؛ دۆخێک کە تێیدا سیستەم نەک هەر توانای بەرهەمهێنانەوەی نەزمی نێوخۆیی نییە، بەڵکوو لە بەرامبەر گورزە دەرەکییەکاندا تووشی داڕمانی زنجیرەیی دەبێت.

هێرشە گورچوبڕ و بەربڵاوەکان بۆ سەر ناوەندە نیزامی، ئەمنییەتی و بنەڕەتییەکانی دەستەڵات و ئەو شەڕانەی بەدوایدا هاتن و بوونە هۆی سڕینەوەی چینەکانی یەکەم و دووەمی حاکمییەت (لە سەرووی هەمووان کوشتنی خامنەیی)، نیشاندەری پەڕینەوە لە قۆناغی بەرپەرچدانەوە بۆ قۆناغی وێرانکاریی داهێنەرانەیە. لەم نێوەدا، ئاگربەستە کورتخایەنەکان بە نێوبژیوانیی هێزە ناوچەییەکان، لە ئەدەبیاتی ستراتیژیدا وەک ئاشتییەکی بـەردەوام نابینرێن، بەڵکوو وەک پشوویەکی تاکتیکی بۆ دووبـارە ڕێکخستنەوەی لۆجستیی هاوپەیمانەکانی دادەنرێن. ڕاستی و دروستیی ئەم شیکارییە لە هەڵکشان داکشان یان بە شێوەیەکی تر هەڵسووکەوتی ژیرانەی بازاڕەکاندا دەردەکـەوێت؛ ئەو شوێنەی کە دابـەزینـی کاتیی نرخی نـەوت بـەهـۆی هـەواڵـی ئاگربەست، بە بەرزبوونەوەیەکی هێرشبەرانەی نرخی زێـڕ پووچەڵ دەکرێتەوە! ئەم دژوازی و پارادۆکسە ڕەفتارییە نیشان دەدات کە وەبەرهێنەرە دامەزراوەییەکان، ئارامیی ئێستا بە تەڵەکە دەزانن و خەریکی نرخاندنی شەڕێکی هەمەلایەنەن کە ئامانجی کۆتاییەکەی ڕووخانی تەواوەتیی پێکهاتەی ئێستا و کۆتاییهاتنی سەردەمێکە کە تێدا وڵاتانی هاوشێوەی ئێران بڕە دەستەڵاتێکیان هەبوو و دژ بە بنەماکانی نەزمی نوێی جیهانی ڕۆژئاوا دەوەستانەوە.

لە ڕوانگەیەکی گشتگیرەوە، هەرەسهێنانی ئەم ناوەندە سەرەکییەی گرژییەکان، وەک کاتالیزۆرێک بۆ چارەسەرکردنی زنجیرەیی قەیرانەکانی دیکەی جیهان کار دەکات. بەپێی تیۆرییەکانی ڕیالیزمی پێکهاتەیی، بە چـوونـەدەروەی ئەکتەرێکی تێکدەر لە هاوکێشەکە، هێزە جیهانی و ناوچەییەکانی دیکە وەک ڕووسیە، چین، تورکیە و پاکستان ناچار دەبن چاو بە دۆکتۆرینە ئەمنییەکانی خۆیاندا بخشێننەوە. ئەم جوڵەیە دەتوانێت گرێکوێرە ستراتیژییەکانی وەک قەیرانی ئۆکراین، کێشەی تایوان و گرژییە مێژووییەکانی نێوان هیندستان و پاکستان بەرەو چارەسەرێکی زۆرەملێ ببات. لە ڕاستیدا، جیهان لە لێواری دووبارە نووسینەوەیەکی سەد ساڵە بۆ نەزمی نێودەوڵەتی وەستاوە (وەک دوای هەموو شەڕێکی گـەورەی جیهانی). لـەم نـێـوەنـدەدا ڕۆژهـەڵاتـی نێوەڕاست شایەتی پێناسەکردنەوەی چەمکی دەوڵەت-نەتەوە دەبێت. یەکێک لە بگۆڕە هەرە گرنگەکان لەم بوژانەوە ژیۆپۆلیتیکییەدا، پرسی کوردە. بە لاوازبوونی پێکهاتە نەریتییەکانی دەوڵـەت-نـەتـەوەی فـارس، تـورک و عـەرەب، کۆمەڵگەی کوردی بە گشتی لە هەر چوار بەشەکەی و بەتایبەتیتر لە ئێران، بەهۆی هاوتەریبیی ستراتیژی و نەبوونی دژایەتیی بەرژەوەندی لەگەڵ ڕۆژئاوا و ئیسرائیل، وەک هاوپەیمانێکی سروشتی و لەنگەرگای سەقامگیری لە ناوچەکەدا دەردەکەوێ. بۆ نوخبە سیاسییەکانی کورد، ئەم گواستنەوە مێژووییە بە دەرفەتی سەدە دادەنرێت تاوەکوو مافەکانی خۆیان لە نەخشە نوێیەکەدا جێگیر بکەن؛ چونکە لەو نەزمەی لەدایک دەبێت، ئاسایشی ڕێڕەوەکانی وزە و سەقامگیریی ناوچەیی لەسەر بنەمای هاوپەیمانیی نوێ پێناسە دەکرێت.

بـەڵام گەیشتن بـەم سەقامگیرییە پێویستی بە تێپەڕین لە مەزن قەیرانێکی سیاسی، نیزامی و ئابوورییە. دەگـەڵ گەیشتن بە قۆناغی کۆتایی هەرەسهێنان و پێکدادانە ئەگەرییەکان لە گـەرووی هورمز، بەردەوامی شەڕی ئێران دوای پشوویەکی چەند مانگە/حەوتوو (بەناوی ئاگربەست و دانوستان لە پاکستان)، تێوەگلانی وڵاتانی دیکەی ناوچەکە و هاتنی هێزی "ناتۆ"، نائارامییەکان لە کەنداو دەبێتە هۆی ئەوەی نرخی نەوت بگاتە ٢٠٠ دۆلار و تەنانەت شیمانە دەکرێ بەرزتریش بێتەوە. ئەم شۆکە نرخەییە بە خێرایی دەبێتە هۆی هەڵاوسان و دابەزینی ئابووریی جیهانی کە لە زانستی ئابووریدا بە ستەگفلیەشێن (Stagfla-tion) ناسراوە و زەرەرمەندی یەکەم وڵاتانی پیشەسازی دەبن. بەڵام بەپێی میناکە مێژووییەکان، ئەم قەیرانە ئابوورییە، کاتییە و پێشمەرجی پرۆسەی چاکسازییە گەورەکەیە. پێشبینی دەکرێت لە نیوەی دووەمی ساڵی ١٤٠٦ی هەتاوی، بە دامەزراندنی پێکهاتەیەکی نوێ و نائایدیۆلۆژی لە ئێران، چاکسازی لە وڵاتانی دژبەر، یەدەکی زەبەلاحی وزە لەژێر ستانداردە شەفافە نێودەوڵەتییەکاندا بڕژێتە بـازاڕەوە. ئەم هێرشی خستنەڕووە، لەپاڵ لادانی باجی مەترسیی ژیۆپۆلیتیکی لەسەر نرخەکان، نەک هەر دەبێتە هۆی دابەزینی نرخی نەوت، بەڵکو ئاوەدانکردنەوەی ئێرانی پاش قەیران وەک پرۆژەیەکی مارشاڵی نوێ، دەبێتە بزوێنەرێکی نوێ بۆ گەشەی ئابووریی جیهان و بازرگانیی ئازاد.

لە ئەنجامدا، جیهان سەیری کۆتایی سـەردەمێک دەکـات کە تێیدا ئاسایشی وزە بارمتەی ئایدیۆلۆژی بـوو. نائارامییەکانی ئێستا و بەرزبوونەوەی نرخی زێڕ، ڕاستوێژترین بەڵگەن لەسەر ئەو ڕاستییەی کە نەزمی کۆن لە سەرەمەرگدایە و نەزمێکی نوێ لە حاڵی لەدایکبووندایە. لەم کایە گەورە جیهانییەدا، ئەو ئەکتەرانەی بتوانن خۆیان دەگەڵ ئەم گۆڕانکارییە پێکهاتەییەدا بگونجێنن، پێگەی خۆیان بۆ سەدەی داهاتوو مسۆگەر دەکەن. ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی نوێ، ناوچەیەک دەبێت کە تێیدا چیتر بەرژەوەندییە نیشتمانییەکان و ئاسایشی وزە ناکرێنە قوربانیی خەونە فراوانخوازییە ئایدیۆلۆژییەکان و ئێرانی نوێ دەبێتە ترپەی دڵی ئەم سەقامگیرییە ئابووری و سیاسییە نوێیە.

د.کەیوان ئازاد ئەنوەر:

"میقداد مەدحەت بەدرخان" پەیامی کوردایەتی و سەربەخۆیی لە تاراوگەوە بڵاو کردەوە

دیمانە: شەهرام سوبحانی

ئاماژە: پرسی ڕۆژنامەنووسیی کوردی و کاریگەریی ڕاگەیاندن لەسەر پرسی مافخوازیی کورد و جووڵانەوەی سیاسیی ئەم نەتەوەیە مژاری سەرەکیی وتووێژێکە کە لەگەڵ د. کەیوان ئازاد ئەنوەر، پسپۆڕ و شارەزای بواری مێژوو کردوومانە. لەم دیدارەدا، تیشکمان خستووەتە سەر ڕەهەندە شاراوەکانی سەرهەڵدانی یەکەمین سەکۆی میدیایی کورد لە تاراوگە، و ئەو ژینگە سیاسی و کۆمەڵایەتییەی کە وای کرد بنەماڵەی بەدرخانییەکان لە قاهیرەوە پەیامی ڕزگاریخوازی و هۆشیاریی نەتەوەیی بڵاو بکەنەوە. مامۆستا کەیوان ئازاد، بە دیدێکی قووڵی مێژوویی و شیکارییەوە، وەڵامی کۆمەڵێک پرسیاری گرنگ دەداتەوە؛ لەوانە: پەیوەندیی نێوان بنەماڵەی بەدرخان و دەسەڵاتدارانی میسر، ئاستەنگەکانی بەردەم بڵاوبوونەوەی ڕۆژنامەکە، پرسی شێوەزار و زمانی ستاندارد، و هەڵسەنگاندنی پێگەی میدیای کوردی لە ئێستادا بە بەراورد لەگەڵ وڵاتانی دراوسێ. ئەم وتووێژە، هەوڵێکە بۆ تێگەیشتن لەوەی کە چۆن)میقداد مەدحەت بەدرخان(توانی لە سەردەمێکی پڕ لە داگیرکاری و بێدەنگ کردندا، چەمکی ناسیۆنالیزمی کوردی لە ڕێگەی پیت و وشەوە زیندوو بکاتەوە و تۆپەکە بخاتە ناو گۆڕەپانی نەوەکانی دوای خۆی.

ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ کۆتایی سەدەی نۆزدەیەم، بۆچی بنەماڵەی (بەدرخان) ییەکان (قاهیرە)یان وەک یەکەم وێستگە بۆ دەرکردنی ڕۆژنامەی "کوردستان" هەڵبژارد؟ ئایا ئەمە تەنیا بەهۆی سانسۆڕی عوسمانییەکانەوە بوو، یان کەشی ڕۆشنبیریی ئەوکاتی میسر (سەردەمی محەممەدعەلی پاشا و خێدیوییەکان) کاریگەریی ڕاستەوخۆی هەبوو؟

بۆ ئاگاداریی بەڕێزتان؛ شاری (قاهیرە) کە لە ئێستادا پایتەختی دەوڵەتی (میسر) ە، لە ساڵی (١٨٠٥) ی زایینییەوە ناوەندی دەسەڵاتی (محەممەد عەلی پاشا) بووە؛ ئەمەش دوای ئەوەی ناوبراو وەک فەرماندەیەکی سەربازیی عوسمانی گەیشتە (میسر) و دواتر بە والیی ئەو ویلایەتە دەستنیشان کرا. (محەممەد عەلی پاشا) لە شاری (قاهیرە)وە دژی دەوڵەتی عوسمانی ڕاپەڕی و قەوارەیەکی سیاسیی نوێی بۆ خۆی دامەزراند. لەو ڕێکەوتەوە تا ساڵی (١٩٥٢)، خۆی و نەوەکانی فەرمانڕەوایی وڵاتی (میسر) یان کرد.

سەردەمی دەرچوونی ڕۆژنامەی "کوردستان" هاوکاتە لەگەڵ سەردەمی دەسەڵاتی سێهەم ئەندامی بنەماڵەی (محەممەد عەلی پاشا)، کە ئەویش (عەباس حیلمی) دووەمە (١٨٩٢ - ١٩١٤ز). لەو قۆناغەدا، (محەممەد عەلی پاشا) و نەوەکانی بەگشتی پشتیوانییان لە دۆزی کورد دەکرد؛ ئەمەش بەهۆی ئەوەی کورد لەو سەردەمەدا نەیاری دەوڵەتی عوسمانی بوون، هەروەک چۆن دەسەڵاتی (میسر)یش لە کێبڕکێ و ململانێدا بوو لەگەڵ عوسمانییەکاندا. هەر بۆیە، لە سەردەمی (میر بەدرخان پاشا) (١٨٢١ - ١٨٤٧ز) کە میری میرنشینی (بۆتان) بوو، پەیوەندییەکی پتەو لە نێوان ئەو و (محەممەد عەلی پاشا) و دەسەڵاتدارانی (میسر)دا هەبووە. (میقداد مەدحەت بەدرخان) کە لە نەوەکانی (میر بەدرخان)ە، سوودی لەو پەیوەندییە مێژووییە وەرگرت کە بۆیان مابووەوە. بەهۆی ئەو زەمینە لەبارە و ئەو ئازادییەی لە سەردەمی (محەممەد عەلی پاشاوە) تا سەردەمی (عەباس حیلمی پاش) لە (میسر) دا هەبوو، شاری (قاهیرە) بووە گونجاوترین وێستگە بۆ ئەوەی نەوەیەکی میرانی بەدرخان یەکەمین ڕۆژنامەی کوردیی تێدا بڵاو بکاتەوە.

دەرچوونی یەکەم ڕۆژنامەی کوردی هاوکات بوو لەگەڵ بڵاوبوونەوەی چەمکەکانی نەتەوایەتی و مۆدێرنیتە لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا. ئایا دەتوانین بڵێین ڕۆژنامەی کوردستان پەرچەکردارێک بوو بەرانبەر سیاسەتی ناوەندگەرایی دەوڵەتی عوسمانی، یان پڕۆژەیەکی ڕۆشنبیریی ڕووت بوو بۆ بەئاگاهێنانەوەی تاک؟

دەرکەوتنی بیری نەتەوایەتی (ناسیۆنالیزم) –چ کوردی بێت یان تورکی، فارسی و عەرەبی – دەگەڕێتەوە بۆ سەدەی نۆزدەیەمی زایینی؛ ئەمەش دوای سەرهەڵدانی ئەو بیرۆکەیە لە ئەورووپا و گواستنەوەی بۆ ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست. لەو سەردەمەدا، عوسمانییەکان لە لووتکەی دەسەڵاتدا وەک هێزێکی نەتەوەیی تورک دەردەکەوتن، بەڵام لە بنەڕەتدا خۆیان وەک هێزێکی ئیسلامیی گەورە دەناساند و خۆیان بە ڕابەری نەتەوە و پێکهاتەکانی دیکە دەزانی. پاش گواستنەوەی چەمکی ناسیۆنالیزم لە ئوروووپاوە بۆ نێو نەتەوەکانی (فارس، تورک، عەرەب، کورد، ئەمازیغ، بەربەر، قیبتی و پێکهاتەکانی تر)، ئەم بیرۆکەیە لە ڕێگەی چینە خوێنەوارەکانەوە گەیشتە نێو کۆمەڵگەکان و لەو نێوەندەشدا گەیشتە نێو کورد. هەروەک ئاماژەمان پێ کرد، (میر بەدرخان) لە ساڵی (١٨٢١)ی زایینییەوە هەوڵی دامەزراندنی دەوڵەتێکی سەربەخۆی کوردی دا و تا ساڵی (١٨٤٧) بەردەوام بوو لەسەر ئەو کارە؛ پێموایە ناوبراو پێش (شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری)، ڕابەری بیری نەتەوایەتی و دامەزرێنەری دەوڵەتی کوردییە لە مێژوودا.

(میقداد مەدحەت بەدرخان)یش کە لەم بنەماڵەیە بووە، بووەتە هۆی ئەوەی بیری نەتەوایەتی لە نێو ئەم بنەماڵەیەدا ڕەگ و ڕیشەیەکی مێژوویی هەبێت و کاری بۆ بکەن. هەر بۆیە دەبینین نەوەیەکی ئەو بنەماڵەیە لە شاری (قاهیرە)، بە دەرکردنی ڕۆژنامەی "کوردستان"، یەکێک لە بنەما سەرەکییەکانی ناسیۆنالیزمی کوردی جێگیر دەکات.

جێی ئاماژەیە، لە ساڵی (١٩٠٨) دا تورکەکان لە ڕێگەی دامەزراندنی "کۆمەڵەی ئیتیحاد و تەرەقی" بیری ناسیۆنالیزمی تورکییان بەسەردا زاڵ بوو و کاریان بۆ کرد. لای فارسەکانیش بە هەمان شێوە، ئەو دیاردەیە لە دوای شۆڕشی مەشرووتەی ئێران دژی (موزەفەردین شای قاجار) دەرکەوت. کەواتە کوردیش وەک پێکهاتە و نەتەوەیەکی ڕەسەنی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست لە پاڵ عەرەب و فارس و تورکدا، یەکێک بووە لەو نەتەوانەی کاری بۆ دۆزی نەتەوایەتی و ناسیۆنالیزمی کوردی کردووە. لێرەوە دەردەکەوێت کە دەرچوونی ڕۆژنامەی "کوردستان" کارێکی نامۆ نییە، بەڵکوو هاوکات بووە لەگەڵ سەرهەڵدانی ئەو شەپۆلە ناسیۆنالیستییەی کە لە ئوروووپاوە گەیشتە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست و نێو هەردوو دەوڵەتی (عوسمانی) و (قاجاری).

(میقداد مەدحەت بەدرخان) لە یەکەم ژمارەدا ئاماژە بەوە دەکات کە ئامانجی ڕۆژنامەکە "وشیارکردنەوەی کوردە لە ڕووی زانست و مەعریفەوە". بەبۆچوونی جەنابت، زمانی ڕۆژنامەکە و ئەو گوتارەی بەکاری دەهێنا، تا چەند توانیی ئەو بۆشاییە مەعریفییە پڕ بکاتەوە لە کاتێکدا ڕێژەی خوێندەواری زۆر کەم بوو؟

(میقداد مەدحەت بەدرخان)، وەک کەسایەتییەکی ڕۆشنبیری ئەو سەردەمە و نەوەی بنەماڵەیەکی خوێنەوار و نەتەوەیی وەک بەدرخانییەکان، لە یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەکەیدا ڕوانگە و ستراتیژی خۆی بۆ خوێنەران ڕوون کردووەتەوە. ئەو بە وردی ئامانجەکانی دەرکردنی ڕۆژنامەکەی دەستنیشان کردووە و ویستوویەتی ئەو ڕێگایە دیاری بکات کە بزووتنەوەی ڕۆشنبیریی کوردی دەبێت پێیدا تێپەڕێت تا دەگاتە ئەنجام. ئامانجی سەرەکیی ئەم ڕۆژنامەیە، وشیارکردنەوەی تاکی کورد بووە لە ڕێگەی زانست و مەعریفەوە. (میقداد بەدرخان) ویستوویەتی بە کۆمەڵگەی کوردی ڕابگەیەنێت کە ڕۆژنامەکەی دەروازەیەکە بۆ گەیاندنی زانیاری، هەواڵ و ڕووداوەکانی سەردەم؛ ئەمەش بە مەبەستی بەئاگاهێنانەوەی کورد لە خەوی غەفڵەت و ڕەتکردنەوەی ژێردەستەیی و داگیرکاری. هەروەها، ناوبراو داوای لە میر و سەرۆک هۆز و خێڵەکان کردووە کە کۆتایی بە ململانێ نێوخۆیی و چینایەتییەکان بهێنن و تێ بکۆشن بۆ بەدەستهێنانی سەربەخۆیی کوردستان، تاوەکوو کوردیش وەک گەلانی ئوروووپا بگاتە مافە ڕەواکانی خۆی. لە ڕاستیدا (میقداد مەدحەت بەدرخان) ویستوویەتی ئەو پەیامەی کە باپیرە گەورەی (میر بەدرخان) بەهۆی هەلومەرجی مێژووییەوە بۆی جێبەجێ نەکرا، بیگەیەنێتە نەوەکانی داهاتوو؛ بەو ئومێدەی لە داهاتوودا سەرکردەیەک لە ناو کورددا هەڵبکەوێت کە بتوانێت نەتەوەی کورد لە چوارچێوەی دەوڵەتێکی سەربەخۆدا کۆبکاتەوە.

سەبارەت بەوەی ئایا (میقداد مەدحەت بەدرخان) توانی ئەو بۆشاییە پڕ بکاتەوە، دیارە ئامانجی سەرەکیی ئەو گەیاندنی پەیامەکە بووە. وەک ئاماژەمان پێ کرد، کاتێک باپیرە گەورەی (میر بەدرخان) بەو هەموو هێزە چەکدارییە، داراییە باشە، ئیدارەدانە تۆکمەیە و ئەو ناوچە بەرفراوانەی لەژێر دەسەڵاتیدا بوو، نەیتوانی لە ماوەی ٢٦ ساڵ تەمەنی فەرمانڕەوایەتیدا دەوڵەتێکی سەربەخۆ دابمەزرێنێت، ئەوا سروشتییە کە (میقداد مەدحەت بەدرخان)یش بە تەنیا نەتوانێت ئەو ئامانجە بپێکێت.

بەڵام گرنگیی کارەکەی لەوەدا بوو کە توانی ئەو پەیامە بگەیەنێتە تەواوی تاکەکانی کورد و لە مێژوودا بێ چەندوچوون بیسەلمێنێت کە هەموو هەوڵێکی خۆی بۆ سەربەخۆیی کوردستان، یەکڕیزیی کورد و زیندووکردنەوەی هەستی ناسیۆنالیزم خستووەتە گەڕ. بە کورتی، ئەو "تۆپەکەی هاویشتە ناو گۆڕەپانی کۆمەڵگەی کوردی" تاوەکوو لە داهاتوودا کاری لەسەر بکەن. پێم وایە پەیامێکی دروستی گەیاند؛ ئەوەی کە نەیدەتوانی بە کردار ئەنجامی بدات، توانی لە ڕێگەی گوتار و نووسینەوە بە جیهانی بگەیەنێت، بۆیە کارەکەی زۆر لە جێی خۆیدا بوو.

ڕۆژنامەگەریی کوردی بە دیاردەیەکی دەگمەن دەست پێ دەکات، ئەویش لەدایکبوونە لە 'تاراوگە'. چۆن پێناسەی ئەم دۆخە دەکەن؟

لەو سەردەمەدا، ڕۆژنامەگەری ئامرازێک بوو بۆ خەباتی سیاسی و نەتەوەیی؛ هاوشێوەی ئەو ڕۆژنامانەی کە ئێستا پارتە کوردییەکانی خۆرهەڵات لە شاخەوە دەریان دەکەن (وەک ڕۆژنامەی کوردستان) بۆ گەیاندنی پەیامی شۆڕش، کە بێگومان جیاوازە لەو ڕۆژنامانەی لە قۆناغی حوکمڕانی و دەوڵەتداریی هەرێمی کوردستاندا دەردەچن. (میقداد مەدحەت بەدرخان) لە دەرکردنی ڕۆژنامەی (کوردستان)دا، لەبری پیشەگەریی میدیایی، زیاتر جەختی لەسەر پەیامی کوردایەتی و خەباتی ڕزگاریخوازی دەکردەوە. ئەو ویستی لە ڕێگەی ئەم میدیایەوە پەیامی ناسنامەی کورد، سەربەخۆیی و یەکڕیزیی نەتەوەکەی بە جیهانی دەرەوە بگەیەنێت، کە ئەمەش هەنگاوێکی تەواو دروست و مێژوویی بوو.

دەرکردنی ڕۆژنامە لە تاراوگەدا ئاڵنگارییەکی گەورە بوو، چونکە لەو سەردەمەدا خاکی کوردستان لە ژێر دەسەڵاتی (عوسمانی) و (قاجاری)دا بوو؛ دەسەڵاتدارانی عوسمانی بە هیچ جۆرێک ڕێگەیان نەدەدا کەس بە زمانی کوردی بنووسێت. ئەگەر لە نێوخۆی نیشتماندا ئەو ئازادییە هەبووایە، (میقداد بەدرخان) پەنای بۆ (قاهیرە) نەدەبرد بۆ ئەنجامدانی خەباتی سیاسی.

هەمیشە دەبێت ئەوەمان لەیاد بێت کە مرۆڤی تاراوگەنشین، ئاسەواری غوربەت و ئاوارەیی بە نووسینەکانییەوە دیارە و خەمەکانی قووڵترن لەوانەی لە سەر خاکی ئازاد دەنووسن. بەڵام سەرەڕای ئەو خەم و ئاوارەییە، کاتێک سەیری لاپەڕەکانی ڕۆژنامەی (کوردستان) دەکەین، دەبینین وەک کارێکی سیاسی و نەتەوەیی، پڕە لە هیوایەک کە ئومێد دەبەخشێتە کورد بۆ گەیشتن بە دەوڵەت و مافە ڕەواکانی خۆی.

لەو سەردەمەدا گەیاندنی ڕۆژنامەکە لە (میسر) و ئوروووپاوە بۆ ناوچە شاخاوییەکانی کوردستان پرۆسەیەکی زۆر ئەستەم بووە. ئایا بەڵگەنامە مێژووییەکان چی دەڵێن سەبارەت بە تۆڕی دابەشکردن و خوێنەرانی ئەو کاتە؟ کێ بوون ئەوانەی ڕۆژنامەکەیان دەخوێندەوە؟

کاتێک یەکەمین ڕۆژنامەی کوردی لە (قاهیرە) و لە سەر دەستی کەسایەتییەکی دیاری وەک (میقداد مەدحەت بەدرخان) و بە تێچووی تایبەتیی خۆی دەردەچێت، پێویستە چەند ڕاستییەکی مێژوویی لەبەرچاو بگرین:

یەکەم: کەم دەرامەتی و سنووردارییی توانای دارایی، وای کردووە تیراژی ڕۆژنامەکە ئەوەندە زۆر نەبێت تا بگاتە هەموو ناوچەکانی کوردستان و دەستی تەواوی خوێنەواران و ناوەندە بڕیار بەدەستەکان.

دووهەم: نەبوونی دەزگا و دامەزراوەیەکی گواستنەوە و دابەشکاریی ڕێکخراو، ئاستەنگێکی گەورە بووە لە بەردەم گەیشتنی ڕۆژنامەکە بە ناوچە دوورەدەستەکانی کوردستان و دەرەوەی وڵات.

سێهەم: ڕێژەی خوێندەواری لەو سەردەمەدا زۆر کەم بووە (نزیکەی ٥٪) و لەناو ئەو ڕێژە کەمەشدا، چەمکی "ڕۆژنامە" وەک میدیایەکی نوێ هێشتا ئاشنا نەبووە.

دەتوانین بڵێین (میقداد مەدحەت بەدرخان) ئەم ڕۆژنامەیەی زیاتر بۆ داهاتوو و بۆ چەسپاندنی مێژوویەک چاپ کردووە. ئەگەرچی گەیشتووەتە دەستی سەدان کەس، بەڵام نەگەیشتووەتە دەستی هەزاران. زانیارییە مێژووییەکان سەبارەت وردەکاریی بڵاوبوونەوەی ڕۆژنامەکە لە نێوخۆی کوردستان (بەتایبەت لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان) زۆر کەمن و ئەم لایەنە هێشتا لە مێژوونووسیی کوردیدا وەک پێویست کاری لە سەر نەکراوە. واقیعەکە ئەوەیە کە ڕەنگە تەنیا ژمارەیەکی زۆر کەم لە خوێنەوارانی شارەکانی ڕۆژهەڵات چاویان بەم ڕۆژنامەیە کەوتبێت.

ئامانجی سەرەکی، دەرچوونی ڕۆژنامەیەکی کوردی بووە لە ناوەندێکی گرنگی سیاسی و ڕۆشنبیری وەک (قاهیرە). لەوێشدا، ڕەنگە تەنیا بگاتە دەست ئەو دەستەبژێر خوێنەوارەی کە لە (میسر)دا بوون. لایەنێکی تریش، پرسی شێوەزار بووە؛ کورمانجیی سەروو کە زمانی ڕۆژنامەکە بووە، بۆ ئەو بەشەی کورد (٣٥٪) کە بە شێوەزارەکانی تر دواون، نامۆ بووە. ئەگەر بە پێوەری ئێستاش بپێورێت، کتێبێک بە کورمانجیی سەروو لە شارەکانی وەک سلێمانی یان سنە، خوێنەری تایبەت و سنووورداری هەیە؛ چ بگا ئەو سەردەمەی کە ١٢٨ ساڵ لەمەوبەر بووە. کەواتە، گرنگیی مێژوویی ڕۆژنامەی (کوردستان) لەوەدایە کە بووە بناغە و دەستوورێک بۆ مێژووی ڕۆژنامەگەریی کوردی، نەک ئەوەی چەندە بە ناوچە جیاجیاکانی کوردستاندا بڵاوبووەتەوە.

پاش ١٢٨ ساڵ، کاتێک دەڕوانینە دۆخی ئێستای میدیای کوردی، ئایا هەمان ئەو ئاڵنگارییانە دەبینیتەوە کە بەدرخانییەکان ڕووبەڕووی دەبوونەوە؟ بۆ نموونە: کێشەی دارایی، پەرتەوازەیی گوتار، و کاریگەریی حیزب لەسەر میدیا؟

دوای تێپەڕبوونی ١٢٨ ساڵ بەسەر ئەو وێستگە مێژووییەدا، کورد هێشتا نەگەیشتووەتە سەربەخۆیی تەواوەتی؛ تەنیا لە باشووری کوردستان قەوارەیەکی نیمچە سەربەخۆ و لە خۆرئاوای کوردستانیش دەسەڵاتێکی خۆسەر هەیە، کە هەردووکیان ڕووبەڕووی کۆمەڵێک ئاستەنگی نێوخۆیی، هەرێمی و نێودەوڵەتی بوونەتەوە. لەم چوارچێوەیەدا، دەتوانین بڵێین ڕۆژنامەگەریی کوردی هێشتا نەگەیشتووەتە ئەو ئاستە بەرز و ستانداردەی کە لە وڵاتانی ئوروووپا یان وڵاتانی دراوسێی وەک (ئێران، تورکیە و وڵاتانی عەرەبی) دەبینرێت. ئەگەرچی لەم ماوەیەدا هەزاران ڕۆژنامە و گۆڤار و بڵاوکراوە دەرچوون و هەنگاوی باش نراون، بەڵام میدیای کوردی وەک هێزێکی کاریگەر هێشتا لە لووتکەی تواناکانی خۆیدا نییە.

ئەم دۆخە دیاردەیەکی سروشتییە؛ چونکە نابێت ئەوەمان لەیاد بچێت کە ئێمە سەبارەت نەتەوەیەک دەدوێین کە بەسەر چوار شێوەزار و شەش وڵاتی جیاوازدا دابەش کراوە، کە هەر یەکەیان خاوەن زمان، کولتوور و سیستەمێکی سیاسیی جیاوازن. لە نێوان زیاتر لە ٢٠٠ دەوڵەت و سەدان نەتەوەی جیهاندا، بێگومان دەرەنجامی هەوڵەکانی کورد هاوشانی نەتەوەیەکی خاوەن دەوڵەتی وەک ئەمریکی، بەریتانی، ئێرانی یان تورک نابێت. لە کۆتاییدا، دەکرێت بڵێین ڕۆژنامەگەری و میدیای کوردی بەپێی ئەو واقیعە سەختەی تێیدایە، هەنگاوی زۆر باشی ناوە و تەنانەت لە هەندێک وێستگەدا لە ڕەوتی مێژووی خۆی پێش کەوتووە، بەڵام هێشتا ڕێگەیەکی زۆری لەبەر دەمە بۆ ئەوەی بگاتە ئەو ئاستە بەرزەی کە بتوانێت شان لە شانی میدیای وڵاتانی پێشکەوتووی جیهان بدات.

***

دیپلۆماسیی ئێرانی؛ بیانوویەک بۆ کوشتنی کات و تێرۆرکردنی نەیاران

ئازاد مستۆفی

لەنێو ئەو گرووپە ٨٦ کەسییە ئێرانییەی لە باڵە جیاوازەکانی حکوومەت بۆ گفتوگۆ لەگەڵ بەرپرسانی باڵای ئەمریکی لە ئیسلامئابادی پاکستان پێکهاتبوون، لیستێک لە کەسانی تێرۆریست هەبوون کە وەک بەشێک لە تیمی دانوستانکاری ئێرانی دەستنیشان کرابوون. ئەمە بووە بیانوویەک ئاوڕێکی خێرا لە مێژووی دیپلۆماسیی ئێرانی لەگەڵ نەیارەکانیدا بدەمەوە؛ لەو سۆنگەیەوە کە دەسەڵاتی ئێرانی هەمیشە ئەم بژاردەیەی بۆ سڕینەوەی فیزیکیی نەیارانی یان بەردەوامیدان بە سیاسەتە شەڕەنگێزییەکانی بەکارهێناوە.

لە تیۆرییە کلاسیکییەکانی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکاندا، دانوستان بە یەکێک لە گرنگترین ئامرازەکانی کەمکردنەوەی ململانێ و ئیدارەکردنی قەیرانەکان دادەنرێت. بەڵام لێکۆڵینەوە مێژووییەکان دەریدەخەن کە لە هەندێک حاڵەتدا، حکوومەتەکان لە ئێران دانوستانیان نەک وەک ئامرازێک بۆ چارەسەری ناکۆکییەکان، بەڵکوو وەک تاکتیکێک بۆ کڕینی کات یان کوشتن و سڕینەوەی فیزیکی نەیارەکانیان بەکارهێناوە و ئەمەش نەریتێکی دێرین بووە لە نێوانیاندا. لەم وتارەدا، بە شیکردنەوەی مێژوویی نموونەکانی وەک تێرۆرکردنی جەعفەر ئاغای شکاک لە دوای ڕاپەڕینی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهرییەوە تا تێرۆری سمکۆی شکاک لە سەردەمی ڕەزا شا، تێرۆری دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو لە ڤییەن و هەروەها ئەزموونی دانوستانە ئەتۆمییەکان، هەوڵم داوە کورت و پوخت نیشانی بدەم چۆن چەمکی «ڕیئاڵپۆلیتیک» و «پراگماتیزمی ماکیاڤیلیستی» لە هەندێک قۆناخدا مۆدێلی ڕەفتاری دەسەڵاتی ئێرانی بووە لە دانوستان و دیپلۆماسیدا.

ڕیئاڵپۆلیتیک و لۆژیکی مانەوە

چەمکی ڕیئاڵپۆلیتیک کە لە هزری سیاسیی ئورووپادا، بەتایبەت لە بەرهەمەکانی "بیسمارک" و تیۆری داڕێژەرانی ڕیالیزمدا هاتووە، سیاسەت بە گۆڕەپانی ململانێی هێز دەزانێت. لەم چوارچێوەیەدا، دەوڵەتەکان لەبری پابەندبوون بە ئەخلاقی نۆرماتیڤ (پێوەری)، لەسەر بنەمای بەرژەوەندیی نەتەوەیی کار دەکەن. "هانس مۆرگنتا" دەڵێت کە سیاسەتی نێودەوڵەتی پاشکۆی بەرژەوەندییە پێناسەکراوەکانە لە قاڵبی هێزدا (Morgenthau ١٩٤٨).

لە فەزایەکی ئاوەهادا، دانوستان دەتوانێت ئامرازێکی تاکتیکی بێت بۆ بەدەستهێنانی باڵادەستیی ستراتیژی. لە هزری ماکیاڤیلیدا، فەرمانڕەوا بۆ پاراستنی دەسەڵات دەتوانێت فێڵ، پەیمان شکاندن و توندوتیژی بەکار بهێنێت. ماکیاڤیلی لە کتێبی «میر»دا جەخت دەکاتەوە کە فەرمانڕەوا دەبێت هەم "ڕێوی" بێت و هەم "شێر"؛ لەم چوارچێوەیەدا ئەخلاق پاشکۆی بەرژەوەندیی سیاسییە و دانوستان دەبێتە ئامرازێک بۆ لەنێوبردنی دوژمن، شەرعییەتیش لە هێزەوە سەرچاوە دەگرێت نەک لە متمانە.

لە شیکردنەوەی سیاسەتی ئێراندا، هەندێک لە توێژەران پێیان وایە تێکەڵبوونی ئایدۆلۆژیای شۆڕشگێڕانە و ڕەچاوکردنی پرسە ئەمنییەکان، زەمینەسازی جۆرە پراگماتیزمێکی توندوتۆڵ بووە (Abrahamian ٢٠٠٨).

بێگومان لە سەردەمەکانی سەفەوی و قاجاریشدا نموونەگەلێک هەن کە دەریدەخەن دیپلۆماسی هەمیشە تەنیا ئامرازی پێکهاتن نەبووە و هەندێک جار لە چوارچێوەی ململانێی هێز، توندوتیژی، سڕینەوەی جەستەیی یان بەکارهێنانی ئامرازییانەی دانوستان بینراوە. بەڵام دەبێ جەخت بکرێتەوە کە لە سەردەمە پێش - مۆدێرنەکاندا، سنووری نێوان «دانوستان» و «زەبر و زۆر» زۆر زیاتر بگۆڕ بوو لە چاو دیپلۆماسیی مۆدێرن؛ کوشتنی نێردراوان یان سڕینەوەی لایەنی دانوستانکار لە زۆرێک لە ئیمپراتۆرییەکانی تری وەک (عوسمانی، ڕووسیە، مەغۆل و ئورووپای سەدەکانی نێوەڕاست) ڕووی داوە.

قاجار؛ دانوستان وەک ئامرازی کۆنترۆڵکردنی سیاسی

پەیوەندییەکانی نێوان قاجار و کوردستان، بەتایبەت لە سەدەی نۆزدەیەم بەولاوە، زۆرتر لە چوارچێوەی گرژیی نێوان ناوەندگەرایی و خۆبەڕێوەبەریدا بوو. لە سەردەمی قاجاردا، دەوڵەتی ئێران لەگەڵ کۆمەڵێک ئالەنگاریی نێوخۆیی و دەرەکیدا ڕووبەڕوو بوو کە سەرچاوەکەی بێتوانایی و لاوازیی بەڕێوەبردنی پاشا و پاشکۆیەتیی هەندێک لە سەدرولئەعزەمەکان بوو. لە بارودۆخێکی ئاوەهادا، کوردستان کە وەک گۆشتی قوربانی لەسەر سنووری دوو پادشایەتیی قاجار و عوسمانی دابەش ببوو، گرنگییەکی ژێئۆپۆلیتیکی تایبەتی پەیدا کرد. لەم سەردەمەدا، دەوڵەتی قاجار زۆرجار تێکەڵەیەکی لە دانوستان، پێدانی ئیمتیازی سنووردار و فشاری سەربازی بۆ بەڕێوەبردنی ڕێبەرە نێوخۆییەکان بەکار دەهێنا.

ئەزموونی ڕاپەڕینەکانی وەک بزووتنەوەی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری نیشانی دەدات کە دانوستان لێی نەکەوتەوە، بەڵکوو لە زۆر حاڵەتدا بەشێک بوو لە ستراتیژیی کۆنترۆڵکردن و لاوازکردنی دەسەڵاتی حاکمە نێوخۆییەکان. ڕاپەڕینی شێخ عوبەیدوڵڵا یەکێک لە یەکەمین جووڵە سیاسییەکان بوو کە بیرۆکەی جۆرە بوونێکی سیاسیی کوردی بە ڕاشکاوی هێنایە ئاراوە. شێخ عوبەیدوڵڵا ڕێبەری تەریقەتی نەقشبەندی بوو و هەژموونی ئەو تێکەڵەیەک بوو لە شەرعییەتی ئایینی - نەتەوەیی، هێزی سەربازی و توانای یەکگرتوویی لە نێوان کوردەکان و ڕێگریکردن لە گرژی لەگەڵ ئەرمەنییەکان.

لە کاتی ڕاپەڕینەکەدا، هێزەکانی شێخ عوبەیدوڵڵا بەشگەلێکی پارێزگای ورمێی ئێستایان خستە ژێر دەسەڵاتی خۆیان. دەوڵەتی قاجار کە لەو کاتەدا لە ڕووی سەرچاوەی سەربازییەوە دەستکورت بوو، جیا لە هەنگاوی نیزامی هەوڵی دا لە ڕێگەی دیپلۆماسی لەگەڵ ڕووسیە و عوسمانی بزووتنەوەکە سەرکوت بکات. دانوستانەکانی نێوان دوو ئیمپراتۆرییەکە لەسەر چەند تەوەرەیەک چڕ ببوووە: ڕێگری لە گەشەکردنی ڕاپەڕین، کۆنترۆڵکردنی سنوورەکان و ڕێگریکردن لە دروستبوونی دەوڵەتێکی سەربەخۆی کوردستان. لە کۆتاییدا، دەوڵەتی عوسمانی شێخ عوبەیدوڵڵای گرت و بۆ حیجاز دووری خستەوە، کە لەوێ لە ساڵی ١٨٨٣ لە بارودۆخێکی تەمومژاویدا کۆچی دوایی کرد.

لە دۆسیەی شێخ عوبەیدوڵڵادا، سڕینەوەی جەستەیی لەنێو کۆبوونەوەی دانوستاندا ڕووی نەدا، بەڵام پرۆسەی دانوستان بوو بەهۆی سڕینەوەی سیاسیی ئەو. لە سەرەتادا دەوڵەتەکانی ناوچەکە هەوڵیان دا لە ڕێگەی نێوەندگیرەکان، پیاوانی ئایینی و بەرپرسانی خۆجێی پەیوەندی بە شێخ عوبەیدوڵڵاوە بکەن و بە بەکارهێنانی فێڵی دانوستان، کات بکڕن تا هێزە سەربازییەکانی قاجار بەخێرایی پێشڕەوی بکەن. ئەمەش بووە هۆی کەمکردنەوەی خێرایی هێزە کوردییەکان و ڕەخسانی دەرفەتی ڕێکخستنەوەی سەربازی بۆ ئەفسەرانی قاجار؛ لەم نێوەندەشدا بە بەڵێنی سنووردار، هەندێک سەرۆک عەشیرەتیان لە پشتگیریکردنی تەواوی ڕاپەڕینەکە پاشگەز کردەوە. لەکۆتاییدا، کێشەکە گوازرایەوە بۆ ڕێککەوتنی نێوان عوسمانی و قاجار و دەستپێشخەری لە دەستی ڕێبەری ڕاپەڕینەکە دەرهێنرا.

ئەزموونی شکستی ڕاپەڕینی شێخ عوبەیدوڵڵا کاریگەرییەکی گرنگی لەسەر یادەوەریی سیاسیی کورد لە متمانەنەکردن بە حکوومەتی ناوەندی دروست کرد. چونکە هەر لەو سەردەمەدا، "نیزامولسەلتەنە" بە مەبەستی ڕاوێژ لەسەر پرسە سنوورییەکانی ئێران و عوسمانی، "جەعفەر ئاغای شکاک"ی بەفەرمی بۆ تەورێز بانگهێشت کرد، بەڵام هەر کە جەعفەر ئاغا گەیشتە تەورێز، نیزامولسەلتەنە فەرمانی بە "محەممەد حوسێن خان زەرغام" دا کە جەعفەر ئاغا بۆ شوێنی نیشتەجێبوونی خۆی بانگهێشت بکات و بێبەزەییانە بیکوژێت. جەعفەر ئاغا لە لایەن حەوت پاسەوانەوە هاوڕێیەتی دەکرا کە یەکێکیان مامێکی بوو. محەممەدعەلی میرزای جێنشینی ئێران لە ڕێگەی تێلێگرافەوە فەرمانی کوشتنەکەی بۆ نیزامولسەلتەنە ناردبوو. لە ڕوانگەی زۆرێک لە ڕێبەرانی بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردستانەوە، دانوستان لەگەڵ دەوڵەتە ناوەندییەکان مەرج نییە بە واتای قبووڵکردنی داواکارییەکان بێت، بەڵکوو دەرفەتێکە تا داگیرکەران پەرە بە فێڵ و پیلانەکانیان دژی نەتەوەی کورد بدەن.

کوژرانی ئەلیکساندر گریبایدۆڤ لە تاران (١٨٢٩)

یەکێک لە گرنگترین نموونەکانی توندوتیژی لە چوارچێوەی دانوستاندا، کوژرانی باڵیۆزی ڕووسیە بوو لە تاران. ئەلیکساندر گریبایدۆڤ، دیپلۆماتی ڕووسی، دوای بەستنی پەیماننامەی تورکمانچای بۆ بەدواداچوونی جێبەجێکردنی بڕگەکانی پەیماننامەکە چوو بۆ تاران. لە کاتی گرژییە سیاسی و ئایینییەکاندا، جەماوەرێک هێرشیان کردە سەر باڵیۆزخانەی ڕووسیە و نزیکەی تەواوی ئەندامانی شاندە دیپلۆماتییەکە کوژران. ئەم ڕووداوە لە کاتی دانوستانە هەستیارەکانی دوای شەڕی ئێران و ڕووسیە ڕووی دا و نیشانی دا کە دیپلۆماسی بەخێرایی دەگۆڕێت بۆ توندوتیژی. هەروەها فشاری ڕای گشتیی و پیاوانی ئایینی لەسەر ڕەوتی دانوستانەکان کاریگەر بوو و دەوڵەتی قاجار لە کۆنترۆڵکردنی دۆخی ئەمنیدا بێدەسەڵات بوو. ئەم ڕووداوە قەیرانێکی قووڵی لە پەیوەندییەکانی ئێران و ڕووسیە دروست کرد و فەتحعەلیشا ناچار بوو بۆ ڕێگریکردن لە شەڕێکی نوێ، شاندێک بە دیاریی زۆر بەنرخەوە بۆ سەنپیتێرزبۆرگ بنێرێت.

سەفەوییەکان؛ دیپلۆماسی وەک بیانوویەک بۆ پەلکێشکردن و کوشتنی دژبەران

یەکێک لە نموونە بەرچاوەکان، سیاسەتی شا عەباسی یەکەم بوو بەرانبەر بە فەرمانڕەواکانی گورجستان. ئەو هەندێک لە شازادە گورجییەکانی کە وەک هاوپەیمانی ئێران دەژمێردران، بۆ دەربار بانگهێشت کرد، بەڵام دواتر لە وەفادارییان وەشک کەوت. بۆ نموونە: "لوارسابی دووەم" و "تەیمورازی یەکەم" کە لە سەرەتادا وەک فەرمانڕەوای دەستنیشانکراو دانرابوون. کاتێک شا عەباس بانگی کردن، لە ترسی دەستگیرکردن یان کوشتن، ئامادە نەبوون بچنە خزمەتی و پەنایان بۆ عوسمانی برد. ئەم نموونەیە نیشانی دەدات کە تەنانەت بانگهێشتی فەرمی بۆ دەربار دەکرایە هەڕەشە و بێمتمانەیی تەواو لە پەیوەندییە سیاسییەکانی ناوچەکەدا هەبوو.

لە سەردەمی سەفەویدا وەک قاجار، دەزگایەکی دیپلۆماسیی دامەزراو و سەربەخۆ بوونی نەبوو و دانوستانەکان ڕاستەوخۆ لەژێر کۆنترۆڵی شا و وەزیری ئەعزەمدا بوون. نێردراوەکان زۆرتر نوێنەری کەسیی شا بوون نەک دیپلۆماتی پیشەگەر، و دانوستان پاشکۆی ئیرادەی تاکەکەسیی شا بوو. دیپلۆماسی تێکەڵەیەک بوو لە ململانێ و پیلانگێڕیی سیاسیی دەربارییەکان بۆ دەستخستنی دەسەڵات و جێبەجێکردنی سیاسەتی زلهێزەکان لە ئێراندا. ئەم پەرچەکردارانە دەریدەخەن کە تەنانەت شێوازە فەرمی و دیپلۆماتییەکان، لە ناو پێکهاتەی سیاسیی سەفەویدا دەکرا کارکردێکی ئەمنی و کۆنترۆڵکەرانەیان هەبێت.

لە ڕاستیدا دەکرێت بگوترێت لە سەردەمی سەفەوییەوە وەک هەندێک قۆناخی تری مێژووی ئێران، دیپلۆماسی زیاتر لەوەی لەسەر متمانەی دوولایەنە بێت، لە خزمەت بەڕێوەبردنی هەڕەشەکان و بەرهەمهێنانەوەی دەسەڵاتی سیاسیدا بووە؛ تەنانەت ئێستاش، سەرەڕای هەبوونی وەزارەتی دەرەوە و باڵیۆزخانە و کونسوڵخانەکانی ڕێژیمی ئێران لە دەرەوە، دیسانەکەش لە هەموو وڵاتێکدا "نوێنەری وەلیی فەقیه" هەیە کە دامەزراوەیەکی هاوتەریب لەگەڵ وەزارەتی دەرەوە بەڕێوە دەبات.

دەوڵەتی مۆدێرن و بانگکردنی نەیاران بۆ تێرۆر و کوشتنیان

لەگەڵ سەرهەڵدانی دەوڵەتی پەهلەوی، پرۆژەی دەوڵەتسازیی ناوەندگەرا دەستی پێکرد. ڕەزا شا هەوڵی دا پێکهاتەکانی پێشوو لاواز بکات و دەوڵەتێکی ناوەندگەرا دروست بکات. سمکۆی شکاک یەکێک لە ڕێبەرە کوردەکان بوو کە لە کوردستان هەژموونێکی بەرچاوی هەبوو و بەکردەوە هەندێک ناوچەی لەژێر دەستدا بوو. ئەو لە ساڵی ١٩٣٠دا، لە کاتی دیدارێک لەگەڵ هێزە دەوڵەتییەکان کە بەمەبەستی دانوستان لە لایەن ڕەزا خانەوە بانگهێشت کرابوو، تێرۆر کرا. هەرچەندە لە چوارچێوەی ڕیئاڵپۆلیتیکدا سڕینەوەی ڕێبەرە خۆجێیەکان دەیتوانی یارمەتیدەر بێت بۆ چەسپاندنی دەوڵەتی ناوەندی، بەڵام بەکارهێنانی دانوستان وەک تەڵەیەکی سیاسی بۆ تێرۆری نەیاران، سەرمایەی متمانەی گەلانی غەیرە فارسی بە دەسەڵات کەم کردەوە و ئەم ستەم و زوڵمە دوو هێندەیە تا ئێستا بووەتە هۆی بەردەوامیی خەباتی بزووتنەوە ئازادیخوازەکان.

دیپلۆماسیی تێرۆر و کات کوشتنی ئایەتوڵڵاکان

دوای شۆڕشێک کە لە ساڵی ١٩٧٩ لە لایەن ئایەتوڵڵاکانەوە زەوت کرا و بە بەکارهێنانی هەستی ئایینی خەڵک بەتاڵان برا، "هەناردەکردنی شۆڕش" بە ئامانجی هەناردەکردنی تێرۆریزمی دەوڵەتی، بوو بە مۆدێلێک بۆ سڕینەوەی نەیاران لە دەرەوەی سنوورەکان. نەیارانی سیاسی لە وڵاتانی جیاواز بوونە ئامانجی تێرۆری هێزەکانی قودس و گرووپە پرۆکسییەکان (نیابی)؛ لەوانە دەکرێت ئاماژە بە تێرۆری شەهید دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو، سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستان، دوکتور شەرەفکەندی، شاپوور بەختیار، کازم ڕەجەوی و... بکرێت.

دوکتور قاسملوو ڕێبەری بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردستان، کەسایەتییەکی دیپلۆمات بوو کە بڕوای وابوو دیپلۆماسی و دانوستانە یەکێک لە ڕەهەندەکانی چارەسەری پرسی کوردە. لە ساڵی ١٣٦٨دا شەهید دوکتور قاسملوو بۆ دانوستان لەسەر مافەکانی گەلی کورد لە لایەن ڕێژیمی ئێرانەوە بۆ ڤییەن بانگهێشت کرا، بەڵام لە کاتی دانوستانەکەدا تێرۆر کرا و گیانی لەدەست دا. ئەم ڕووداوە تێرۆریستییە کاریگەرییەکی قووڵی لەسەر بێمتمانەیی کوردەکان بەرانبەر بە دانوستان لەگەڵ ئێران دروست کرد و یادی تێرۆری سمکۆی زیندوو کردەوە.

هەر لەم پێوەندییەدا کە دەسەڵاتی ئێرانی دیپلۆماسی و دانوستان بۆ چارەسەر بەکار ناهێنێت، بەڵکوو وەک ڕێگەیەک بۆ کات کوشتن و بەردەوامی بە نەخشە شەڕانگێزییەکانیان دەبینێت، دەتوانین ئاماژە بە دانوستانەکانی چەندین ساڵەی ئەتۆمی بکەین. دانوستانە ئەتۆمییەکانی ئێران لە ساڵی ٢٠٠٣وە دەستی پێکرد، بەڵام گرنگترین قۆناخی لە نێوان ١٣٩٢ تا ١٣٩٤ بوو، کە تێیدا لە ماوەی ٢٠ مانگدا زیاتر لە ١٢ خولی دانوستانی فەرمی و دەیان دانیشتنی تەکنیکی لە نێوان ئێران و گرووپی ٥+١ بەڕێوە چوو و لە کۆتاییدا بوو بە ڕێککەوتنی "بەرجام" لە ١٣٩٦دا. دوای کشانەوەی ئەمریکا لە بەرجام لە ١٣٩٧دا، دانوستانەکانی بووژاندنەوەی، لانیکەم لە هەشت خولدا لە ڤییەن بەردەوام بوو. درێژەکێشانی زۆری ئەم دانوستانانە کە یەکێک لە ئاڵۆزترین پرۆسە دیپلۆماتییەکانی هاوچەرخی ئێران بوو، هەروەها مێژووی دانوستانەکانیان، ئەوەی سەلماند کە لە دانوستان و دیپلۆماسیدا ئەوەی لە مێشکی دەسەڵاتی ئێرانی دەگوزەرێت لەگەڵ ئەوەی لەسەر کاغەزی گرێبەست دەینووسن و لەگەڵ ئەوەی لە کردەوەدا دەیکەن، زۆر جیاواز و دژ بەیەکن.

یەکیەتیی لاوانی دێموکرات:

نەوەی ئەمڕۆ هەم پارێزەری میراتی ڕابردووە و هەم بونیاتنەری داهاتووە

کوردستانییانی ئازیز!
لاوانی تێکۆشەر و خەباتکار!

لە ٨٣یەمین ساڵڕۆژی دامەزراندنی یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، ئێمە تەنیا یادی بۆنەیەک ناکەینەوە، بەڵکوو ڕێز لە مێژوویەکی زیندوو دەگرین کە بە ئیرادە و هۆشیاریی لاوانی کورد نەخشێنراوە. ئەم ڕۆژە، وەبیرهێنەرەوەی دەستپێکی ڕێگەیەکە کە تێیدا لاوان نەک هەر هاوکار، بەڵکوو پێشەنگی خەباتی نەتەوەیی بۆ ڕزگاری، ئازادی و کەرامەتی کوردستان بوون. لە ناخی دڵەوە پیرۆزبایی ئەم بۆنەیە لە لاوانی کورد و سەرجەم ئەندامان و لایەنگرانی لاوی یەکیەتیی لاوان لە کوردستان و لە دیاسپۆرا دەکەین.

ئاوڕدانەوە لە ڕابردوو، ئێمە دەباتەوە بۆ سەردەمی زێڕینی کۆماری کوردستان؛ ئەو شوێنەی کە لاوانی شۆڕشگێڕ، لەپاڵ ڕێبەرانی نەتەوەییدا، ڕۆڵێکی یەکلاکەرەوەیان لە دروستکردن و پاراستنی ئەو ئەزموونە مێژووییەدا گێڕا. ئەوان بە ئازایەتی و باوەڕ بە ئازادی و ڕزگاری، نەک هەر لە مەیدانی خەباتدا ئامادە بوون، بەڵکوو هەڵگری مەشخەڵی هۆشیاریی نەتەوەیی و سیاسی لەنێو کۆمەڵگەدا بوون. هەر ئەو ڕۆحیەتە شۆڕشگێڕانە و بەرپرسیارێتییە بوو کە دواتر لە بەردەوامیی یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا ڕەنگی دایەوە.

یەکیەتیی لاوان و لاوانی کورد، هەمیشە بەشێکی دانەبڕاو بوون لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی کوردستان؛ لە خەباتی سیاسی و فەرهەنگییەوە بگرە تا ئامادەبوون لە سەنگەرەکانی خەبات و بەرگریی پێشمەرگانەدا. لە تاراوگەشدا، لاوان بە پاراستنی ناسنامە و گواستنەوەی بۆ نەوەکانی دواتر و بوون بە دەنگی نەتەوەکەیان، ڕۆڵێکی گرنگیان لە جیهانیکردنی پرسی کورددا گێڕاوە.

ئەمڕۆ، لە کاتێکدا کە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و ئێران شایەتی ناڕەزایەتییەکی بەربڵاوی خەڵکی و گرژی و تێکهەڵچوونە سەربازییەکانە، دووبارە ئەم لاوانەن کە لە هێڵی پێشەوە وەستاون. لاوانی کورد، بە هۆشیاری لە مێژوو و ئەزموونەکانی ڕابردوو، نەتەنیا بۆ ئازادیی گشتی، بەڵکوو بۆ بەدەستهێنانی مافە نەتەوەییەکان و ناساندنی ناسنامەی خۆیان خەبات دەکەن. ئەم ئامادەییە، درێژەی هەمان ئەو ڕێڕەوە مێژووییەیە کە لە کۆمەڵەی ژێکاف و کۆماری کوردستانەوە تا ئەمڕۆ درێژ بووەتەوە.

نەوەی ئەمڕۆ، نەوەیەکە کە هەم پارێزەری میراتی ڕابردووە و هەم بونیاتنەری داهاتووە. ئەم نەوەیە بە ئامرازە نوێیەکان، لە میدیاوە تا تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، توانیویەتی دەنگی خۆی بگەیەنێتە ئەودیوی سنوورەکان و گێڕانەوەی سەربەخۆی خۆی دروست بکات. یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بە تێگەیشتن لەم گۆڕانکارییانە، لە هەوڵدایە تا ڕۆڵی خۆی وەک هێزێکی پێشەنگ و هاوتەریب لەگەڵ پێداویستییەکانی ئەم نەوەیە، پێناسە بکاتەوە.

داهاتووی ئەم ڕێگەیە، گرێدراوە بە هاوپێوەندی، هۆشیاری و بەردەوامیی خەباتێک کە ڕەگی لە مێژوودایە و چاوی لە سبەینێیە. بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی کوردستان، بێ ئامادەیی و ڕۆڵگێڕانی لاوان، وێنا ناکرێت. تاراوگەش هەمیشە وەک پشتێنەیەکی گرنگ، ئەم کاروانە بەهێزتر دەکات.

لەم بۆنە پیرۆزەدا، ئێمە بە شانازییەوە دەڕوانینە ڕابردوو، بە تێگەیشتنێکی قووڵەوە لە ئێستا دەدوێین و بە ئومێدەوە بەرەو داهاتوو هەنگاو دەنێین. ڕێکخراوەکەمان، وەک سەنگەرێک بۆ بیرکردنەوە، خەبات و ئومێد دەمێنێتەوە؛ ئەو شوێنەی کە لاوانی کورد نەتەنیا خەونی ئازادی بە زیندوویی ڕادەگرن، بەڵکوو لە ڕاستی نزیکتری دەکەنەوە.

لە کۆتاییشدا، دیسانەوە پیرۆزبایی ٢٢ی خاکەلێوە، ٨٣یەمین ساڵیادی دامەزراندنی یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە هەموو ئەندامانی ڕێکخراوەکەمان و لاوانی هۆشیار و خەباتکاری کوردستان، دەکەین. بەهیوای هاتنەدیی ئاواتی لەمێژینەی گەلەکەمان کە ئازادی و ڕزگارییە.

یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان
دەستەی بەڕێوەبەری
٢١ی خاکەلێوەی ٢٧٢٦ی کوردی

هاوپەیمانیی کوردستانی لە ڕوانگەی بەرپرسیارەتیی کۆمەڵایەتییەوە

د. ئازاد محەممەدیانی

ئەگەر بڕوانینە بەستێنە مێژووییەکەی پێکهاتنی هاوپەیمانەتیی شەش حیزبی ڕۆژهەڵاتی کوردستانی و ئەو ئەرکەی چاوەڕوانی کۆمەڵگەیە لەو هاوپەیمانەتییە، ئیدی نابێ تەنیا وەک ڕووداوێکی سیاسیی ئاسایی یا وەک سازان و هاوپەیمانەتیی شەش حیزبی سیاسی خوێندوەی بۆ بکرێ و لێی بڕواندرێ. پێشتریش باسم کردووە کە ئەم هاوپەیمانەتییە چەندە دەتوانێ ڕێخۆشکەر بێ بۆ سازبوونی "گوتاری هاوبەشی کوردی"، بەڵام ئەوەی دەمهەوێ لەم بابەتەدا باسی بکەم، گشتییەتێک لە ئەرکی ئەو هاوپەیمانەتییە و شێوەی هەڵسوکەوتی بکەری کوردی واتە؛ تاک، نوخبە، کادری حیزبی و بە گشتی حیزبەکانن بە نیسبەت ئەم هاوپەیمانەتییە، وەک تاک و لایەنێکی بەرپرسیار هەمبەر بە نەتەوە و کۆمەڵگەکەیان.

پێش هەموو شتێک پێویستە ئاماژە بەوە بکەم کە ئەرکی ئەو هاوپەیمانەتییە بۆ ئێستای کورد چییە و چۆن دەتوانێ لە خزمەت بەرژەوەندیی نەتەوەیی کورددا بێ لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان. لام وایە هاوپەیمانەتی دوو ئەرکی زۆر گرینگی هەیە، یەکەم ئەوەی نێو ماڵی کورد ڕێکدەخا و پێش هەرجۆرە پرش و بڵاویی هەڵوێست لە ئێستا و داهاتوودا بۆ بەڕێوەبەریی کوردستان دەگرێ، کە لە ڕاستیدا بە مانای سڕینەوەی جیاوازییەکان نییە و هیچ هاوپەیمانەتییەک لە هیچ شوێنێکی دنیا و مێژوودا بەو ئامانجە واتە سڕینەوەی جیاوازییەکان پێک نایات. ئەزقەزا گرینگیی هاوپەیمانەتی لەوەدایە کە وێڕای جیاوازی، کۆمەڵێک لایەن لە سەر هێندێک شت ڕێک دەکەون بۆ بەهێزتر بوون و باشتر بردنە پیشی ئەو ئەرکەی ئەو یەکگرتوویییەی لەسەر ساز بووە. ئەرکی دیکەی هاوپەیمانەتی یەک هەڵوێست بوون و هێزی زیاتر و کاریگەرترە لە بەرامبەر هەرجۆرە ئەویترییەکدا، چ ئەو ئەویترییە ئەویتری "ڕکەبەر" بێ چ ئەویتری "دژبەر"، واتە ڕۆڵی ئێستای هاوپەیمانەتی لە بەرامبەر دوژمنانی کورد و لایەنەکانی دیکەی ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانیدا بە هێزتر دەرکەوتن و هێنانە بەرباسی داواکاریە نەتەوەییەکانی کوردە بە شێوەیەکی دیاریکراووهاوشێوە. کە ئەو دوو ئەرکە لە کۆتاییدا و لە درێژی یەک ڕەوتی مێژووییدا دەتوانێ بەرهەمهێنی "گوتاری هاوبەشی کوردی" بێت. گوتارێک کە یەک لە گرینگترین کۆڵەکەکانی پێکهاتنی نەتەوە و کیانێکی تایبەتە. دیارە هاوپەیمانەتی لە یەکەم هەنگاودا لە سەر کاغەز و بەپێی بڕیاری شەش حیزب فەرمی بووە بەڵام بۆ ئەوەیکە وەها بڕیارێک ئەرکەکانی پێ جێبەجێ بکرێ و لە ئاکامدا ئەو گوتارە هاوبەشەی کە باسم کرد بەرهەم بێ پێویستە وەک زەروورەتێک لە زەین، زمان و کرداری هەموو بکەرانی ئەو مەیدانەدا جێگیر بێ. ئەوەش کاتێک دەتوانێ دەستەبەر بێ کە وەک بەرپرسیارەتێکی کۆمەڵایەتی و نەتەوەیی چاوی لێ بکرێ. کەواتە ئەو شتەیکە دەتوانێ ئەو هاوپەیمانەتییە لە سازانێکی کاتییەوە بەرەو پرۆژەیەکی درێژماوەی جێگیر بەرێت، دەروونیبوونی پاراستنی ئەو پێکهاتەیەیە وەک بەرپرسیارەتییەکی کۆمەڵایەتی لە ئاستی حیزبەکانەوە تا کادر و نوخبەی ئەو حیزبانە.

حیزبەکان پێویستە لە چوارچێوەی بەرپرسیارەتیی کۆمەڵایەتی و نەتەوەییدا خوێندنەوە بۆ ئەو هاوپەیمانەتییە بکەن. واتە هێزە سیاسییەکان دەبێ لە لۆژیکی تەواو حیزبی دوور بکەونەوە. مێژووی سیاسیی کورد نیشانی داوە کە کێبڕکێی حیزبی لە نێوان حیزبەکاندا توانایی ئەوەی هەیە ببێتە دوژمنایەتی و هەموو هەوڵێکی لێکنزیکبوونەوە و کاری درێژ ماوە تێک بدات. لەم دۆخەدا، هەر حیزبێک لە بەردەم دوو هەڵبژاردن دایە: هاوپەیمانی وەک ئامرازێکی تاکتیکی بۆ بەهێزکردنی خۆی ببینێت، یان وەک بەشێک لە بەرپرسیاریەتییەکی گەورەتر بەرامبەر بە کۆمەڵگەی کوردی.

جیاوازیی نێوان ئەم دوو ڕوانگەیە، جیاوازیی نێوان هاوپەیمانییەکی لاواز و پرۆژەیەکی بەردەوام و نەتەوەییە، لێرەدایە دەبێ حیزبی کوردی جیاوازی نێوان کارکردن لە چوارچێوەیەکدا و سڕینەوەی جیاوازیەکان بزانێ و بۆ ئەوەی بیر لە هێژمۆن بوونی خۆی نەکاتەوە پێویستە لە یەکەم هەنگاودا ئەو جیاوازیانە بە فەرمی بناسێ. دوو ئەوەیکە گفتوگۆ بکاتە هەوێنی هەر باسێک و سێهەم ئەوەیکە بەرژەوەندیە گشتیەکان لە دەلاقەی ڕوانگەیەکی جەماوەریەوە ببینێ نە ڕوانگەی حیزبی خۆیەوە. لە ڕاستیدا حیزبی کوردی دەبێ فێری ئەو بنەمایە بێت کە ساز بوونی شتی گەورەتر و کاریگەرتر بەهای دەوێ، ئەو بەهایەش دەست هەڵگرتنە لە هێندێک بەرژەوەندی کە ڕەنگە ئەگەر وەک خۆی بەشێک نەبایە لەو هاوپەیمانەتیە لە کورت ماوەدا قازانجی حیزبی زیاتری بایە. بەڵام کاتێک باس لەو بەرپرسیارەتیە کۆمەڵایەتییە دەکەی ئیتر تۆ وەک حیزبی بەرپرسیار لە بەرامبەر نەتەوەکەتدا دەست لەم بەرژەوەندییە کاتییە حیزبییەی خۆت هەڵدەگری. ئەوە ئەو کاتەیە کە هاوپەیمانەتی دەتوانێ بەرێتە دۆخێکی جیاوازەوە کە لە کۆتاییدا بەرهەمهێنی ویستە گشتییە نەتەوەییەکەیە.

بەڵام جاری وایە ڕێبەرایەتیی حیزبەکان وەک بڕیاردەری کۆتایی کۆکن لە سەر بابەتەکان و حەولیان داوە بە هەرجۆرێکە کێشەکان کەم بکەنەوە و لێکنزیک بنەوە، بەڵام زمان، ڕەفتار و کردەوەی کادری ئەو حیزبانە بە جۆرێک بووە کە دۆخەکەی لێڵ کردووە و بێ لەبەرچاو گرتنی بایەخەکانی ئەو پێکهاتەیە مەترسی گەورە بۆ درێژەدار بوونی ساز دەکەن. دیارە ئەمە بەشێکی پێوەندی هەیە بە پەروەردەی تاکی کورد و قەبووڵنەکردنی هەڵپەساردنی بەرژەوەندییە تاکی و حیزبییەکان و بەشێکیشی پێوەندی هەیە بە دەمارگرژیی حیزبییەوە، بە جۆرێک کە پێیان وایە ڕاستەقینەی ڕەها لە لای حیزبەکەی خۆیانە و بەدەر لە ڕوانگەی حیزبی خۆیان هەرچی هەیە ناڕاستە و تەنانەت جاری وایە پێیان خەیانەتە. شتێک کە لە دۆخێکی تەندروستدا ڕێگەپێدراو نییە و وەک ژەهری پێکەوە هەڵکردن دێتە ئەژمار. بۆیە پێویستە کادری حیزبەکانیش ئەو پێداویستیە کۆمەڵایەتیە دەرک بکەن و لە چوارچێوەی بەرپرسیارەتی نەتەوەییدا ئیزن بدەن ڕێبەرایەتیی حیزبەکەیان لە کەش و هەوایەکی ئارام و دۆستانەدا هەڵسوکەوت بکەن لەگەڵ پێکهاتەکانی هاوپەیمانەتی. لە ڕاستیدا لە ڕوانگەی هێندێک کادری ئەو حیزبانەوە سنووری خەیانەت و جیاوازی تێک دەچێ و هەمیشە مەترسی ئەوە هەیە کە هەرجۆرە کردەوەیەکی ناهاوشێوەی ڕوانگەی ئەوان وەک خەیانەت لێکدانەوەی بۆ بکرێ، کە ئەزقەزا بە ساز بوونی گوتاری هاوبەش وەک ئاکامی کۆتایی ئەو هاوپەیمانەتەیە سنووری خیانەت دەکێشرێتەوە و هاووڵاتی کورد دەزانێ چی خەیانەتە و چی جیاوازی دێتە ژمار و بەرژەوەندی نەتەوەیی لە کوێی ئەو سنوورەدایە.

لێرەدایە کە پێویستە باسی توێژێکی دیکە لە نێو حیزبە سیاسیەکاندا بکەم کە ڕۆڵی گرینگ و تایبەت دەگێڕن سەبارەت بەو هاوپەیمانەتییە و ئەرکەکانی. توێژێک کە لە نێوان ڕێبەریی حیزبەکان کە بڕیاردەرانی ئەو حیزبانەن و کادر و بەدەنەی حیزبەکاندا دەتوانن وەک ئاڵقەی پێوەندی و هاوسەنگی و هاوکات زانیارییەبەخش ڕۆڵی تایبەتی خۆیان لە چوارچێوەی بەرپرسیارەتی کۆمەڵایەتی و نەتەوەیی هەمبەر بەو هاوپەیمانەتیە بگێڕن. نوخبە و خوێندەوارانی نێو حیزبە سیاسییەکان ئەو توێژە گرینگەن کە هەم ئیمکانی ئەوەیان هەیە ببنە لەمپەڕی بەر ئەرکە بنەماییەکانی هاوپەیمانەتی و هەمیش دەتوانن ڕێخۆشکەر و هاندەری ڕێبەرایەتی و ئەندامان بن بۆ لە بەرچاوگرتنی بەرژەوەندیی گشتی گەلی کورد لە بەرامبەر بەرژەوەندی تاک و حیزبیدا. نوخبەی حیزبی وێڕای ئەوەیکە پێویستە بیر لەو دەرفەتە بکاتەوە کە هاوپەیمانەتی بە نەتەوە و کۆمەڵگەکەی دەبەخشێ ئەوەش بزانێ کە کۆمەڵگەی کوردی کۆمەڵگەیەکی پێگەیشتوو هاوچەشنی وڵاتە گەشە سەندووەکانی دونیا نییە و لە هەر چرکەیەکدا ئیمکانی ئەوە هەیە بە هەر هۆکار و بیانوویەک ئەو هاوپەیمانەتیە هەڵبوەشێتەوە یا لاواز و ناچالاک بێ، کەواتە ئەو ئەرکە دەبێ وە ئەستۆ بگرێ کە پارێزگاری لێ بکات و چاو لەو بەرژەوەندییانە دابخات کە مومکین بوو بەدەر لەو هاوپەیمانەتی و لە چوارچێوەی حیزبەکەیدا هەیبایە.

نوخبەی حیزبی دەبێ دەرک بەوە بکات ئەوەی ئەو قەرارە سیاسەتی لەگەڵ بکات وەک خۆی لە کۆمەڵگەیەکی پاتریمۆنیال یا باوکسالارەوە هاتووە کە بە درێژی تەمەنی، باوک قسەی هەوەڵ و ئاخری کردووە. دواتر هەر وەک خۆی چووەتە قوتابخانەیەک کە یەک قسە، قسەی ڕاستیی موتڵەق بووە و ئەوی دیکە مەترسی و نادروست ئەویش قسەی نێو کتێبەکانی ئەو نیزامە پەروەردە سەقەتە و مامۆستاکانی بوون کە بۆخۆشیان لە هەمان سەرچاوەی سەقەت گۆچیان گرتووە. نوخبەی کورد دەبێ ئەوە بزانێ ئەو کەسانەی بەردەنگی ئەون ڕێک وەک خۆی لە کۆمەڵگەیەکدا پێگەیشتوون کە هەر کەس حەولی داوە نوسخەی خۆی بۆ هەمووشتێک و هەموو کەسی وەک هاوڕێ و هاوکار و جیران و هاوشاری و هاووڵاتیەکەی بپێچێتەوە و هیچ شتێک بە ناوی گفتوگۆی دوو لایەنە بوونی نەبووە. لە ئاکامدا نوخبەی نێو حیزبەکان دەبێ ئەوە بزانن ئێمە هەموومان لەژێر حوکمی دەسەڵاتێکدا باڵامان کردووە کە زمانمان تەنیا بۆ سەلماندنی ڕەوایی ئەوان ئیزنی بووە بێتە گۆ. کەواتە نوخبەی حیزبی دەبێ وێڕای ئەو دەرکەی کە دەبێ لە کۆمەڵگە و زەینی ئینسانی کورد هەیەتی بە هەموو تواناکانیەوە پارێزگاری لە چرکە بە چرکەی ئەو هاوەپەیمانەتیە بکات کە خەریکە فێری گفتوگۆمان دەکات، فێری پێکەوە سازان وێڕای جیاوازیەکانمان دەکات و ڕامان دێنێ بەرژەوەندی ئێمە لەو دەستکەوتە دایە کە کورد وەدەستی دێنێ لە ئاکامی ئەو تەنازوولەی ئێمە ئێستا لە هێندێک ویست و بەرژەوەندیی تاکی و حیزبی دەیکەن. نوخبەی نێو حیزبەکان نابێ بۆ یەک چرکەش تەنانەت بۆ یەک چرکەش بیر لەوە بکەنەوە هەنگاوێک هەڵبێننەوە کە مەترسیەک لە سەر ئەو هاوپەیمانەتیە ساز بکات. شتێک کە دەتوانێ و دەبێ خولیای کوردانەمانی تێدا هاوبەش بکەین و خەونی نەتەوەکەمانی پێ بێنینە دی.

دیارە ئەوەیکە بگوترێ ئەو هاوپەیمانەتییە دەتوانێ هەموو خەونی کوردانەمان بێنێتە دی بە دڵنیاییەوە ئیدیعایەکی دوور لە ڕاستییە بەڵام هەموو قسەی من ئەوەیە بە لەبەرچاوگرتنی ئەو ئەرکانەی لە هاوپەیمانەتی دەتوانین هەمانبێ و ئەو داوا گشتییەی کوردی ڕۆژهەڵات لە حیزبە کوردییەکان بە بەردەوامی بۆ سازکردنی بەرەیەکی کوردستانی بوویەتی و دۆخی هەستیاری ئێستامان لە ئێراندا ئەوەمان پێ دەڵی کە ئێمە مەحکووم بەو یەکگرتوویەیین و دەبێ ئەو دەرفەتە بەو هاوپەیمانەتیە بدەین بەرەو ئەو مەسیرە بڕوات کە قازانجی گشتیی نەتەوەکەمانی تێدایە. ئەوەش لام وایە مومکین نابێ بێ ئەوەیکە پاراستن و پارێزگاریکردن لەو هاوپەیمانەتییە وەک بەرپرسیارەتییەکی کۆمەڵایەتی و نەتەوەیی چاو لێ بکەین و هەر هەنگاوێک لە مەیدانی سیاسەتدا هەڵدێنینەوە بەو ڕوانگەیەوە بێت کە ئێمە بەرپرسین لە بەرامبەر کۆمەڵگە و نەتەوەکەماندا و ئەو بەرپرسیارەتییە کاتێک دەتوانێ قازانجی نەتەوەکەمانی لێ بکەوێتەوە کە چاو لە قازانجە تاکی و حیزبیەکانمان دابخەین.

کاتێک دەتوانین ئیمان بێنین بە سنوورە ڕاستییەکانی خەیانەت و وەفاداری کە پێکەوە لە دۆخێکی ئارامدا و لەسەر بنەمای گفتوگۆ و ڕاوێژ خاڵەکانی بەرژەوەندی نەتەوەییمان دیاری کردووە. ئەوەیکە دەڵێم دەرفەت بدەین بە هاوپەیمانی مەبەستم ئەوەیە لە ئاکامی ئەو دەرفەتەدا ئێمە وەک کورد نە تەنیا کۆمەڵگەی کوردیمان بە شیوەیەکی واقعییانەتر نوێنەرایەتی کردووە و لە بەرامبەر دوژمن و بەردەنگە غەیرە کوردەکانماندا بەهێزتر دەرکەوتووین بەڵکوو وێنەیەکی بەهێز و باشیش دەبین بۆ کۆمەڵگەیەک کە دەستەویەخەی دەیان کێشەی کولتووریە و هەموو جۆرە جیاوازییەکی تێدایە، واتە کولتووری دیالۆگ، هەڵکردن و لێک تێگەیشتن و کاری گشتیمان فێر کردوون. ئێمە دوای ئەوەی کوردستانیش ڕزگار بێت پێویستیمان بە کۆمەڵگەیەکی تەندروست، ئازاد و ئارامە ئەوەش دەستەبەر نابێ مەگەر بە پرۆڤەی بنەماکانی دێموکراسی کە هەڵکردن و مەدارا لە ڕێی گفتوگۆ و بەفەرمیناسینی جیاوازییەکانەوە دەستەبەر دەبێ لە چەمکە سەرەکییەکانی ئەو دێموکراسیەن، کە هاوپەیمانەتی ئێستا دەتوانێ هەلی ئەو پرۆڤەیەمان بۆ بڕەخسێنێ.

شەهیدبوونی پێشەوا

پەیمانێکی کۆمەڵایەتی بۆ دەستگرتن بە ئامانجەکان

ئەبووبەکر کاروانی

هێگڵ -بە خوێندنەوەیەکی کوردانە- لە ساتەوەختێکی مێژوویی دیاریکراودا، پێشەوا دەکاتە «ڕوحی کورد» بە سەرپشتی مێژووەوە. بەڵام شەهیدبوونی کۆتایی بەم پێگەیە ناهێنێت؛ بەڵکوو نەمری دەکات.

پێشەوا شەهید دەبێت، بەڵام ئاڵاکەی دەستی ناکەوێت؛ بەڵکوو بە پەنجەکانی ڕۆحی هەڵیدەگرێت و دەیسپێرێت بە درێژەپێدەرانی ڕێگاکەی. ئەمەش بەرامبەر تیۆریی پەیمانی کۆمەڵایەتیی کوردییە لەنێوان ڕۆڵەکانی ئەم نەتەوە لەگەڵ یەکدی، و لەنێوان ئەوان و پێشەنگانی ناسیۆنالیزمی مێژووسازی کوردی و سەرکردایەتی. ئەم پەیمانە وشیاری و ئاگاداری دروست دەکات؛ کارێک کە لە سەردەمی نوێدا ناسیۆنالیزم لە ڕێیەوە هەوڵی نەتەوەسازی و بەهێزکردنی گیانی هاوچارەنوسیی دەدات.

لە سایەی دۆخی بێدەوڵەتیی کوردیشدا، بە گەڕانەوە بۆ دۆخی گریمانەکراوی سروشتیی کوردی -کە دۆخی سەربەخۆیی و پەیمانبەستی ڕۆڵەکانی نەتەوەی کوردە- بۆ ئەوەی لە سایەی هەست و ئامانج و ناسنامەی هاوبەشدا وەک ئەندامی نەتەوە سەیری خۆیان و پەیوەندیی نێوانیان و ئەوی دی و ئامانجی هاوبەشیان بکەن، دەتوانین ژێرخانێکی فکریی خۆماڵی بۆ ناسیۆنالیزمی کوردی دابمەزرێنین. لەو چوارچێوەیەدا، چەمکی شەهید و ڕەمزەکان دەکرێن بە کەرەسەیەکی بنەڕەتیی پەروەردەی سیاسی؛ بۆ خۆبیناکردنەوە و زاڵبوون بەسەر ناکۆکی و لاوازییە ستراتیژەکاندا. پێشەواش وەک ڕەمزی هاوبەشی ناسیۆنالیزمی کوردی و دابەشبوونی ئایدیۆلۆژی و حیزبی، دەتوانێ ڕۆڵێکی تەوەرەیی لەم پرۆسە مێژووییەدا بگێڕێت؛ ئەرکی دووبارە دارشتنەوەی پایەکانی ناسیۆنالیزمی کوردی لە ڕوانگەی مەرجەعییەتی ژێکاف و کۆمار و سەرکردایەتیی پێشەوا.

پێشەوا قازی محەممەد، کاتێک شەهید دەبێت، سەنگەر و پێگەی سەرۆکایەتی چۆڵ ناکات؛ بەڵکوو دەبێتە هەست و وزە لەنێو ڕوحی پێشمەرگە و تێکۆشەردا. بەمەش، بە واتای ڕەمزی و بەهایی و نەتەوەییەکەی، دەتوانین باس لە دۆخێکی دیاریکراوی «دۆنادۆن»ی کوردی بکەین. بەو واتایەی، پێشەوا وەک بەرجەستەکەری ڕۆحی نەتەوە لە چرکەساتێکی مێژوویی هەستیاردا، لە ڕێی کردەیەکی ڕەمزی و ڕۆحییەوە، بە پێچەوانەی بیرۆکەی دۆنادۆنی ئایینی باوەکە، گیانی دەچێتە نێو ڕۆح و ویژدان و خەیاڵی ڕۆڵەکانی نەتەوەکەی. لەم چوارچێوەدا، ئەم «گوێزانەوە»یە تاکەکەسی و سنووردار نییە؛ بەڵکوو گشتگیرە: لە یەک کاتدا لەنێو کۆی ژیان و گیانی ڕۆڵەکاندا ئامادەیە و درێژە بە ژیانی خۆی دەدات. ئەویش لەوەوە سەرچاوە دەگرێت کە پێشەوا مرۆڤێکی ئاسایی نەبوو؛ تەنها بۆ خۆی و حەزە تاکەکەسییەکان نەژیا. وەک دۆرکهایم ئاماژەی پێ دەکات، ئەو جۆرە ژیانە تەنها ڕوویێکی سنوورداری مرۆڤ پێکدەهێنێت. ڕووە قووڵ و باڵاکەی ژیان لەوەدایە کە مرۆڤ ئینتیمایەکی قووڵ بۆ کۆمەڵگە و نەتەوە هەبێت و لەپێناو چاکەی گشتی و خێروخۆشی هەمووواندا بژیت. بەمەش مرۆڤ دەبێتە مرۆڤی باڵا و ڕەهەندە قووڵەکەی مرۆڤبوونی خۆی دەگات؛ ڕۆحی گەورەتر دەبێت و دەبێتە ڕەمزێکی ئەخلاقی. پێشەواش نموونەیەکی ڕوونە لەم جۆرە ژیانە: بۆ خۆی نەژیا، بەڵکوو بە ژیانێکی سەرمەشقانە ڕۆح و ئاواتی نەتەوەکەی بەرجەستە کرد.

لەو چوارچێوەیەدا، «بۆ خۆ ژیان» نێوەڕۆکێکی نوێ و ڕۆحی و ئەخلاقی وەردەگرێت و دەبێتە دیوی دووەمی «بۆ خۆ نەژین»؛ واتە بۆ ئەوانی دی ژیان. کاتێک مرۆڤ بۆ چاکەی گشتی و شکۆی نەتەوە و دادپەروەری دەژیت، لە ڕاستیدا بۆ قووڵایی مرۆڤبوونی خۆی دەژیت. هەر بەم هۆیە پێشەواله کاتی ژیانیدا چێژ لە وەڵامدانەوە بە ئەرکە ئەخلاقییەکان وەردەگرێت، و لە دوای مەرگ و شەهیدبوونیشدا لە دڵی میللەتدا دەژیت و دەبێتە خاوەن ناو و ناوبانگێکی گەورە. ئەو ژیانی خۆی بۆ ڕزگاری و سەربەخۆیی و سەربڵندی نەتەوەکەی تەرخان کردبوو. هیوا و ئاواتی میللەتەکەی لە کەسێتیی خۆیدا بەرجەستە دەکرد. بە مەرگ و شەهیدبوونی ئیلهامبەخشی کورد و ناسیۆنالیزمی کوردییان لە تواندنەوەی کولتووری ڕزگار کرد. لە ڕێی دروستکردنی مەودایەکی زەینی و ڕوحی، لەنێوان نەتەوەکەی و گوتار و دامەزراوە مۆدێرنەکانی دەسەڵاتدا، ڕەوتی نەتەوەسازیی سەرکوتکارانەی ڕەزاشا و محەممەدڕەزاشای خاو کردەوە. هەروەها توانی بە دروستکردنی هەست و خەیاڵێکی هاوبەش دەربارەی کوردستان و کۆمار و ئاڵا و شەهیدان، بەربەستێکی دەروونی بۆ تاک و کۆمەڵگەی کوردی دروست بکات. ئەمەش بوو بە هۆی ئەوەی لە دۆخی سەختدا، کورد خۆی بەدەست نەدات و بەو گێڕانەوەیە قایل نەبێت کە "نەتەوە نییە". گەشەی ناسیۆنالیزمی کوردی و جەماوەریبوونی لە هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو، بەڵگەیەکی ڕوونە بۆ ئەم ڕاستییە.

پێشەوا و کۆماری کوردستان واتایەکی تەواوکەرن. کۆمار هەوڵێک بووە بۆ دووبارە پەیوەستبوونەوە بە مێژووی خۆی و دروستکردنی کەڵەکەبوون و گوزارشتدانەوەیەکی هاوچەرخ لە نەتەوەیەک، کە لە ڕابردوودا سەلماندوویەتی توانای ژیان و داهێنان و خۆبەڕێوەبردنی هەیە. بۆیە کاتێک لە مێژووی نوێشیدا تووشی نسکۆ و گلان و هەوراز و نشێو دەبێت، بەردەوامیی مێژوویی پێمان دەڵێت ئەوەی کاتیی و تێپەڕە کۆمار نییە، بەڵکوو ڕووخان و کەوتنەکەیەتی. هەلومەرجی سەختی مێژووی هاوچەرخی کورد کاتییە و ئەمڕۆ یان سبەی تێدەپەڕێت.

کۆمار ڕیزپەڕ و بەرهەمی لەدەستدەرچووی مێژوو نییە، هەوری بەرخۆری هاوین نییە بە کاتی بێت و بەزوویی تێپەڕێت، بەڵکوو ڕەگەکانی لە مێژوویەکی دێرینتردا وزە و ژیان و مانەوە وەردەگرن، لە مێژووی هاوچەرخیشدا ڕەگێکی لە ئەزموونە حوکمڕانییەکانی کوردستانی باشوور و شێخ مەحموود و ئەوانی دیکەی لای سمکۆ و سێهەم لە پیران و باکوور، و بە گشتی مێژووی نوێ و هاوچەرخی کورد و پێشەنگانی ناسیۆنالیزمی کوردیدا هەیە. مادام مێژووی کۆماریش بە بەروارێکی کاتی و تەمەنێکی ١١ مانگی ڕواڵەتی گرێ نەدرابێت، بەڵکوو بە بەرجەستەکردنی ئاواتێکی مێژوویی فراوانتر و قوڵتر و ڕەگداکوتراوتری کورد بێت وەک نەتەوە، بە هەمان شێوە و بە ئاقاری ئایندەشدا کۆتاییهاتنی نابەسترێتەوە بە ونبوونی مەیدانییەوە، چونکە ئەویش بە حوکمی ڕەمزبوونی بەواتای ڕەمزییەکەی نەڕووخاوە، بەڵکوو شەهید بووە. شەهیدیش لە ڕووی هێما و مەعنەوییەوە نامرێت و بە جۆرێکی تر درێژە بە ژیانی دەدات، بەکردەوەش کۆمار وەک ئەزموونێکی حوکمڕانی مۆدێرنی شەهیدی کوردیی، بوو بە بەشێکی زیندوو و جیانەکراوەی کۆی یادەوەری کوردی لە مێژووی نوێدا، بۆیە ئەگەر لە ١١ مانگی کۆماردا حوکمڕانی بەشێک لە نەتەوە و قەڵەمڕەوی جوگرافیای کوردستانی ڕۆژهەڵاتی کردبێت، ئەوا دوای شەهیدبوونی و لە ئاستی مەعنەوی و هێمایەکەیدا تاکو ئێستاشی لەگەڵدا بێت، حوکمی سەرجەم کوردستانی مێژوویی و گەورە و نەتەوەی کورد و گەلی کوردستانی بە گشتی کردووە و دەیکات.

کاتێک دەسەڵاتێکی حوکمڕانی بە هێمایی کراوی مەعنەویی شەهیدیش حوکمی ناوەوەی مرۆڤی کورد دەکات، دەسەڵاتی ناسیۆنالیزمی سەردەست و زۆردار لە ئاستێکی بەرچاوی کۆمەڵ و بە تایبەتی دەستەبژێری نەتەوەیی کوردیدا توانای ڕەوایەتیی خۆی لەدەست دەدات. بە پێچەوانەی هەلومەرجی باو و واقیع و دەسەڵاتی ماددی سەپاوەوە خۆی و گوتارەکەی بە نامۆ و کاتی و زۆردار و داسەپاو سەیر دەکرێت. زیاد لەوەش چاوەڕێی دەرفەتێکی گونجاو و مێژوویی دەکرێت بۆ پاشەکشەپێکردن و ملپێکەچکردنی بۆ خواست و داواکارییەکان و کۆتاییهێنان بە نەرمییەت و لووتبەرزییە نەتەوەییەکەی. ئەمەش لە جەوهەردا تێکەڵە لەگەڵ پرسی (پەیمانی کۆمەڵایەتی) نوێنەرایەتیکردن و ڕەوایەتی سیاسی و ئەخلاقیی، لەپێناو دەستگرتن بە وەسێتی پێشەوا و شەهیدان و ئامانجە ناوەندییەکانیان.

دیوی دووەمی ئەم پەیمانە کۆمەڵایەتی و نەتەوەییە کوردییەش، کە کوردەکان لە دۆخی سرووشتی کوردیدا کە دۆخی خۆوێناکردن وەک نەتەوە و سەربەخۆییە، بەو جۆرەی پێشتر ئاماژەمان پێکرد، هەڵوێست دەربڕینە بەرامبەر ئەو پەیمانە کۆمەڵایەتی و سیاسییەی ئەو دەوڵەتە مۆدێرنانەی لەسەر دامەزراوە و کوردیان بەسەردا دابەش کراوە. بەحوکمی ئەوەی کورد وەک نەبوویێک مامەڵەی لەگەڵدا کراوە، ڕێز لە ئیرادەی نەگیراوە، پرسی پێ نەکراوە و ڕای وەرنەگیراوە، چونکە وەک نەتەوە دان پێدانەنراوە، بەڵکوو بە پێچەوانەوە خواستێکی پشتئەستوور بە دەسەڵات و زەبروزەنگی دەوڵەت هەبووە بۆ تواندنەوە و سڕینەوەی لە مێژوودا. کاتێکیش ئێمە وەک نەتەوەیەکی جیاواز بەشێک نەبووبین لەو گرێبەستە، لە ڕووی شەرعی و قانوونی و ئەخلاقییەوە پابەندیمان بەرامبەری بۆ دروست نابێت. هەر بۆیە ئێمەی کورد پابەندین بەو پەیمانە کۆمەڵایەتی و ئەخلاقییەی کە پرۆژەی ناسیۆنالیزمی کوردی و کۆماری کوردستانی لەسەر دامەزراوە. وەفاداری و پابەندبوون بە پەیامی کۆماری مەسیحئاسای نەڕووخاو و هەوڵدان بۆ دووبارە بونیاتنانەوەی بەگوێرەی پێوەر و داخوازیی هەلومەرجی مێژوویی نوێ، دەچێتە چوارچێوەی پەیمانی کۆمەڵایەتی کوردییەوە، چونکە یەکێک لە بابەتەکانییەتی.

ئەزموونی کۆماری بە هێما و خەیاڵکراو، کاتێک ویستیان لە مێژوودا بیسڕنەوە، ناسیۆنالیزمی کوردی و خەیاڵی نەتەوەیی، لە دەستی ڕفاندن و لە ویژدانی ڕۆڵەکانی نەتەوەدا بە هێما و نەمرییان کرد. وەک ڕەمزێک بۆ هەوڵدانی کورد بۆ ئامادەبوون لە مێژوودا و خۆنمایشکردن وەک نەتەوە، خستیانە سەر هەموو هاوکێشەکانی هێز و دەسەڵات. ئەوان دڵیان بەوە خۆش بوو، کۆرپەی هیوای بەرجەستەی ئێمە لە کۆماردا، هاوشێوەی مووسا، داویانە بە دەم ڕووباری مێژوویەکی بێبەزەییەوە. دڵی ئێمەش هەروەک دایکی مووسا داخورپاو ئازاری چەشت و گری گرت، بەڵام هەرگیز ئەو باوەڕەی لەدەست نەدا کە ڕووبار بەو جۆرە نییە ئەوان وێنای دەکەن. ڕۆژێک دێت کۆمار لە فۆرمێکی کامڵتر و شکۆمەندتردا دەگەڕێتەوە.

ئەم تێگەیشتن و دیدە نەتەوەیی و ئەخلاقییە شکست و پاشەکشەکان دەکات بە کاتی و تێپەڕ. نایانبەستێت بە جەوهەرێکی شکستخواردووی نامێژوویی، بۆ ئەوەی کورد و ناسیۆنالیزم و شۆڕشەکەی نەبنە قوربانی جەنگی دەروونی بەرامبەران و هاوکێشەکانی هێز، و چارەنووسی خۆیان و داهاتووی ململانێکان لە ئێستادا قەدیس نەکەن، بەڵکوو لە داهاتوویەکی جیاوازدا.

سەیری بکەن و وێنای بکەن. داهاتوویەک، دەبێتە درێژەپێدەری ساتەوەختی ئامادەبوونی کورد وەک بکەری مێژوویی و شارستانی. خوێندنەوە و وێناکردنێکی لەوجۆرەش شکستەکان دەگۆڕێت بە دەستکەوت، دۆخی بێبەشی و ژێردەستەییش دەکات بە گوناهی مێژوویەکی تێپەڕ. لە ئایندە یەکداخۆی دەنوێنێت ونمایش دەکات، کورد تیایدا هەڵساوەتەوە، تەنها شەڕی مانەوەو نەتوانەوەش ناکات، بەڵکوو گوشار دروست دەکات بۆ بەشداریکردن و هاوسەنگی و هاوشانی و یەکسانیی لەگەڵ ئەوانی دی نەتەوەییدا. لەو ئایندە خەیاڵکراوەشەوە دەگەڕێتەوە بۆ ئێستا، بۆئەوەی لەپانتایی زەین و ڕوحیدا، جەنگی سەربەخۆیی وشیاری خۆی بکات، تاکوە ئەم پانتاییە بگۆڕێت بە گۆڕەپانی یەکەمی شکاندنی بتی زەینیی دۆخی ژێردەستەیی، بۆ ئەوەی لەسایەی دۆخە سەختەکاندا متمانەبەخۆی نەدۆڕێنێت، لە چاوی بەرامبەرەوە سەیری خۆی و مافەکانی و جیهان و ئایندە نەکات، بەڵکوو ببێتە خاوەن چیرۆک و گێڕانەوەی تایبەت بە خۆی، چیرۆک و گێڕانەوەیەک، کۆتاییهێنان و باڵادەستی فکریی گوتاریی بەرامبەر دەکاتە سەرەتای کۆتاییهێنان بە باڵادەستییە ماددی و فیزیکییەکەی لە داهاتوودا، لەپێناو ئەوەی ئازادانە جۆری پەیوەندییەکانی خۆی بەدەوروبەر و جیهانەوە دیاری بکات.

***

ویـــستگە

غەریبی خاک

ئاسۆ مینبەری

پرسی خاک بۆ کورد تەنیا جوغرافیا نییە، ئەم پرسە پێوەندیی ڕاستەوخۆی لەگەڵ شوناس، مێژوو و تەنانەت مانەوەی کورد وەک نەتەوە هەیە. کورد وەکوو گەورەترین نەتەوەی بێدەوڵەتی جیهان هەمیشە هەوڵی دەستەبەرکردنی ماف و سەروەریی خۆی داوە. هەر ئەمە وای کردووە "نیشتمان" هێمای خولیاکانی بۆ سەربەخۆیی و دیاریکردنی چارەنووسی بێت.

خاک بۆ کورد، تێکەڵاوێک لە بیرەوەری، ئازار، بەرخودان و هیوا بە داهاتوویە، داهاتوویەک کە بە هەزاران لاوی نیشتمانی بۆ بوونەتە قوربانی و بێگومان کاروانی گیانفیداییەکەشیان دوورودرێژە. خاک و نیشتمان دووانەیەکی لێکدانەبڕاون، پرسی نیشتمان مرۆڤ بە خاک دەبەستێتەوە و وا دەکا کە لەپێناویدا ئامادەی هەر چەشنە گیانبازییەک بێت.

لە بەرانبەردا نەبوونی خاک و نیشتمانی سەربەخۆ وای کردووە کە کورد تووشی نەهامەتی زۆر ببێتەوە. زۆر جار بە ڕووداوێک، زامی نەبوونی خاک و نیشتمان دەکولێتەوە و تاکی کورد خۆی لە قووڵایی زامێکدا دەبینێتەوە کە پێی وایە قەت ساڕێژ نابێت. هەرچەند مێژووی کورد پڕ لەم زامە ناسۆرانەیە بەڵام لەم وتارەدا دەمەوێ دوو بابەت باس بکەم و بە بەراوردێکیان تۆزێک زیاتر زامەکە هەڵدەمەوە.

لە هاوینی ١٤٠١دا، ژینا ئەمینی لە تارانی پێتەختی کۆماری ئیسلامیدا، بە بیانووی ڕەچاونەکردنی حیجابی دڵخوازی ڕێژیم کرایە ئامانجی قەتڵێکی سیستماتیکی حکوومەتی. دوای شەهیدبوونی باس لەوە کرا براکەی لە ئیدارەی گەشتی ئێرشادی ڕێژیم گوتوویەتی: ئێمە غەریبین! ئەمە تەنیا یەک ڕستە نییە! تراژێدیایە، تراژێدیایەک کە ئەوەی بێ خاک و نیشتمان نەبێ لێی تێ ناگات. ئەو جوغرافیایەی کۆماری ئیسلامی ساڵانێکە پارێزگاریی لێ دەکات و بە نیشتمانی هەمووانی ناو دەبات، ئەو خاکەی کە لە کاتی شەڕدا و بە قسەی خۆی کوردی غەیوور بە باشترین پاسەوانی دەزانێ لە هەموو ساڵانی ڕابردوودا، تەنیا غەریبستانێک بۆ کورد و نەتەوەکانی دیکە بوو! بۆیە ژینای غەریب لەو شارەدا و بێبەزەییانە بوو بە قوربانیی سیاسەتی ئیدئۆلۆژیکی خۆبەزلزانی ناوەند و دواتر تەرمە بێ گیانەکەی گەڕێندرایەوە بۆ کوردستان!

لە لایەکی ترەوە و لە ڕۆژانی ڕابردوودا و لە درێژەی دەستدرێژییەکانی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر خاکی هەرێمی کوردستان و کردنە ئامانجی حیزبە کوردستانییەکان لەم هەرێمە، سێ کچە پێشمەرگەی کوردستان بە ناوەکانی غەزاڵ مەولان، نەدا میری و سەمیرا ئەڵلایاری شەهید بوون. شەهیدبوونی ئەم سێ کچە پێشمەرگەیە -کە هاوکات شەهیدبوونی لاوێکی دیموکراتیشی لەگەڵ بوو- جارێکی دیکە هەست و سۆزی خەڵکی ورووژاند و شەپۆلێکی بەرین لە هاوخەمیی بۆ شەهیدبوونی ئەم کچانە لەنێو خەڵکدا دەستی پێ کرد. بەڵام زامەکە ئەوکاتە زیاتر بەسوێ بوویەوە کە بەخاکسپاردنی تەرمەکان بە هۆی باری ئەمنییەوە تووشی ئاڵنگاریی زۆر بوویەوە و لە کۆتاییشدا زۆر غەریبانە بە خاکی کوردستان ئەسپێردران.

کۆماری ئیسلامی پێش بەخاکسپاردنی تەرمی غەزاڵ، گۆڕستانەکەی کردە ئامانج و نەیهێشت تەرمە بێگیانەکەشی لە ئاسوودەییدا بنێژرێت! ئەم دۆخە وەبیرهێنەرەوەی ئەوە شێعرەی مامۆستا شەریفە کە دەڵێ: "من لە شاری خۆم غەریب و بۆ هەموو بێگانە خۆم، کۆتری کوژراوی ڕێگەی لانە خۆم، بێلانە خۆم"! ئەمانە گێڕانەوەیەکن لە سێ چیرۆک، سێ بەسەرهات، سێ ڕووداو، سێ شەهید و سێ کچی پڕ لە ئاوات و خۆزگە!

سەرنجدانێکی هەر دوو بابەتەکە، دەرخەری قووڵیی زامەکانی ئێمەیە، زامی نەبوونی خاک و ئاوارەبوون لە نیشتمان! ئەگەرچی ئەم دوو چیرۆکە لە دوو جوغرافیای جیادا ڕوویان داوە و هەرکامەیان بە چەشنێکن، بەڵام دوو خاڵی هاوبەشیان هەیە! ئەویش هەبوونی دوژمنێکی ستەمکار و بێبەش بوونمان لە خاکە!

ژینا بە دەستی سەرسەختترین دوژمنی کوردستان، واتە کۆماری ئیسلامی شەهید بوو. ئەم کچە بوو بە قوربانیی ئیدئۆلۆژییەک کە ساڵانێکە ژن دەچەوسێنێتەوە و نە وەک مرۆڤ و نە وەک ژن هیچ مافێکی پێ ڕەوا نابینێ. لەلایەکی دیکەوە کچە پێشمەرگەکانی کوردستان وەک کەسانێکی خاوەن هەست و ئاوەز، بە هەستکردن بەو ستەمە کە ژینای کردە قوربانی، دێنە مەیدانی خەباتەوە و بۆ بەرگری لە مان و شوناسی خۆیان چەکی پێشمەرگایەتی لە شان دەکەن. لەم دوو چیرۆکەدا، چوار کچی پڕ لە خۆزگە و ئاوات بە چارەنووسی جیاواز شەهید بوون. بیرکردنەوە لەم ڕووداوانە پێمان دەڵێ کە لە هەر سێ ڕووداوەکەدا، پرسی خاکە کە ئەم کچانە کۆ دەکاتەوە، ژینای بێگانە لە تاران و غەزاڵ، نەدا و سەمیرای پێشمەرگەی دابڕاو لە خاک و زێد! تێڕامان لە شەهیدبوونی ئەو کچانە کە هەرکامەیان دەیانتوانی لە داهاتوو و لەسەر خاکێکی سەربەست خزمەی زیاتر بە نەتەوەکەیان بکەن، ئەو هەقیقەتەمان وەبیر دێنێتەوە کە ئەگەر لە قۆناغە هەستیار و چارەنووسسازەکاندا، هەوڵ بۆ ڕزگاربوونی خاک و نیشتمانەکەمان نەدەین، پرسی خاک وەک پرسێکی چارەسەرنەکراو بەرە لە دوای بەرە، ڕۆڵەکانمان دەکاتە قوربانی.

وتەیەکی دوکتور قاسملوو بیر دێنمەوە کە ئەگەر ئەم نەوەیە لە ڕزگارکردنی خاکدا نەتوانین ڕۆڵی شیاوی خۆمان بگێڕین، بێگومان نەوەکانی داهاتوو و بە هەزاران غەزاڵ، نەدا، سەمیرا و ژینا دەبێ لە تروپکی لاویدا ببنە قوربانی. هەزاران کچی وەک ئەوان هەن کە ئاواتیان هەناسەکێشان لەسەر خاکی خۆیان و بونیاتنانی نیشتمانێکی دوور لە شەڕ و ڕازاوە بە ئازادی و سەربەستییە.

درێژەی لاپەڕەی ٥

...... باوەڕ و عەقیدە ببنە بنچینە و بنەمای سەرەکی، و ئەم هێزانە تەنها بە پاراستن و چاودێری سنوورەکان پابەند نین، بەڵکوو پەیامی خودایی خۆیان هەڵدەگرن، کە بریتییە لە جیهاد لە پێناوی خودا و خەبات بۆ بڵاوبوونەوەی حوکمی یاسای خودایی لە سەرانسەری جیهاندا. ئەم بابەتە دژایەتیی ئاشکرای هەیە لەگەڵ بنەمای سەروەری لە یاسای نێودەوڵەتیدا؛ چونکە پەیماننامەی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ماددەی (١/٢)دا جەخت دەکاتەوە کە هەموو دەوڵەتان لە سەروەریدا یەکسانن و مافی تەواویان هەیە بۆ بەڕێوەبردنی کاروباری ناوخۆیان. هەروەها، کۆمەڵی گشتیی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ڕاگەیاندنی بنەماکانی یاسای نێودەوڵەتی سەبارەت بە پەیوەندیی دۆستانە و هاوکاری نێوان دەوڵەتان (١٩٧٠)، پشتڕاستی کردۆتەوە کە "هەر دەوڵەتێک مافی هەیە سیستەمی سیاسی، کۆمەڵایەتی، ئابووری و کەلتووریی خۆی هەڵبژێرێت و پەرە پێبدا بە بێ هیچ دەستوەردانێکی دەرەکی." هەرچەندە ئێران وا دەبینێت کە هەناردەکردنی شۆڕش بە واتای دەستوەردانی سەربازی نییە، بەڵکو پشتگیری لە گەلە لاوازەکانە، بەڵام بەگوێرەی یاسای نێودەوڵەتی هەر چالاکییەک کە لە سنووری بانگەوازێکی فکری دەرچێ و بگاتە چەکدارکردن، ڕاهێنان یان دابینکردنی دارایی و چەک بۆ گرووپەکان کە لە ناو دەوڵەتێکی ترن، بە پێشێلکردنی سەروەری دادەنرێ و بە بەکارهێنانی هێز ئەژمار دەکرێ کە دژایەتی هەیە لەگەڵ ماددەی (٤/٢) میساقی نەتەوە یەکگرتووەکان کە هەڕەشەکردن و بەکارهێنانی هێز لە پەیوەندی نێودەوڵەتیدا قەدەغە دەکا.

٣- بنەمای ویلایەتی فەقیە و بنەمای یەکسانی لە سەروەری لە نێوان دەوڵەتاندا

لە ئێران باوەڕ بە ویلایەتی فەقیە یەکێکە لە بنچینە سەرەکییەکانی کۆماری ئیسلامیی ئێران. ماددەی ١١٠ ی دەستووری ئێران دەسەڵاتی فراوان بە ویلایەتی فەقیە دەدا کە ئاراستەکردنی سیاسەتی دەرەوە و داڕشتنی بڕیارە ستراتیژییەکانی وڵاتیش دەگرێتەوە.

کاتێک سیستەمی سیاسیدا مەرجەعییەتی دینی ببێتە ئاراستەدەر و ڕێنمای سیاسەتی دەرەوە، ئەمە دەبێتە هۆی پشتبەستن بە پێوەرە مەزهەبییەکان لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکاندا. لە کاتێکدا یاسای نێودەوڵەتی لەسەر بنەمای یەکسانیی سەروەریی نێوان دەوڵەتان دامەزراوە لە دەرەوەی هەر جۆرە مەرجەعییەتێکی ئایینی یان ئایدیۆلۆژی، بۆیە هێنانە ناوەوەی ئامرازە دینییەکان وەک پێوەری سەرەکی بۆ سیاسەتی دەرەوە، دەتوانێ دژایەتی دروست بکا لەگەڵ یاساکانی نێودەوڵەتی، کە لەسەر بێلایەنی و یەکسانیی یاسایی نێوان دەوڵەتان دامەزراون.

بنەمای ویلایەتی فەقیە ئەگەر وەک سیستەمێکی ناوخۆیی، شێوازی حکومڕانی لە ئێراندا دیاری بکا، لە بنەڕەتدا دژایەتی نییە لەگەڵ یاسای نێودەوڵەتی. بەڵام لە ڕووی یاسای بنەڕەتییەوە، تیۆریی ویلایەتی فەقیە تەعبیر کردنە لە پڕۆژەیەکی شیعیی جیهانی لە ژێر ڕێبەری وەلی فەقیەدا و ئەو بنەمایە وەک مەرجەعێکی سنووربەزێن یان وەک هۆکارێک بۆ دەستێوەردان لە کاروباری دەوڵەتانیتر کاری پێ دەکرێ.

یاسای بنەڕەتیی ئێران هیچ دەقێکی ڕوونی تێدا نییە کە ویلایەتی فەقیە یان حکومەت پابەند بکا بە ڕێزگرتن لە یاسا و پەیماننامە نێودەوڵەتییەکان، و هەروەها هیچ ئاماژەیەکی ڕوونی نییە بۆ ڕێزگرتن لە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان و پابەندبوون بە پەیماننامەی ئەو ڕێکخراوە کە لە یاسای بنەڕەتیی زۆربەی دەوڵەتانیتر ئاماژەی پێدراوە.

٤- بنەمای ڕووبەڕووبوونەوەی ستەمکاری جیهانی و بنەمای قەدەغەی بەکارهێنانی هێز

فەسڵی دەیەم لە یاسای بنەڕەتیی کۆماری ئیسلامیی ئێران ئاماژە بە بنەما سەرەکییەکانی سیاسەتی دەرەوە دەکا و جەخت لەسەر ڕەتکردنەوەی زاڵبوونی هێزە گەورە و دەسەڵاتدارەکان دەکاتەوە. بنەمای ڕووبەڕووبوونەوەی "ستەمکاریی جیهانی" یەکێکە لە بنچینە سەرەکییەکانی ڕوانینی سیاسیی ئێران دوای شۆڕشی ١٩٧٩. ئەم بنەمایە تەنها وەک شێوازێکی سیاسی نەماوە، بەڵکوو بۆتە چوارچێوەیەکی ستراتیژی کە ئاراستەی سیاسەتەکانی بەرگری و پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکانی ئێران دیاری دەکا و هەروەها وەک هۆکارێک بەکاردێ بۆ ڕەواییەت دانی دروستکردنی توانای سەربازی پێشکەوتوو، لەوانە پەرەپێدانی پرۆگرامە موشەکییە بالیستیکییەکان و پشتگیری لە هەندێک گرووپی چەکدار لە ناوچەکەدا. ئەم ئاراستەیە دژایەتی لەگەڵ بنەمای قەدەغەکردنی بەکارهێنانی هێز دەکات کە لە ماددەی (٤/٢) لە پەیماننامەی نەتەوە یەکگرتووەکاندا هاتووە. کۆمەڵی گشتیی نەتەوە یەکگرتووەکانی پێناسەی تاوانی دەستدرێژی دەکا، لە ماددەی یەکەمی بڕیاری (٣٣١٤) ساڵی ١٩٧٤، هاتوە کە "بەکارهێنانی هێزی چەکدار لەلایەن دەوڵەتێکەوە دژی سەروەری، تەواویەتی خاک یان سەربەخۆیی سیاسیی دەوڵەتێکی تر، یان بە هەر شێوەیەکی تر کە دژایەتیی پەیماننامەی نەتەوە یەکگرتووەکان بکا".

بنەمای ڕووبەڕووبوونەوەی "ستەمکاریی جیهانی" دەتوانرێ لە چوارچێوەی خەباتی سیاسی، ئابووری و فکریدا لە ناوخۆی وڵاتێکدا وەک پابەندییەکی سیاسی-ئەخلاقی کاری پێ بکرێ، بەڵام ئەگەر بگۆڕدرێ بۆ پشتگیریی چەکداری یان کرداری سەربازی بە وەکالەت، ئەوا ڕاستەوخۆ دژایەتی لەگەڵ بنەمای قەدەغەکردنی بەکارهێنانی هێز دەکا. سەرکەوتنی چارەسەری دیپلۆماسی بۆ ئاریشەی ئێران پێویستی بە نیشاندانی نیەت پاکییە لە لایەن ڕێژیمی ئێرانەوە وەک بنەمایەکی گشتیی یاسایی، بەو پێیەی پێویستە دەوڵەتان پەیماننامە و ڕێککەوتننامەکان بە ڕاستی و بێ فێڵ جێبەجێ بکەن و پابەند بن پێیانەوە. ئەم بنەمایە بنچینەی بەردەوامی و متمانە لە سیستەمی دیپلۆماسیدا پێکدێنێ. لەلایەکی دیکەوە بنەمای باڵایی یاسای نێودەوڵەتی لەسەر یاسا بنەڕەتییەکان و یاسا نێوخۆییەکان، زەمینە دەڕخسێنێ تا دەوڵەت بتوانێ پابەندییەکانی جێبەجێ بکا بە پێشخستنی بنەما گشتییەکانی یاسای نێودەوڵەتی بەسەر یاسای بنەڕەتیدا و ڕێگا بۆ پشتبەستن بە دیپلۆماسی بۆ چارەسەری کێشەکان هەموار بکا، لە کاتێکدا لە سیستەمێکی ئایدۆلۆژیدا ئەستەمە دەوڵەت پابەند بکرێ بەو بنەمایانەوە. لە ئێستادا کە ئاماژەی ڕێککەوتنی ئێران و ئەمریکا بەدی دەکرێ، نابێ ئەوەمان لە بیر بچێ کە دەزگای بڕوایی و پراگماتیکیی دیپلۆماسیی ئێران توانای بەردەوام بوونی ڕێککەوتننامەیەکی لەو چەشنە ناگرێ و زوو یان درەنگ دۆخەکە ڕوو لە گرژیی زیاتر دەکا.

ستراتیژیی ئێمە؟!

سۆران عەلیپوور

لەگەڵ هەر شەڕێکدا بێجگە لەوەی زۆر لە هاوکێشە سیاسی و ژیۆپۆلیتیکییەکان گۆڕانکارییان بەسەردا دێت و هاوسەنگیی هێز دادەڕێژرێتەوە، کۆمەڵێک پرەنسیپ و بەهای بەرزی ئەخلاقی، مرۆیی و ئازادیخوازنەش دەکەونە بەردەم ئەزموونکردن و ئاڵنگارییەکی جیددییەوە. پەیمان و گرێبەستە کۆمەڵایەتییەکان کە لە کاتی ئاشتیدا تریفەیەکی پیرۆزیان هەیە، لە پشت هەوری تاری دەمارگرژی و کەف و کوڵی هەڵچووی هەست و ڕقدا ون دەبن.

شەڕی ئیسرائیل و ئەمریکا بۆ ئێمەی کورد تەنیا ڕووبەڕووبوونەوەیەکی سەربازی و سەیری ڕووخانی قەڵای زۆرداری نییە، کە بێگومان ئەو دارمانەش هیوایەکی لەمێژینەیە و بەربەستێکی گەورەی گەیشتنی کورد بە "دانیشتنێکی ئاسوودە لە داوێنی چیا"دایە، بەڵکوو لە لایەکی دیکەشەوە هەموو ئەو دروشم و بەها بەرزانەی لە دامەزرانی کۆمارەوە تا ئێستا باوەڕمان پێ هەبوون، دەخاتە بەردەم ئەزموونێکی نوێوە.

با لەوەوە دەست پێ بکەم کە کۆماری ئیسلامی زۆر زوو دوای ڕاپەڕینی گەلانی ئێران لە ساڵی ١٣٥٧، بانگەوازی شەڕ و فتوای جیهادیان دژی گەلی کورد ڕاگەیاند و لەو کاتەوە تا ئێستا ئەو شەڕە هەر لە ڕووبەڕووبوونەوەی چەکدارییەوە تا هێرشکردنە سەر پێکهاتە، ناسنامە، کولتوور، زمان، زەوی و ئاسمانی کوردستان بەردەوام بووە. کۆماری ئیسلامی کە هیچ پێوەرێکی ئەخلاقی و مرۆیی لە دامەزراندنەوەی حکوومەت و داڕشتنی سیاسەتەکانیدا ڕەچاو نەکرد، چاوەڕوانیی لێ نەدەکرا لە کاتی شەڕدا لانیکەم ڕێز لە کۆمەڵێک بنەما و ڕێککەوتنی جیهانی بگرێت. ئەو ڕێژیمە بە پەیڕەوکردنی تاکتیکی "سەرزەمینی سووتاو" لە کوشتنی منداڵی سەر لانکە، بۆمبارانکردنی کوێرانەی خەڵکی ئاسایی، وێرانکردنی نەخۆشخانە، کوشتنی دیل و بێڕێزی کردن بە جەستەی قوربانیان، دادگایی سەرپێیی، شێواندنی ژینگە و ژیواری کوردان و زۆر کردەوەی قێزەونی دیکەش نەپرینگایەوە.

لە بەرانبەردا حیزبی دێموکرات کە ڕابەرایەتیی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی گەلی کوردی لەو پارچەی نیشتماندا دەکرد، بە سیاسەتی ژیرانەی د. قاسملووی شەهید و د. سەعید شەرەفکەندی لە پێشێلکردنی یاساکانی شەڕ پێشگیرییان کرد. هەوڵی د. قاسملووی شەهید ئەوە بوو کە ناسنامەی سەربەخۆی بزووتنەوەیەکی دێموکراتیخوازنە و سیاسەتەکانی ئەو حیزبە، مەودای زەوی و ئاسمانیان لەگەڵ کردەی شەڕانگێزیی گرووپێکی چەکدارهەبێت کە پەنا بۆ بارمتەگرتن و تەقینەوە و کردەی تێرۆریستی دەبات.

بزووتنەوەیەک کە خاوەنی ڕابردوویەکی دەوڵەمەند بەو بەها بەرزە ئەخلاقی و مرۆییانە بێت و لە هەشتا ساڵی ڕابردوودا ئەزموونێکی گەورەی لە خەباتی ڕێکخراوەیی، دیپلۆماسی و هەنگاوە ناتوندوتیژییە مەدەنییەکان بەدەستەوە دابێت و لە کاتی شەڕیشدا ناسنامەی ئازادیخوازی و دێموکراسیخوازی خۆی خەوشدار نەکردبێت، بێگومان لەو هەلومەرجەی ئێستادا چاوەڕوانی سیاسەت و هەنگاوی ژیرانەی لێ دەکرێت. دەتوانین لە چەند ڕوانگەیەکەوە لە هەڵوێستی حیزبی دێموکرات و ڕێکخراوەکانی دیکە بڕوانین؛ بەدەر لەوەی کە ئەنجامەکانی ئەو شەڕە چی دەبن و چ سیناریۆیەک داهاتووی ئێران دەگرێتە خۆی، گرنگە کە بزانین بایەکان لە کوێوە هەڵدەکەن و شوێن و پێگەی خۆمان لەو دەریا خرۆشاوەدا بە کۆمپاسی بنەما هەمیشەییەکانمان دیاری بکەین.

پرسی یەکگرتوویی:

یەکێک لە کارتە بەهێزەکان بە دەست کوردەوە، پاراستنی یەکدەنگی و یەکگرتووییە لەنێو هێزە سیاسییەکانیدا و کۆبوونەوە لە دەوری کۆمەڵێک ئامانجی هاوبەشە کە لە هەلومەرجی ئێستادا چوارچێوەیەک بە ویستەکانی بدات و لە دەوری کۆمەڵێک ڕێوشوێنی هاوبەش لە شێوەی مامەڵەکردن لەگەڵ ڕووداو و پێشهاتەکاندا کۆیان بکاتەوە. هاوپەیمانیی هێزە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران کە بۆ ئەو مەبەستە دامەزرا، کەلێنێکی گەورەی پڕ کردەوە و لەسەر چەند ئامانجێکی بنەڕەتی وەک دابینکردنی مافە نەتەوایەتییەکان، دامەزراندنی سیستەمێکی دێموکراتیک و دادپەروەریی کۆمەڵایەتی و پاراستنی ژینگە ساغ بوونەوە.

تایبەتمەندییەکی دیکەی ئەرێنیی ئەو هاوپەیمانییە ئەوە بوو کە هەر لە سەرەتاوە دەروازەی بەڕووی هێزەکانی دیکەی کوردستان بە ئاواڵەیی هێشتەوە و ڕایانگەیاند کە دەیانەوێت هەموو خەڵکی کوردستان بە هەموو جیاوازییەکان لەو هاوپەیمانییەدا خۆیان ببیننەوە. لەوانەیە لەسەر چۆنیەتی و کارایی ئەو هاوپەیمانییە سەرنج و تێبینی هەبێت، بەڵام هەر زوو بە کاردانەوەی توندی نەیاران لە ئاست ئەو هەنگاوەدا دەرکەوت کە کارێکی دروست، کاریگەر و ژیرانە بوو.

هەنگاوی داهاتووی ئەو هاوپەیمانییە چۆنیەتیی دۆزینەوەی هاودەنگ و هاوپەیمانە لەنێو نەتەوەکانی دیکەی جوگرافیای ئێراندا. کورد لە داڕشتنەوەی پەیوەندییەکانی لەگەڵ لایەنەکانی دیکەی ئێرانی و نەتەوەکانی دیکە هەمیشە لەسەر چەند ویستێکی ستراتیژی پێداگری کردووە؛ یەکەم ئەوەی کە بە هیچ شێوەیەک سیستەمێکی دیکتاتۆری ناوەندگەرا پەسند ناکەن. حکوومەتی داهاتوو دەبێ جیاوازییە نەتەوەییەکان ببینێت، دانیان پێدا بنێت و پاشماوەکانی سیاسەتی هەڵاواردن و تواندنەوە و بێبەریکردن لەنێو ببات. هەر جۆرە حکوومەتێک کە بگەڕێتەوە بۆ چەمکی "نەتەوەی باڵا"، یەکدەستکردن و یەکڕەنگکردنی خەڵکی ئێران و کۆکردنەوەی دەسەڵات لەنێو دەستی کەمینەیەکی دیاریکراودا، ئەوا دووپاتەکردنەوەی ئەزموونێکی شکستخواردووی سەد ساڵی ڕابردووە کە لە چەندین قۆناخی مێژوویدا لە مەحەک دراوە و خۆی تاقیکردووەتەوە و تووشی داڕمان هاتووە.

سەربەخۆیی سیاسی و بەرژەوەندیی گەلێک:

گەلی کورد و بزووتنەوەکەی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا ناسنامەی تایبەتی خۆی هەیە. سیاسەت و ئامانجەکانی بەستراونەتەوە بە بەرژەوەندیی خەڵکی کوردستان و داهاتووی ئەو پارچەی نیشتمان، نەک ویست و بەرژەوەندیی لایەنی دەرەکی یان پشتیوانیی کوێرکوێرانە لە ئەجێندا و سیاسەتی وڵاتانی دیکە. لەوەش گرنگتر پاراستنی سەربەخۆیی سیاسییە و بڕیاردانە لە سۆنگەی بەرژەوەندییەکانی خەڵکی کوردستان. تا ئێستا ئەمریکا و ئیسرائیل لەسەر داهاتووی ئێران بەرنامەیەکی کۆنکرێت و یەکدەستیان نییە و دیار نییە کە چۆن ئەو شەڕە درێژە پێ دەدەن یا چۆن کۆتایی پێ دێنن، بۆیە بۆ خەڵکی کوردستان گرنگە کە بزووتنەوە سیاسییەکەی بە ئەزموونوەرگرتن لە ڕۆڵی زلهێزەکان لە مێژوودا و خوێندنەوەی دۆخی ئێستا هەنگاو بنێت و نەکەوێتە ژێر کاریگەریی مانۆڕ و سیاسەتی پۆپۆلیستیی لایەنی دەرەکی.

پاراستنی یەکڕیزیی خەڵکی کوردستان:

کۆماری ئیسلامی ساڵەهایە لە ڕێگەی جیاوازەوە هەوڵ دەدات کەلێن و درز بخاتە نێو کۆمەڵی کوردی، هێندێک جار لە ڕێگەی دروستکردنی ئاژاوە و ناکۆکی لە نێوان پێکهاتە جیاوازەکانی کۆمەڵگەی کوردی و بە شێوەی بەردەوامیش لە ڕێگەی چەکدارکردن، هەڵخەڵەتاندن و ڕاکێشانی کەسانێک بۆ نێو ڕیزەکانی خۆی یان ناچارکردنی خەڵک بۆ ئەوەی بە جۆرێک بەو هێزانەوە پەیوەست بن. لە ماوەی ڕابردوودا لە پەیامەکانی سکرتێری گشتیی حیزب کاک مستەفای هیجری لە بۆنە جیاوازەکاندا و لە بەیاننامەکانی حیزبی دێموکراتدا پێداگری کراوەتەوە لەسەر یەکگرتوویی ڕیزەکانی خەڵک و چەندین جار داوا لەو کەسانە کراوە سەنگەری پەشیمانی بەجێ بێڵن و بگەڕێنەوە ڕیزەکانی خەڵک.

کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان پشتیوانی سەرەکیی بزووتنەوە سیاسییەکەیانن و بە هەر شێوەیەک ئەو کەلێن و درزانە کەمتر بکرێنەوە، لە ئەنجامدا پشتیوانییەکی بەهێزتر و کاریگەرترمان دەبێت. ئەو پرسە بێجگە لە پرسێکی ستراتیژی و تاکتیکی، پرسێکی ئەخلاقیشە کە ئێمە لە داهاتوودا بە چ شێوەیەک مامەڵە لەگەڵ ئەو کەسانە دەکەین کە یا بە ویستی خۆیان ڕێگەی خیانەتیان هەڵبژاردووە یا ناچار بەو کارە کراون. لە هەر حاڵدا دادگایی کردنی هەڕەمەکی و سەرپێیی، بەبێ لێکۆڵینەوە و پرۆسەیەکی دادپەروەرانە لە بەرنامەی هیچ یەک لە هێزە کوردستانییەکاندا نییە و پشێوی و سەرەڕۆیی لەو بوارەدا داهاتووی سیستەمی دادوەریی کۆمەڵایەتیی ئێمە کە لە سەردەمی کۆمارەوە کردوومانە بە دروشمی خۆمان، خەوشدار دەکات. لە لایەکی دیکەشەوە ڕێزگرتن لە جیاوازییەکانی ئەو کۆمەڵگەیە (کولتووری، زمانی، زاراوەیی، ئایینی یا هەر چەشنە ناسنامەیەکی دیکە) و بەشدارکردنیان لە پرۆسەی دروستکردنی داهاتوودا، گارانتیی کارگێڕییەکی دێموکراتیک، بەهێز و گشتگیرە کە هەمووان خۆی تێدا ببینێتەوە.

سیاسەتی پۆپۆلیستی و مانۆڕی بەتاڵ و دروشمی بێ بنەما هیچ کات بەشێک نەبووە لە ناسنامەی بزووتنەوەی سیاسیی کورد. حیزبی دێموکرات بە بەرپرسیارەتییەوە لە ئاست گیان و چارەنووسی هەر هاووڵاتییەکی ئەو نیشتمانەدا جووڵاوەتەوە، هیچ کات خەڵکی بۆ کردەی سەرکێشانەی بێ بەرنامە و نابەرپرسیارانە هان نەداوە. دوکتور قاسملووی شەهید لە یەکێک لە وتارەکانیدا لە گەرمەی شەڕی چەکداریدا بۆ هێزی پێشمەرگە دەڵێت: "ئێمە لە عەینی وەختدا کە شۆڕشگێڕترین و شەڕکەرترین هێزی ئێرانین، لە عەینی وەختدا مەسئوولترین حیزبی ئێرانیشین، هەر بۆیەش میللەتی کورد دەزانێت کە ئێمە مەسئوولانە دەجووڵێینەوە... خوێنی یەک پێشمەرگەمان بە دنیایەک نادەین".

لەبەرامبەردا جارێکی دیکە لە ماوەی شەڕی چل ڕۆژە و تەنانەت لە دوای ئاگربەستیش شاهیدی هێرشی دڕندانە وکوێرانەی کۆماری ئیسلامی بۆ سەر کەمپە مەدەنیەکانی کوردانی ڕۆژهەڵات، خوێندنگە، نەخۆشخانە و دامەزراوە خزمەتگوزارییەکانی دیکە بووین، ئەو ڕێژیمە لە موشەکباران کردنی گۆڕستانەکانیش خۆی نەبوارد، بەهەمان شێوە هێرشی کردە سەر خەڵکی مەدەنی باشووری کوردستان و لە ئەنجامی ئەو هێرشانەدا دەیان کەس بوونە قوربانی، کۆماری ئیسلامی لە کاتی دانوسان و ئاشتیدا کردەوەی تێرۆریستی ئەنجام دەدا، لە کردەوەی تێرۆریستی دا شەڕانگێزترین و بێبەزەییانەترین شێواز وەک کوشتنی بەکۆمەڵ و دەرمانداوکردنی بەکاردێنێ و لە شەڕیشدا بەردوام خەریکی وێرانکردن و کوشتنی خەڵکی بێتاوانە. ئەوە لە کاتێکدا بەردەوامیی هێرشەکانی کۆماری ئیسلامی بۆسەر کەمپە مەدەنیەکان و پێشمەرگەکان و شەهیدکردنی پێشمەرگە و خەڵکی بێتاوان پێشێلکردنی سەرەتایترین یاساکانی شەڕ واتە پاراستنی خەڵکی مەدەنی و سڤیلە لە شەڕدا. لەگەڵ هەموو ئەو دژبەر و شەڕانگێزییەدا بۆ کوردستان پاراستنی شوناسی ئازادیخوازانە و دێموکراسیخوازانەی بزووتنەوە ڕزگاریخوازییەکەی ئەرکێکی ئەخلاقییە؛ بە کردەوە یا بانگەشەی تەمەنکورت و هەڵوێستی هەستەکیی بیرلێ نەکراوە و هەڵنەسەنگێنراو سواری شەپۆلی ڕووداوەکان نەبین و لەو ئەزموونەشدا وەک زۆر ئەزموونی دیکە، بە کەڵکوەرگرتن لە هەگبەی پڕی ڕابردوو و سیاسەتی ژیرانە، سەربەرزانە بێینە دەرێ.

دەوری دووەمی وتووێژەکانی ئەمریکا و ئێران لە پاکستان، بەرەو کوێ؟

مستەفا مەعرووفی

وا دیارە پاکستان لە هەوڵی ئەوەدایە خۆی ئامادە بکات بۆ میوانداریکردن لە وەفدەکانی ئەمریکا و ئێران بۆ وتووێژێکی دیکە و هەوڵدان بۆ ڕێککەوتن لە نێوانیاندا. بێگومان هیچ وڵاتێک پێی خۆش نییە لە پەنای خۆی شەڕێک هەبێت و نائارامی لە دەوروبەری خۆیدا ببینێت، بەڵام هەمووی هەر ئەمە نییە؛ تورکیەش ئەمجارە شانبەشانی پاکستان هەوڵەکانی لەم پێناوەدا چڕ کردووەتەوە.

مەسەلەکە ئەوەیە کە وڵاتە نادێموکرات و سەنترالیستەکان زۆرجار کێشە و نیگەرانییەکانیان لە چوارچێوەی مەسەلە ستراتیژی و دەرەکییەکاندا دێننە گۆڕێ و کێشە نێوخۆییەکانی نێو سنووری وڵاتی خۆیان حەشار دەدەن و سانسۆڕ دەکەن. هەوڵی ئەم دوو وڵاتە پەیوەندیی هەیە بە کێشەیەکی دیکەی نێو خاکی خۆیان؛ تورکیە لەبەر کێشەی کورد و پاکستان لەبەر کێشەی بەلووچ. هەردوو وڵات لەگەڵ ئەوەدا کە کێشە و ململانێی ناوچەییان لەگەڵ ئێران هەیە، بەڵام نیگەرانی ڕووخانی کۆماری ئیسلامین کە نەکا کاریگەریی لەسەر دۆخی داسەپاوی کورد لە ڕۆژاوای ئێران و بەلووچ لە باشووری ڕۆژهەڵاتی ئێرانەوە هەبێت کە بۆ خۆیان بەسەر بەشێک لەم دوو نەتەوەیەدا زاڵن. ئەوەی مەبەستی سەرەکییە لەم وتارەدا، جگە لە ئامانجی نێوەندگیرییەکان، ئەوەیە کە ئێران و ئەمریکا لەم وتووێژانەدا هەرکامیان بەدوای چیدا دەگەڕێن؟

شەڕێکی تا ئێستا بێئاکام

لە شەڕدا ڕەنگە کەس خۆی بە دۆڕاو نەزانێت، یان لانیکەم نەیەوێت دان بە شکستی خۆیدا بنێت؛ بەتایبەتی بۆ ڕێژیمێکی ئایدۆلۆژیک و ئاخیرەتی کە «شەهید»بوون و لەنێوچوونیش بە سەرکەوتنێک دەزانێت. بەڵام گەیشتن یان نەگەیشتن بە ئامانجەکانی شەڕ و ڕادەی زەرەر و زیانەکان، پێوانەیەکی لۆژیکی و وردن و بەدوورن لە هەست و سۆزی لایەنێکی شەڕەکە. لە ئاکامی دەوری یەکەمی وتووێژەکانی ئەمریکا و ئێران لە پاکستان، دوو حەفتە ئاگربەس لە لایەن ئەمریکاوە ڕاگەیەندرا. هەرچەند لەوانەیە ئێران بەهیوا بووبێت پاش ٣٩ ڕۆژ شەڕ پشوویەک بە هێزەکانی بدات کە بەتوندی لەژێر بۆمبارانی ئەمریکا و ئیسرائیلدا بوون، و لە فکری ئەوەدا بووبێت کە تەرمی لەسەر دەستان ماوی خامنەیی بنێژێت و بە ڕاکێشانی ئاپۆڕای خەڵک بۆ ڕێوڕەسمی پرسە و ناشتنی، گڕوتینێک بە «تعزیە» بدات کە وەک ڕێژیمێکی مەزهەبی گرنگییەکی بنەڕەتی و ئایدۆلۆژیکیی هەیە. بەڵام دۆخی ناسکی ئاگربەسەکە و بەردەوامیی هێرشی ئیسرائیل بۆ سەر حیزبوڵڵای لوبنان و گەمارۆدرانی گەرووی هۆرمۆز لە لایەن ئەمریکاوە، ئەگەری وەدیهاتنی هیوایەکی وای بۆ کۆماری ئیسلامی نەهێشتەوە.

لەگەڵ ئەوەدا ئەمریکا و ئیسرائیل وێڕای ئامانجی هاوبەشیان لەم شەڕەدا دژ بە کۆماری ئیسلامی، ئامانج و مەبەستی جیاشیان هەبوو؛ بۆ ٣ ئامانجی سەرەکی ئەم شەڕەیان دەست پێ کرد: یەکەم، ڕووخانی کۆماری ئیسلامی کە ئامانجی سەرەکیی ئیسرائیل بوو، بەڵام ئەمریکا لەم بارەیەوە لێدوانی دژبەیەک و ناڕوونی هەبووە؛ دووەم، لەناوبردنی توانای هاژەکی و دڕۆنیی کۆماری ئیسلامی؛ سێیەم، لەناوبردنی بنکە ئەتۆمییەکانی ئێران و دەستبەسەرداگرتنی ئۆرانیۆمی پیتێنراو. تا ئێستا ئەمریکا و ئیسرائیل لە هیچکام لەو ئامانجانەدا سەرنەکەوتوون. بەڵام لە هەوڵی ئەم دوو وڵاتەدا بۆ گەیشتن بەو ئامانجانە، زەبری زۆر قورس بەر کۆماری ئیسلامی کەوتووە کە ئەگەر ئەم ڕێژیمە بە هەر هۆیەک لەسەر دەسەڵات بمێنێتەوە، ساڵانێکی زۆری پێ دەوێت قەرەبوویان بکاتەوە.

سەرەڕای ئەو زەبرە قورسانەی بە کۆماری ئیسلامی گەیشتوون، بەتایبەتی کوژرانی خامنەیی و ژمارەیەکی زۆر لە پلەبەرزترین فەرماندە نیزامی و ئیتیلاعاتییەکانیان، ئەم ڕێژیمە هەتا ئێستا نەڕووخاوە. بەپێچەوانەوە توانیویەتی بە هێرشی هاژەک و دڕۆن ئەمنییەت و ئاسایشی نزیک بە ١٠ وڵاتی ناوچەکە بشێوێنێت؛ توانیویەتی بە شێواندنی هێمنایەتیی گەرووی هۆرمۆز، بازاڕی نەوت و وزەی جیهان تووشی قەیران بکات.

چاوەڕوانییەکان لە دەوری دووەمی وتووێژەکان

لە بەرەبەری دەستپێکردنی دەوری دووەمی وتووێژەکاندا، هەرکام لە لایەنەکانی شەڕ پێیان وایە کارتی سەرکەوتن لە دەستی ئەواندایە. هیواکانی ئێران لەم وتووێژانەدا دوو فاکتۆری سەرەکین:

یەکەم، فشار بۆ سەر بازاڕی وزە و چوونە سەری نرخی نەوت لە جیهاندا؛ **دووەم**، پەرەگرتنی ناڕەزایەتی لە وڵاتانی پێشکەوتووی پیشەسازی بە ئەمریکاشەوە لە ئاکامی کەمی و گرانبوونی نرخی نەوت و سووتەمەنیدا. ئەمانە هەردووکیان خاڵی لاوازی ئەمریکان لەم شەڕەدا.

سیاسەتی ئەمریکا بە هەموو ناڕوونی و هەڵوێستە دژبەیەکەکانی، لە کردەوەدا تا ئێستا ئەوە بووە کە هەر لە نێو ئەم ڕێژیمەدا هێندێک کەس بدۆزێتەوە کە مەرجەکانی ئەمریکا جێبەجێ بکات و ڕێژیم لە تەواوەتیی خۆیدا نەڕووخێت. هۆیەکەشی ئەمەیە کە نەکا ئێرانیش تووشی چارەنووسی ئەفغانستان و عێراق بێت. ئەمریکا ئەو کاتیش لە هەڵەدا بوو و ئێستاش لە هەڵەدایە؛ ئەو کات لە هەڵەدا بوو، چونکە بە ڕووخاندنی ڕێژیمی عێراق بە کردەوە ئێرانی کرد بە زلهێزی ناوچەکە و کۆماری ئیسلامی توانی پێگە و هێزەکانی بگەیەنێتە سەر سنوورەکانی ئیسرائیل، خەونێک کە لە ماوەی ٨ ساڵ شەڕ لەگەڵ عێراق بۆی بەدی نەهاتبوو. بۆیە ئەمریکا لە ئەزموونی عێراقدا شکستی خوارد، چونکە کۆماری ئیسلامی هەبوو. ئێستا بۆ لە هەڵەدایە کە ئەگەر پێی وابێت کۆماری ئیسلامی بڕوات تووشی چارەنووسی عێراق و ئەفغانستان دەبێت؟ چونکە کۆماری ئیسلامییەکی دیکە نابێت تا ئێران تووشی چارەنووسی عێراق یان ئەفغانستان بکات. ئەمە یەکێک لە هۆیەکانی مانەوەی کۆماری ئیسلامییە.

هیچکام لە هێرشەکانی ئەمریکا دژی کۆماری ئیسلامی بە مەبەستی ڕووخان نەبووە، هیچ هەنگاوێکی ئەمریکا بۆ پشتیوانی و ڕێکخستنی ئۆپۆزیسیۆنی ئەم ڕێژیمە بە مەبەستی دروستکردنی ئاڵتێرناتیڤ نەبینراوە. لە کاتێکدا ڕوون و ئاشکرایە کە لە ئاسمانەوە ئەم ڕێژیمە دەکرێت لاواز بکرێت، بەڵام دەبێت لەسەر عەرز بڕووخێت. بۆ ئەمە ئەمریکا هیچ بەرنامەیەکی نە بۆ خۆی و نە لە ڕێگەی ئێرانییەکانەوە نەبووە. بەپێچەوانەوە، دژایەتی لەگەڵ ئاڵتێرناتیڤێکی ئەوتۆ لە لایەن ئەمریکاوە بینراوە. تەنیا هێزێک کە لە سەرەتای دەستپێکردنی هێرشەکاندا بۆ سەر ئێران ئاماژەی پێ کرد کە بێنە مەیدان، هێزە کوردییەکان بوون. هەر دوو ڕۆژ دوای شەڕ لەمەش پاشگەز بووەوە و تەنانەت ئێستا کە ئاگربەس لە گۆڕێدایە، تاقە شوێنێک کە ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی بەردەوامە لە بۆمبارانکردنی، بنکەی سەرەکیی هێزە کوردییەکانە کە ئەمریکا تەنانەت ئامادە نییە بە ئاماژەیەکی بچووکیش باسی بکات. کەوابوو لەبەر ئەوەی کە ئەمریکا و ئیسرائیل بە ئامانج و مەبەستە سەرەکییەکانیان لەم شەڕە نەگەیشتوون، ڕەنگە بووبێتە هۆی ئەوەی کە کۆماری ئیسلامی زیاتر لە خۆی ڕاببینێت و خۆی بە دۆڕاو نەزانێت و بە ئاسانی مل بۆ داخوازییەکانی ئەمریکا لە وتووێژەکاندا نەدات کە بە تەسلیمبوون ئەژمار دەکرێت. سروشتییە کە لەم وتووێژانەدا کۆماری ئیسلامی هەوڵ بدات لە نێوان تەسلیمبوون و دەستپێکردنەوەی هێرشەکاندا کەڵک لە مێتۆدی چیرۆکی «هەزار و یەک شەو» وەربگرێت؛ واتە هونەری درێژکردنەوەی وتووێژەکان بۆ کڕینی کات، کە بە زیانی ئەمریکایە.

دووڕێیانیی بەردەم وتووێژەکان

دەوری دووەمی وتووێژەکان لە کاتێکدا دەست پێ دەکات کە ئیسرائیل و ئەمریکا زۆرجار ڕایانگەیاندووە کە «جاریٚ کارێکی زۆرمان بە ئێران ماوە». بەپێی سەرچاوەکان، هەر ئێستا ئەمریکا خەریکی ناردنی هێز و کەرەستەی شەڕیی زیاترە بۆ ناوچەکە و ڕایگەیاندووە ئەمە بۆ فشار هێنانی زیاترە بۆ سەر ئێران کە مەرجەکانی ئەوان قبووڵ بکات، ئەگینا شەڕ دەست پێ دەکاتەوە. ئەم وتووێژانە تەنانەت ئەگەر بۆ دواجاریش نەبن و درێژیش ببنەوە، دوو ئاکامیان زیاتر نییە: یان کۆماری ئیسلامی مەرجەکانی ئەمریکا قبووڵ دەکات و شەڕ کۆتایی پێ دێت، یان شەڕ دەست پێ دەکاتەوە کە درێژەکێشانەکەی پەیوەندیی بە دوو فاکتۆرەوە هەیە: توانای ئەمریکا لە درێژەدان بە شەڕ تا چ ڕادەیەک دەبێت (لەم حاڵەتەدا ئەگەر ئەمریکا بێ ئەوەی بە ئامانجەکانی بگات و دەست لە شەڕ هەڵگرێت، لە ڕاستیدا شکستی تاڵی ١٩٧٢ لە شەڕی ڤیێتنامدا دووپات دەکاتەوە) و توانای کۆماری ئیسلامی لە خۆڕاگری لە بەرانبەر هێرشەکان و پێشهاتە نێوخۆییەکاندا کە بێگومان سنوورێکی هەیە.

دارسمە
دەنووکی لە سمین ناپارێزێ

کوردستان ئەمجارەش بە سازی خۆی هەڵپەڕی!

بڕوا بکەن نووسەری ئەم چەند دێڕە نە بەکرێگیراوی فارسانە و نە بە زمانی فارسییش فرچکی گرتووە. کێشەکە تەنیا ئەمەیە، پێی وایە لەم سەردەم و زەمانەیەدا، هیچ دەستەواژە و مەستەواژەیەکی کوردی و تەنانەت زمانەکانی دیکەش ناتوانن هێندەی زاراوەکانی خودی نیزام، قووڵایی و گاڵتەجاڕیی ئەم دۆخەمان بۆ وێنا بکەن. بۆ نموونە؛ چۆن دەتوانیت وەسفی ئەو "ئۆممەتە" بکەیت لە مەیدانەکە ڕایکردووە و پشتی کردووەتە ئەوانەی لە کاتی تێشکانیشدا سینگ ڕەپێش دەخەن و دەڵێن: "ئێمە سەرکەوتووین"؟ لێرەدایە دەبێت بە قەرزیش بێت پەنا ببەینە بەر دەستەواژەی "امت فراری از صحنە".

ڕەببی زمانی ئەو کەسە لاڵ بێت، باسی تێکشکانی ڕێبەرانی "امت فراری از صحنە" دەکات. کوا ئەمە تێشکانە؟! "ئۆممەت"ێک بە دەستی ئەمەریکا و ئیسرائیل، ڕێبەرێکی چەمووش و دەیان فەرماندەی بەناو "قارەمان"ی لە کۆڵ بووەتەوە؛ هەمان ئەو فەرماندانەی خەریک بوون تەواوی ماڵ و سامان و قووتی خەڵکی نێوخۆی ئێرانیان دەدایە "بەرەی خۆڕاگری" (جبهە مقاومت) و لە هەندەران و وڵاتانی عەرەبی شەڕی بەوەکالەتیان پێ دەکردن. ئایا ئەم ئۆممەتە حەقی نییە لە شایی ئەم "سەرکەوتنە" مەزنە هەر لە خۆیەوە جووتە بهاوێژێت و جیفڕکان لە خۆی بدات؟ کەواتە من هەڵەیەکی گەورەم کرد، بەم سەرکەوتنەم گوت تێشکان!

ئۆممەتی مێگەل‌ئاسا و خێڵی دواکەوتووانی ڕێبەر هەر لێیان مەپرسە. ئەو بەرپرس و "دەوڵەتمەردانە"ی کاری ڕۆژانەیان تەنیا ڕۆیشتن بەسەر ئاڵای ئەمەریکا و ئیسرائیلدا بوو، ئێستا بەردەوام هاواری سەرکەوتنیانە و باس لە داستانی قارەمانێتیی خۆیان دەکەن. سەرکەوتن لەوە گەورەتر لەبری ئەوەی وڵات بە وڵات و کووچە بە کووچە لە هەندەران و لە وێرانییەکانی دیمەشق و بەیرووت و بەغدا و ئوورشەلیم بە دوای دوژمندا بگەڕێیت، دوژمنی ژمارە یەک ڕابکێشیتە نێو خاکی خۆت و لێرە بە گژیاندا بچیتەوە؟

ئەوەتا لە ماوەی ئەو جەنگە ٣٩ ڕۆژەیە لەگەڵ زایۆنی و ئەمەریکادا، ڕێبەرانی ئەم ئۆممەتە لەنێو ماڵی خۆیاندا بەرەنگاری دوژمن بوونەوە. لە کاتێکدا دەیان هەزار بۆمب و مووشەک بەسەر ئاسمان و زەویی ئێراندا دەبارین و لە یەکەم ڕۆژی جەنگەکەدا ڕێبەرانی نیزام بەکۆمەڵ بە دەستی دوژمن دەکوژران، لە وەها هەلومەرجێکدا دەیان فڕۆکەی پێشکەوتووی دوژمن هێنرانە نێو خاکی ئێرانەوە! لە "سەرکەوتنێکی گەورەتر"دا، گوایە یەکێک لە فڕۆکەکان بە دەستی "ڕەزمەندە-گان" لەکار خراوە. لەمەیان سەیر و سەمەرەتر ئەوەیە دوژمن ناچار کراوە بە چەند فڕۆکەیەکی دیکە و کۆمەڵێک سەربازی لێهاتووەوە بێتە نێو خاکی ئێران. کۆمێدیای دۆخەکە لێرەدایە؛ لە کاتێکدا عەشایری غەییوور لە چوارچێوەی هێزی بەسیجدا لەبری چەکدارانی "بەرەی موقاوەمە"ی دەرەوەی وڵات، لە چیاکانی زاگرۆس بە بڕنۆی درێژ و سەرتۆپ و تاپڕی ساچمەزەنەوە بە دوای فڕۆکەوانە لێقەوماوەکانی دوژمندا دەگەڕان، ئەمەریکا ناچار کرا کەلەشی چەند فڕۆکەیەکی تێکشکاوی دیکەی خۆی لەسەر خاکی پیرۆزی "ئێرانچییانی غەیوور" جێ بهێڵێت!

بەڵام با جارێ واز لە ئەمەریکا و سەهیۆنییەکان بهێنین و بگەڕێینەوە سەر کرۆکی بابەتێکی زۆر هەستیارتر و جێگەی مەترسیی گەورەتر، ئەویش بابەتی "دژە شۆڕش" (ضد انقلاب)ە. کوردەکانی نێو جوگرافیای ئێران ئەمجارە بە تەواوی سەلماندیان بەڕاستی "زیدی ئینقلاب"ن. چل ساڵی ڕەبەق بوو لەلایەن دامودەزگاکانی دەستەڵاتی کۆماری ئیسلامیەوە بەم حیزب و لایەن و گرووپە کوردانە دەگوترا "دژە شۆڕش و بەکرێگیراو"، ڕێک مەبەست بۆ ڕۆژێکی وا بوو! "ئۆمەتی ڕاکردوو لە گۆڕەپان" چاوەڕوان بوون زیدی ئینقلاب و جوداییخوازەکان لەوەها سەردەمێکدا بە سازی ئەمریکا و مەمریکا و ئیسرائیل و میسرائیل هەڵپەڕن، بەڵام ئەوان هیچ بەشدارییەکیان لە هێرشی ئەمەریکا و ئیسرائیل بۆ سەر ئێران نەکرد و هەوڵیان نەدا ئینقلابێک لە هزری خەڵکی دەرەوەی "ئوممەتی ڕاکردوو لە گۆڕەپان" بکەن بۆ ئەوەی ئەم باوەڕە لای خەڵک دروست بێت کورد بەکرێگیراوی بێگانەن. کاتێک ئەم ئینقلابە لە هزری خەڵکی بێلایەن و تێگەیشتوو ڕووی نەدا، کوردان سەلمانیان زیدی ئینقلابن.

بابەتێکی دیکەی گرینگ بۆ ئەمە دەبێت باسی بکرێت، ئەویش ئەمەیە هەر لە سەرەتای دروستبوونی ئەم گرووپە کوردە جوداخوازانەوە دیار بوو ئەوان تەنیا داوەت و هەڵپەڕکێی خۆیان دەزانن؛ نە لە سەمای عەرەبی تێدەگەن و نە سەما و قونبادانی فارسی و تورکی دەزانن. تەنانەت فێری دانسە ڕۆژاواییەکانیش نەبوون و بەردەوام سەرقاڵی هەڵپەڕکێ، سێپێیی، گەڕیان و چەپڵەی خۆیانن. ئەم خۆبەزلزانانە هێندە بە کولتوور و هەڵپەڕکێی خۆیانەوە نووساون، لەم دواییانەشدا ئامادە نەبوون لەگەڵ ئەمەریکا و ئیسرائیلدا تەنانەت دوو لەقە دانسیش بکەن!

ئەم چەمووشییە و سەربەخۆییەی کورد وای کرد، پیاوانی پاشماوەی "شێرە ڕێبەر و فەرماندە پارچەپارچەکراوەکان" لێیان وەخۆ بکەون. ئەوان ئاگربەسیان لەگەڵ دوژمنی سەهیۆنیدا قبووڵ کرد، تەنیا بۆ ئەوەی بە دڕۆن و مووشەک بکەونە گیانی ئەم کوردە "جوداخوازانە".

دیمەنی کۆتایی ئەم شانۆگەرییە زۆر تراژیدییە؛ ئێستا لە کاتێکدا "ئۆممەتی هەڵاتوو لە مەیدان" بە تەواوی پشتی کردووەتە پاشماوەی سەرانی پارچەپارچەکراوی، ئەوان لەژێر ڕێنوێنییەکانی "ڕێبەرێکی نوێ"ی نێو گۆڕەپانی ژیریی دەستکرددا (AI) لە دەوری یەکتر کۆبوونەتەوە. بە کەوچک و مەمکەشووشە پەیام و فەرمایشت و فەتوا بە دەمی ئەو ڕێبەرەدا دەکەن و شانازی بە بەردەوامیی هێرشی دڕۆنی و مووشەکی بۆ سەر "دژە شۆڕشە کوردەکان" دەکەن. ئەمەیە لوتکەی سەرکەوتن لە فەرهەنگی خوازیارانی یەکپارچەیی ئێرانێک، شێرە پشیلەئاساکەی بە نێوەندی ئاڵاوە دەشەکێتەوە و خەریکە نەهێڵێت خۆر دەرکەوێت.

KURDISTAN

Publishing by Democratic Party of Iranian Kurdistan

NO: 917 20 April 2026

ناونیشانی ڕۆژنامەی «کوردستان» و ماڵپەڕی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە تۆڕی جیهانیی ئینتێرنێتدا:

www.kurdistanmedia.com

info@kurdistanmedia.com www.kurdch.tv

Yahsat 1A @ 52.5° East Frequency: 12149

polarization: Vertical -27500 FEc : 3/4

ئیمەیلی ڕۆژنامەی کوردستان:

info@kurdistanmedia.com

ئیمەیلی تەشکیلاتی نهێنی:

Tashkilat.kdp92@gmail.com

گرنگی و بایەخی پێکهاتنی هاوپەیمانیی کوردستانی

ئیبراهیم لاجانی

وتارەکەی کاک مستەفا هیجری، سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە پارلەمانی ئورووپا بە زمانی کوردی، لە لایەن چاوەدێرانی سیاسی، وەک کردەوەیەکی سیاسیی چەند لایەنە هەڵدەسەنگێنرێ. ئەو کردەوەیە نەک هەر نیشانەی حزووری سیاسیی نەتەوەیی کورد لە ئاستی دامەزراوەکانی یەکیەتیی ئورووپادایە، بەڵکوو لە چوارچێوەی دیپلۆماسی و خەباتی مێژویی گەلی کورد لە ئێران بۆ وەدەستهێننانی مافە ڕەواکانیدا، مانایەکی سیمبولیک و کارکردانەی هەیە. لەو وتارەدا ئەو کردەوەیە لە سێ ئاستدا لێکدەداتەوە. ئاستی شوناسی و سیمبولیک، ئاستی دیپلۆماتیک و مافەکانی مرۆڤ و ئاستی ریتۆریک دیسکۆرسی خەباتگێڕانە.

زمانی کوردی وەک ئامرازی خۆناساندن وخۆنیشاندانی سیاسی خاوەنی ئەو بایەخەیە. وتاردان بە زمانی کوردی لە دامەزراوەیەکی ڕەسمی یەکیەتیی ئورووپادا، لە ئەدەبیاتی سیاسیدا بە کردەوەیەکی سیمبولیک لەقەڵەم دەدرێ. کردەوەیەک کە چەند پەیامی گرنگی تێدایە. بەڕەسمی ناسینی شوناس و زمان و فەرهەنگی کوردی لە فەزایەکدا کە بەشێوەیەکی ئاسایی تەنیا زمانی ڕەسمی دەوڵەتەکان بەکار دەهێنرێت.

بەکارهێنانی زمان وەک ئامرازی خەبات و بەربەرەکانی مەدەنی بایەخێکی دیکەی ئەو ئەکتەیە. ئەوە بۆیە زۆر گرنگە چوونکە زمانی کوردی لە ئێراندا لەگەڵ کۆسپ و بەربەست و سەرکوتی جۆراوجۆری دەوڵەتی بەرەوڕوویە. نیشاندانی سوژە و کاراکتەرێکی سیاسی کورد کە نەک هەر لە جوگرافیای ئێراندا، بەڵکوو لە ئاستی نێونەتەوەییشدا دەدوێ و کێشەی کورد دێنێتە گۆڕێ.

لە پێوەندی لەگەڵ پرسی نوێنەرایەتیدا، کەڵکوەرگرتن لە زمانی دایک لە دامەزراوەیەکی نێونەتەوەییدا خۆی لە خۆیدا بە شێوەیەکی سیمبولیک بریتییە لە هێنانەگۆڕی داخوازە ڕەواکانی کورد. ئەوە بەو مانایەیە کە نەتەوەیەک تەنانەت ئەگەر دەوڵەتیشی نەبێت، دەتوانێت زمانەکەی لە ئاستی نێونەتەوەیدا بەکار بێنێ و گوێی لێ بگیرێ.

ئاستی دیپلۆماتیک و مافەکانی مرۆڤ/ پارلەمانی ئورووپا یەکێک لەو دامەزراوانەیە کە لە سیاسەتی دەرەوەی یەکیەتیی ئورووپادا و لە پێوەندی دەگەڵ مافەکانی مرۆڤ و چاودێری بە سەر مافە نەتەوەیی، زمانی و ئایینییەکاندا، ڕۆڵێکی پڕبایەخ دەگێڕێ. بۆیە حزووری ڕێبەرێکی سیاسی گەلی کورد لە ئێران لەو ئەنستیتۆ گرنگەدا پەیامێکی چەند لایەنە دەگەیەنێ.

بەنێونەتەوەیی کردنی پرسی کورد/ ئەو کردەوەیە پرسی مافە سیاسی و نەتەوەییەکانی گەلی کورد لە کوردستانی ئێران لە ئاستی نێوخۆیی و ئێرانییەوە، دەگوێزێتەوە بۆ ئاستێکی ئورووپایی.

کەڵکوەرگرتن لە دیپلۆماسی گشتی/ پێشکەشکردنی وتار وەک نوێنەری گەلی کورد لە پارلەمانی ئورروپادا بۆخۆی بە جۆرێک لە کاری دیپلۆماسیی گشتی دادەنرێت. دیپلۆماسییەک کە ئامانجەکەی بریتییە لە ڕاکێشانی سەرنج و پشتیوانی بیروڕای گشتی، کۆڕوکۆمەڵەکانی لایەنگرانی مافی مرۆڤ و ناوەندەکانی بڕیاردان و سیاسەتگوزاری لە ئورووپا.

پێداگرتنەوە لەسەر ئەسڵەکانی مافەکانی مرۆڤ/ لەو جۆرە دەرفەتانەدا، بە شێوەیەکی گشتی، ڕێبەرانی گەلانی بندەست پرسی ماف و ئازادییەکان، مەسەلەی چەوسانەوە و هەڵاواردنی پێکهاتەیی، مافی بەشداری و هاوبەشی لە پرۆسەی سیاسیدا، مافی خوێندن بە زمانی دایک، مافە نەتەوەیی و ئایینی و زمانییەکان دەخەنە بەرباس. هەموو ئەوانەش لە پەیماننامە و کۆنڤانسیۆنە نێونەتەوەییەکانی مافی مرۆڤی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتوەکاندا هاتوون. بەوجۆرە ویست و داخوازەکانی گەلی کورد بە زمان و ڕیتۆریکی مافەکانی مرۆڤ دەردەبڕدرێن و لە ئاکامدا باشتریش وەردەگیرێن.

دۆزینەوەی ئەو کاناڵانەی ڕەوایی بە خەباتی کورد دەبەخشن/ حزووری سیاسی و ئامادەبوون لە کۆبوونەوەکانی پارلەمانی ئورووپادا، بۆ هەر حیزبێکی سیاسی و بزووتنەوەیەکی ڕزگاریخوازانە، مەشرووعییەت دروست دەکات. ئەوە بەتایبەتی ئەوکاتە گرنگە، کە ئەو حیزب و ڕێکخراوە سیاسییانە، ئەو بزووتنەوانە، وەک بزووتنەوەی کورد و حیزبی دێموکراتی کوردستان، لە نێوخۆدا لەگەڵ سەرکوت و زەبروزەنگ بەرەوڕوون و حەقی تێکۆشانی سیاسییان نییە.

دیسکۆڕسی خەباتگێڕانە/ لە ڕیتۆریکی خەباتگێڕانەی کورددا سێ توخمی سەرەکی هەن. شوناس و ناسنامەی نەتەوەیی، خەبات و بەربەرەکانی و بەرخۆدان، مافی دیاریکردنی چارەنووسی گەلی کورد لە چوارچیوەیەکی دێموکڕاتیدا.

لەو پێوەندیەدا وتارەکەی کاک هیجری چەند کارکردی هەیە. پێناسەکردنەوە، یا دارشتنەوەی سەرلەنوێی خەبات و تێکۆشانی گەلی کورد لە چوارچێوەیەکی دیپلۆماتیکدا و گواستنەوەی بۆ کۆنتێکستێکی مەدەنی. ئەوە لە ئەدەبیاتی سیاسیدا پێی دەگوترێ تێکەڵکردنی بەرخۆدانی سەخت دەگەڵ خەبات و بەربەرەکانییەکی نەرم. بەرهەمهێنانی دیسکۆرسێکی تازە بۆ کورد لە ئێران، کە پێ لەسەر لابردنی ستەم و هەڵاواردن و دەستەبەرکردنی مافەکانی کورد لەف ۆرمی فیدرالیزمدا دادەگرێ.

بایەخێکی دیکەی ئەو بڕیارەی سکرتێری گشتی هەوڵدان بۆ خولقاندنی ڕیوایەتێکی هاوبەش لە نێوان هەموو بەشەکانی کوردستان‌دایە. کەڵکوەرگرتن لە زمانی کوردی لە ئاستی پارلەمانی ئورووپادا، بەجۆرێک دەبێتە هۆی دروستبوونی پێوەندییەکی سیمبۆلیک لە نێوان ڕۆڵەکانی گەلی کورد لە هەموو بەشەکانی کوردستاندا. ئەمە حافیزەی بەکۆمەڵی کورد بەهێزیت دەکات و دەبێ بگوترێ هەر چەشنە کار و خەباتێکی لەو چەشنە لە ئاستی نێونەتەوەییدا کۆیادی بەکۆمەڵی کوردەکان بەهێزتر دەکات و خەبات و تێکۆشانی کورد دەباتە پێشتر و ئاسۆیەکی تازە بە ڕووی میللەتەکەماندا دەکاتەوە.

بایەخی ئەو کارە لە سیاسەتی ئێراندا

وتارەکەی کاک مستەفا لە فەزای سیاسیی ئێرانیشدا بایەخ و گرنگییەکی تایبەت بە خۆی هەیە. هێنانەگۆڕێی مەسەلەی نەتەوە بندەستەکانی ئێران لە ئاستی نێونەتەوەییدا، لە پارلەمانی ئورروپادا، کار دەکاتە سەر گفتوگۆی نێوان ئورووپا و ئێران لە بواری سیاسی و مەسەلەی پێشێلکرانی مافەکانی مرۆڤدا. ئەوەش بە نۆرەی خۆی سەرنجی دونیا و بیروڕای گشتی ئورووپا بۆ لای خەباتی گەلی کورد ڕادەکێشێ. لەوەش زیاتر، هێنانەگۆڕێی پرسی کورد لە ئێران لە پارلەمانی ئورووپادا، بە جۆرێک لە فەزای سیاسی ئێرانیشدا ڕەنگ دەداتەوە.

بەهێزکردنی گوفتمانی مافتەوەر لە سیاسەتی کوردیدا

ئەو جۆرە دەرفەتانە دەبنە هۆی ئەوەی کە نوێنەرانی کورد پێ لەسەر بردنەپێشی خەباتێکی سیاسی و مەدەنی و دوور لە توندوتیژی دابگرن.

بەوجۆرە دەتوانین بڵێین کە ئامادەبوون و پێشکەشکردنی وتار بەزمانی کوردی لەلایەن سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، لە پارلەمانی ئورروپادا، هەر بەتەنیا بە ڕووداوێکی مێدیایی دانانرێ. بەڵکوو کارێکی سیاسی و دیپلۆماتیکی چەندلایەنەیە لە چوارچێوەی خەبات و تێکۆشانی گەلی کورد لە کوردستانی ئێراندا.

بەر لە ماڵاوایی

میراتی دیکتاتۆرێک

د. قادر وریا

وا دێتە بەرچاو کە میراتگرانی خامنەیی، شاردنەوەی تەرمی ڕێبەری سیاسی- دینیی خۆیان بۆ کاتێک هەڵگرتووە کە بە خەیاڵی خاوی خۆیان لەم شەڕەدا سەر دەکەون. جارێ ڕوون نییە کە چارەنووسی ئەم ڕێژیمە بە هۆی شەڕێک کە خۆی هۆکاری هەڵگیرسانیەتی بە کوێ دەگات، بەڵام ئەگەر مانەوە و ڕزگاربوونێکیش لەم شەڕەدا بۆ ئەوان هەبێت و بە پێکهێنانی گەورەترین ڕێوڕەسمەکانیش بۆ ژێرخاک کردنی، ناتوانن سیمایەکی جیاواز لەوەی هەبوو، لەم دیکتاتۆرە بە خەڵکی ئێران و جیهان نیشان بدەن. ئەو ڕۆژەی دیکتاتۆر دەخرێتە گۆڕ، پرسیارێک کە خەڵکی ئێران و جیهانییەکان لە بارەی خامەنەیی لە خۆیانی دەکەن، ئەوەیە کە ئەو ڕێبەرە سیاسی و ئایینییەی ڕێژیمی ئێران، لە ماوەی دوور و درێژی دەسەڵاتدارەتییەکەیدا وڵاتەکەی خۆی بە کوێ گەیاند و چ میراتێکی لە دوای خۆی بەجێ هێشت؟

خامنەیی ئەو دیکتاتۆرە بوو کە هەموو جومگەکانی دەسەڵاتی وڵاتەکەی لە دەست خۆی گرتبوو. هەموو جۆرە هەڵبژاردنەکانی وڵاتی- کە هەر لە بناغەوە هەڵبژاردنێکی ئازاد نین- بە میکانیزمەکانی وەک شورای نیگابان و ڕەتکردنەوەی لێوەشاوەیی بەربژێرەکان لە نێوەرۆک بەتاڵ کردبوو و کردبوونی بە شتێکی تەواو ڕواڵەتی کە لە خزمەت ئامانجەکانی خۆیدا بن. زەندەقی لە خوێندنی زانکۆکان، مامۆستایانی زانکۆ و خوێندکاران چووبوو. چەندین دەزگا و دامەزراوەی بۆ کۆنترۆڵی زانستگەکان، وەدەرنانی مامۆستایانی جیابیر، سەرکوتی بزووتنەوەی خوێندکاری و دەمکوت و گرتنی خوێندکارانی ئازادیخواز، ڕاسپاردبوو. کەم دیکتاتۆرهەن بە ڕادەی خامەنەیی دژی چاپەمەنی بووبن. وەزارەتی ئیتلاعاتی بۆ جێبەجێکردنی سیناریۆی قەتڵە زنجیرەییەکان، واتە تێرۆری یەک بە دوای یەکی نووسەرانی ڕەخنەگر ڕاسپاردبوو. لە وتارەکانیدا لەسەر سانسۆر و دەمکوتکردن پێداگر بوو؛ بەردەوام دژی چاپەمەنیی جیابیر و ڕەخنەگر دەدوا، هەڕەشەی لێ دەکردن و بە شێوەی فەلەیی دایدەخستن. ئەنترنێت ببووە بەڵای گیانی و پەیتا پەیتا کاربەدەستانی وڵاتی سەرکۆنە دەکرد کە بە ڕادەی پێویست ئەنترنێتیان کۆنترۆڵ نەکردووە.

تێرۆری نەیاران لە نێوخۆ و دەرەوەی وڵات، سەرکوتی هەر چەشنە نارەزایەتییەک بە توندترین شێوە؛ دژایەتی لەگەڵ ماف و ئازادیی ژنان و بەرزبوونەوەی پێگەیان لە ژیانی کۆمەڵایەتیدا؛ پەرەپێدان و پاراستنی هەڵاواردنی ئایینی، ڕەگەزی و زمانی؛ دروستکردنی دۆزخێک بۆ بەهاییەکان، مەسیحییەکان، یەهوودییەکان، زەردەشتییەکان، یارسانییەکان، تەنانەت سوننییەکان کە موسوڵمانیشن، بەشێکی دیکە لە میراتی سەردەمی دوور و درێژی دەسەڵاتداریی ئەو دیکتاتۆرەن. لە سێبەری دەسەڵاتداریی خامەنەییدا، شتێک بەناوی ئازادییە تاکەکەسییەکانیش تەحەممول نەدەکرا و ژنان و لاوان، بە بیانووی ڕەچاونەکردنی ڕێوشوێنە ئیسلامییەکان، ئەو پەڕی سووکایەتییان پێ دەکرا.

ئەگەر بێینە سەر تەرخانکردنی زۆرترین سامانی وڵات بۆ بەدیهێنانی خەون و بەرنامە ئایدۆلۆژییەکانی، ئەو کات دەزانین ئەم دیکتاتۆرە چ کارەساتێکی گەورەی بەسەر وڵاتی ئێران هێنا. خامنەیی لە ماوەی ٣٧ساڵ دەسەڵاتدارێتیدا، زۆرترین داهاتی وڵاتی بۆ بەهێزکردنی سپای پاسداران و دەزگا و ناوەندە ئەمنییەتییەکان، بەڕێخستنی دامەزراوە ناوکییەکان بە نیازی بەرهەمهێنانی چەکی ئەتۆمی، تەیارکردن و بەخێوکردنی گرووپە نەیابەتییەکان لە لوبنان، عێراق و یەمەن، ڕاگرتنی ڕێژیمی دیکتاتۆری سووریە، پەرەپێدانی کارگەکانی بەرهەمهێنانی هاژەک و درۆن تەرخان کرد. هەمووی ئەو بەرنامانەی لە خزمەت خەیاڵی خاوی خۆیدا بوون کە کە بریتی بوون لە: پێکهێنانی ئیمپراتۆرییەکی شیعە لە ناوچەکە بە ڕێبەرایەتیی خۆی، لە نێوبردنی دەوڵەتی ئیسرائیل، تێکشکاندنی هەژمۆنی ئەمریکا و بەچۆکداهێنانی وڵاتانی هاوپەیمانی لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست.

لە ئەنجامی پێداگری لەسەر ئەو سیاسەتانەدا، زیاتر لە ٢٠ ساڵە لە لایەن ئەمریکا و کۆمەڵگەی نیودەوڵەتی، توندترین گەمارۆی ئابووریی بەسەر ئێراندا سەپاوە، سپای پاسداران و ژمارەیەکی زۆر لە بەڕێوەبەران و کاربەدەستانی ڕێژیم بە تیرۆریست ناسراون. ئابووریی ئێران بە هۆی تەرخانکرانی سامانی وڵات بۆ ئەم جۆرە بەرنامانە و هەروەها بە هۆی ئەو گەمارۆیانەوە تووشی گەورەترین قەیرانەکان بووە. قەرار بوو ئەم بەرنامانەی خامەنەیی، ئەمنییەت بۆ ئێران دەستەبەر بکەن و تەمەنی ڕێژیمەکەی بۆ هەتایە درێژ بکەنەوە. خامنەیی قسەی لە گەیشتن بە لوتکە (قوڵلە) بەم زووانە دەکرد و دەستوپێوەندەکانی خۆی ڕاسپاردبوو، سروودی «سەلام فەرماندە» بە هەموو زمانەکانی نێو چوارچێوەی ئیمپراتۆرییەکەی ئامادە بکەن، تا بە دەیان میلیۆن لە لایەنگرانی بە نیشانەی نیزیکبوونەوە لە ترۆپکی سەرکەوتن بیلێنەوە.

ئەو پێی وابوو بە دروستکردنی هەزاران هاژەکی بالستیکی تەنانەت دوورمەودا و دەیان هەزار درۆنی هەرزان، بە نزیکبوونەوە لە بەرهەمهێنانی چەکی ناوکی، و بەو هەمووە گرووپە نەیابەتییە پڕچەکانەی بۆ هێرشکردنە سەر ئیسرائیل و بەرژەوەندەکانی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی لەم ناوچەیە ڕێکی خستوون، خەریکە دەگاتە ترۆپکی سەرکەوتن، ئیدی بێ گرنگیدان بە ژیانی پڕ لە ڕۆژرەشیی خەڵکی وڵاتەکەی، بێ گوێگرتن لە وریاکردنەوەکانی وڵاتانی دژبەر، دەتوانێ درێژە بە لاساریی خۆی بەرانبەر کۆمەڵگەی نێو دەوڵەتی بدا و بە ئامانجەکانی بگا. لە ئاکامدا دوو جار شەڕی بۆ ڕێژیمەکەی و خەڵکی وڵاتەکەی کڕی. ئەگەرچی لە شەڕی ١٢ ڕۆژەدا خۆی و هێندێک لە مۆرە گەورەکانی توانیان گیانی خۆیان دەرباز کەن، بەڵام لە دەستپێکی شەڕی دووهەمدا، بۆخۆی لە پێش هەموو گەورە فەرماندەران و مۆرە پلەبەرزەکانیشیدا، کوژرا. سپای پاسدارانەکەی، وەزارەتی ئیتلاعاتەکەی، گرووپە نیابەتییەکانی، یەکەکانی هەڵدانی هاژەک و درۆن و دەیان شارۆچکەی ژێرزەمینیی پڕ لە هاژەکیش کە بە توندی ببوونە ئامانجی هێرشی فڕۆکەکانی ئیسرائیل و ئەمریکا، نەیانتوانی گیانی دیکتاتۆر بپارێزن. تەنانەت نەیانتوانی بەشی یەک ڕۆژ کە لاشەی دیکتاتۆری تێدا بە خاک بسپێردرێ و زیاتر لە چلوپێج ڕۆژ لە سەر وێرانەکانی ئەم شەڕە، بای ئەم دنیایە لێی نەدا، ئەمنییەت پێک بێنن. پەندی لەمانەش سەیرتر دانیشتن و وتووێژی میراتگرەکانی لەگەڵ بکوژانی خۆی، لە گەڵ نێردەکانی ئەمریکایەک بوو کە وتووێژ لە گەڵ ئەوانی بە ناشەرافەتمەندانە دەزانی و ڕەتی کردبۆوە!

ئێستا ئەوەی لە خامەنەیی بە میرات ماوەتەوە، ڕێژیمێکی شڕ و لاواز و بێ سەر، بە چارەنووسێکی شوومەوە، بە کۆمەڵێک گرووپی نەیابەتیی لە خۆی تێکشکاوتر، لەو لاشەوە وڵاتێکی وێران بە ناوی ئێران و خەڵکێک کە هەروا لە نێو لێکەوتەکانی دەسەڵاتدارێتیی ئەو دیکتاتۆرەدا، خەریکن دەپلیشێنەوە.